

MARRAY BOOKCHIN

Η ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

ΔΙΕΘΝΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

MURRAY BOOKCHIN

Η ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ
ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

Μετὰ φρασγί:

«Ὁμίλου καλῶν νέων καὶ νεανίσκων διασπασμένη
φράξια τοῦ ὁμίλου βανδαίων Θεσσαλονίκης».

ΔΙΕΘΝΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Τὸ βιβλίο τοῦ MURRAY BOOKCHIN, «Ἡ Οἰκολογία τῆς Ἐλευθερίας», ἐκδόθηκε ἀπὸ τὴ ΔΙΕΘΝΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1978 σὲ μετάφραση τοῦ «Ὁμίλου καλῶν νέων καὶ νεανίδων διασπασμένη φράξια τοῦ ὁμίλου βανδάλων Θεσσαλονίκης».

Τρίτη ἔκδοση: Δεκέμβριος 2007

Τέταρτη ἔκδοση: Φεβρουάριος 2008

Κεντρικὴ Διάθεση:

Ἐκδόσεις ΔΙΕΘΝΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ

Ἰπποδάμου 7, Παγκράτι, Τ.Κ. 116 35

Τηλ./Fax: 210 7516213

Ὁρες Λειτουργίας: 12 π.μ. – 8 μ.μ.

E-mail: diethnis_bibliothiki@otenet.gr

ISBN 978-960-389-055-3

ΑΝΤΙ ΓΙΑ ΠΡΟΛΟΓΟ

Όλες οι πετυχημένες επαναστάσεις του παρελθόντος ήταν επαναστάσεις περιορισμένου χαρακτήρα, τάξεων της μειοψηφίας που επιδίωκαν να διεκδικήσουν τα ειδικά τους συμφέροντα πάνω σ' αυτά της κοινωνίας ως σύνολο. Οι μεγάλες αστικές επαναστάσεις των νεωτέρων χρόνων πρόσφεραν μια ιδεολογία σαρωτικής πολιτικής ανασύνταξης, αλλά στην πραγματικότητα, άπλως πιστοποίησαν την κοινωνική κυριαρχία της αστικής τάξης, δίνοντας τυπική πολιτική έκφραση στην οικονομική επικράτηση του Κεφαλαίου. Οι ύψηλές έννοιες του «έθνους», του «ελεύθερου πολίτη», της «ισότητας πρό του νόμου», εκρυφάν την ώμη πραγματικότητα του συγκεντρωτικού Κράτους, του ατομικοποιημένου - απομονωμένου ανθρώπου, της κυριαρχίας του αστικού συμφέροντος. Παρά τους σαρωτικούς τους ιδεολογικούς ισχυρισμούς, οι περιορισμένου χαρακτήρα επαναστάσεις αντικατέστησαν την εξουσία μιας τάξης με μια άλλη, ένα σύστημα εκμετάλλευσης μ' ένα άλλο, ένα σύστημα μόχθου μ' ένα άλλο, κι ένα σύστημα ψυχολογικής καταπίεσης - απώθησης μ' ένα άλλο.

Αυτό που ξεχωρίζει τη δική μας εποχή, είναι ότι η περιορισμένου χαρακτήρα επανάσταση έχει τώρα διαβρωθεί από την πιθανότητα της γενικευμένης επανάστασης - της πλήρους

και ολοκληρωμένης. Η άστική κοινωνία, αν κατορθώσει κάτι, επαναστατικοποίησε τα μέσα παραγωγής σε κλίμακα δίχως προηγούμενο στην ιστορία. Αυτή ή τεχνολογική επανάσταση, απολήγοντας στην κυβερνητική, έχει δημιουργήσει την αντικειμενική, ποσοτική βάση για έναν κόσμο χωρίς ταξική κυριαρχία, εκμετάλλευση, μόχθο ή ύλική ανάγκη. Τώρα υπάρχουν τα μέσα για την ανάπτυξη του ολοκληρωμένου ανθρώπου, ελευθερωμένου από τα αισθήματα ένοχης και τις επιδράσεις των εξουσιαστικών τρόπων εκπαίδευσης, και δοσμένου στην επιθυμία και στην αισθησιακή αντίληψη, του θαυμάσιου.* Τώρα είναι δυνατόν να συλλάβουμε τη μελλοντική εμπειρία του ανθρώπου με δρους μιας ένιαας διαδικασίας στην οποία οί διχασμοί - διαχωρισμοί σκέψης και δραστηριότητας, νοῦ και αισθησιακότητας, πεθερχίας και αυθορμητισμού, άτομικότητας και κοινότητας, ανθρώπου και φύσης, πόλης και υπαίθρου, παιδείας και ζωής, δουλειάς και παιχνιδιού επιλύονται, έναρμονίζονται και οργανικά συνενώνονται σ' έναν ποιοτικά νέο χώρο της ελευθερίας. Όπως ή περιορισμένου χαρακτήρα επανάσταση παρήγαγε μιὰ περιορισμένη, διχασμένη κοινωνία, έτσι και ή γενικευμένη επανάσταση μπορεί να παράγει μιὰ οργανικά ένοποιημένη, πολύπλευρη κοινότητα. Η μεγάλη πληγή που άνοιξε ή ιδιοκτητική κοινωνία με τη μορφή του «κοινωνικού ζητήματος», μπορεί τώρα να γιαιτρευτεί.

Είναι ξεκάθαρο ότι ή, ελευθερία πρέπει να νοηθεί με δρους του ανθρώπου, όχι των ζώων - με δρους ζωής, όχι επιβίωσης. Οί άνθρωποι δέν παραγκωνίζουn τις σχέσεις ή-

* Σημ. του Μετ. Ο συγγραφέας αναφέρεται στην έννοια του Merleau-Ponty, που αναπτύχθηκε από τους γάλλους συμβολικούς ποιητές και τους σουρρεαλιστές.

ποτέλειας και δὲν γίνονται βαθεῖα ἀνθρώπινοι μὲ τὸ ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπλῶς ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ κυριαρχία καὶ ν' ἀποκτήσουν τὴν ἐλευθερία στὴν ἀ φ η ρ η μ έ ν η τῆς μορφῆς. Πρέπει ἐπίσης νὰ εἶναι: σ υ γ κ ε κ ρ ι μ έ ν α ἐλεύθεροι: ἐλεύθεροι ἀπὸ τὴν ὕλικὴ ἀνάγκη, ἀπὸ τὸ μόχθο, ἀπὸ τὸ θάρος τοῦ ν' ἀφιερώνουν τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ χρόνου τους - μάλιστα, τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς ζωῆς τους - στὴν πάλη μὲ τὴν ἀναγκαιότητα. Ἡ μεγάλη συμβολὴ τοῦ Κάρλ Μάρξ στὴ σύγχρονη ἐπαναστατικὴ θεωρία εἶναι ὅτι διέκρινε αὐτὲς τὶς ὕλικές προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ἐλευθερία, ὅτι τόνισε πῶς ἡ ἐλευθερία προϋποθέτει ἐλεύθερο χρόνο καὶ τὴν ὕλικὴ ἀφθονία γιὰ τὴν κατάργισι, τοῦ ἐλεύθερου χρόνου ὡς ἓνα κοινωνικὸ προνόμιο.

Μὲ τὸ ἴδιο κριτήριον, δὲν πρέπει νὰ γίνεται: σύγκριση ἀνάμεσα στὶς π ρ ο ὕ π ο θ έ σ ε ι ς γιὰ τὴν ἐλευθερία καὶ στὶς σ υ ν θ ῆ κ ε ς τῆς ἐλευθερίας. Ἡ δ υ ν α τ ό τ η τ α τῆς ἀπελευθέρωσης δὲν ἀποτελεῖ τὴν π ρ α γ μ α τ ι κ ό τ η τ ά τῆς. Μαζὶ μὲ τὶς θετικὲς ὀψεις τῆς, ἡ τεχνολογικὴ πρόοδος ἔχει: μιὰ ἐξαιρετικὰ ἀρνητικὴ, κοινωνικὰ ὀπισθοδρομικὴ πλευρά. Ἄν ἀληθεύει: ὅτι ἡ τεχνολογικὴ πρόοδος διευρύνει τὴν ἱστορικὴ δυνατότητα γιὰ ἐλευθερία, ἐπίσης ἀληθεύει ὅτι ὁ ἀστικός ἐλεγχος τῆς τεχνολογίας ἐνισχύει τὴν κατεστημένη ὀργάνωση τῆς κοινωνίας, καὶ τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Ἡ τεχνολογία καὶ οἱ πλουτοπαραγωγικὲς πηγὲς τῆς ἀφθονίας προμηθεύουν στὸν καπιταλισμὸ τὰ μέσα γιὰ τὴν ἀφομοίωση μεγάλων τμημάτων τῆς κοινωνίας στὸ κατεστημένο σύστημα ἱεραρχίας καὶ Ἐξουσίας. Προμηθεύουν στὸ σύστημα τὸ ὀπλοστάσιον, τὶς ἀνιχνευτικὲς συσκευὲς καὶ τὰ μαζικὰ μέσα προπαγάνδας τόσο γιὰ τὴν ἀπειλή, ὅσο καὶ γιὰ τὴν πραγματικότητα τῆς μαζικῆς καταπίεσης - ἀπόωθησης. Μὲ τὴ συγκεντρωτικὴ τους φύση, οἱ πλουτοπαραγωγικὲς πηγὲς τῆς ἀφθονίας ἐνισχύουν τὶς μονοπωλιακὲς, συγκεντρωτικὲς καὶ

γραφειοκρατικές τάσεις στον πολιτικό μηχανισμό. Κοντολογίς, προμηθεύουν στο Κράτος μέσα για την χειραγώγηση και κινητοποίηση ολόκληρου του περιβάλλοντος της ζωής, μέσα χωρίς ιστορικό προηγούμενο για τη διατήρηση της ιεραρχίας, της εκμετάλλευσης και της ανελευθερίας.

Πρέπει πάντως να τονιστεί ότι αυτή η χειραγώγηση και κινητοποίηση του περιβάλλοντος είναι εξαιρετικά προβληματική και γεμάτη κρίσεις. Η προσπάθεια της άστικης κοινωνίας να ελέγχει και να εκμεταλλεύεται το περιβάλλον της, τόσο το φυσικό όσο και το κοινωνικό, όχι απλώς δεν οδηγεί στην ειρήνευση (έδω καθόλου δεν μπορούμε να μιλήσουμε για έναρμόνιση), αλλά έχει καταστροφικές συνέπειες. Ολόκληροι τόμοι έχουν γραφτεί σχετικά με τη μόλυνση της ατμόσφαιρας, των ποταμιών, σχετικά με την καταστροφή των δέντρων και του έδάφους και σχετικά με τις τοξικές ουσίες στις τροφές και στα υγρά. Ακόμη πιο άπειλητική στο τελικό της αποτέλεσμα είναι η μόλυνση και καταστροφή της ίδιας της οικολογίας που απαιτείται για ένα σύνθετο οργανισμό σαν τον άνθρωπο. Η συγκέντρωση ραδιενεργών καταλοίπων σε ζωντανά όντα αποτελεί σοβαρή άπειλη για την υγεία και τη γενετική κληρονομιά όλων σχεδόν των ειδών. Η παγκόσμια μόλυνση από τα παρασιτοκτόνα, που εμποδίζουν την παραγωγή όξυγόνου στο πλαγκτόν, ή από το σχεδόν τοξικό επίπεδο του μολύβδου από τα καυσαέρια των πετρελαιοειδών, είναι παραδείγματα μιας διαρκούς μόλυνσης που άπειλει τη βιολογική άκεραιότητα όλων των προηγμένων μορφών ζωής - του ανθρώπου συμπεριλαμβανομένου. Έξισου ανησυχητικό είναι το γεγονός ότι πρέπει να αναθεωρήσουμε δραστικά τις παραδοσιακές μας αντιλήψεις ως προς το τί συνιστά στοιχείο μόλυνσης του περιβάλλοντος. Μερικές δεκαετίες πριν, θα φαινόταν παράλογο να περιγράψουμε το διοξείδιο του άνθρακα και τη θερμότητα ως στοιχεία μόλυνσης με τη συνηθισμένη

έννοια του δρου. Παρ' δλ' αὐτά, καὶ τὰ δυὸ κάλλιστα θὰ μποροῦσαν νὰ ἐνταχθοῦν μεταξὺ τῶν σοβαροτέρων πηγῶν μελλοντικῆς οἰκολογικῆς ἀνισορροπίας καὶ ν' ἀποτελέσουσι σοβαρὴ ἀπειλὴ γιὰ τὴν ἴδια τὴ ζωὴ τοῦ πλανῆτη. Ὡς ἀποτέλεσμα τῶν βιομηχανικῶν καὶ οἰκιακῶν δραστηριοτήτων καύσης, ἡ ποσότης τοῦ διοξειδίου τοῦ ἀνθρακιοῦ στὴν ἀτμόσφαιρα ἔχει ἀυξηθεῖ περίπου κατὰ 25 τοῖς ἑκατὸ στὰ τελευταῖα ἑκατὸ χρόνια καὶ εἶναι πιθανόν δι: θὰ ὑπλασιαστεῖ μέχρι: τὸ τέλος τοῦ αἰῶνα. Τὸ περίφημο «φαινόμενο τοῦ θερμοκηπίου» (greenhouse effect), τὸ ὁποῖο ἀναμένεται νὰ παραγάγει: ἡ ἀυξανόμενη ποσότης καυσαερίων, ἔχει συζητηθεῖ πλατειᾶ στὰ μαζικά μέσα «ἐπικοινωνίας»: ὑπολογίζουν δι: μὲ τὸν καιρὸ, τὰ καυσαέρια θὰ ἐμποδίζουν τὴ διασκόρπιση τῆς παγκόσμιας θερμότητος στὸ διάστημα, ἐπιφέροντας μίαν ἀύξηση στὴ συνολικὴ θερμοκρασία πού θὰ λυώσει: τοὺς παγωμένους πόλους καὶ θὰ ἔχει: ὡς ἀποτέλεσμα νὰ πλημμυρίσουν τεράστιες περᾶστιες περιοχές. Ἡ θερμικὴ μόλυνση, ἀποτέλεσμα κυρίως τοῦ ζεστοῦ νεροῦ πού ἀποβάλλουν τὰ πυρηνικά καὶ τὰ ἄλλα ἠλεκτροπαραγωγικά ἐργοστάσια, ἔχει καταστροφικὰς συνέπειες στὴν οἰκολογία τῶν λιμνῶν, ποταμῶν καὶ ἐκβολῶν. Ἡ ἀύξηση στὴ θερμοκρασία τοῦ νεροῦ ὄχι μόνο βλάπτει: τίς ἀναπαραγωγικὰς καὶ φυσιολογικὰς δραστηριότητες τῶν ψαριῶν, ἀλλὰ ἐπίσης προάγει τὴ μεγάλη ἀνθιση τῶν ἀλγῶν* πού ἔχουν γίνει: τόσο φοβερὸ πρόβλημα στοὺς ποταμούς.

* Σημ. τοῦ Μετ. — Οἱ ἄλγες εἶναι φυτὰ τοῦ νεροῦ, ἕνα εἶδος φυκιῶν. Ἄν ὄρθον κατάλληλες συνθήκες εἶναι δυνατόν ν' αὐξηθοῦν σὲ τέτοιο βαθμὸ, ὥστε νὰ καλύφουν μ' ἕνα παχὺ φυτικὸ στρώμα τὴν ἐπιφάνεια μεγάλων ἐκτάσεων σὲ λίμνες καὶ ποτάμια. Ἡ κατάσταση εἰς τὴν ἀνάπτυξη μικροβίων καὶ βακτηριδίων πού καταναλώνουν ὀξυγόνο καὶ δημιουργοῦν πρόσθετα οἰκολογικά προβλήματα. Σιγά - σιγά τὸ νερὸ χάνει τὴν ἱκανότητά του νὰ στηρίζει μορφὰς ζωῆς χρήσιμας γιὰ τὸν ἄνθρωπο, τὸ δὲ οἰκοσύστημα χάνει τὴν ἰσορροπία του.

Οικολογικά, η αστική εκμετάλλευση και χειραγώγηση υπονομεύουν αυτήν καθαυτή την Ικανότητα της γης να στηρίζει προηγμένες μορφές ζωής. Η κρίση έντείνεται από τις μαζικές αϋξήσεις στη μόλυνση του αέρα και του νερού από μιά τεράστια συσσώρευση απορριμάτων που δέν αποσυντίθενται βιολογικά, ύπολειμμάτων μολύβδου, ύπολειμμάτων παρασιτοκτόνων και τοξικών συστατικών (πρόσθετων ουσιών) στις τροφές από την επέκταση των πόλεων και μετατροπή τους σε τεράστιες αστικές ζώνες από αυξανόμενες ψυχολογικές πιέσεις (stress) λόγω της συγκοινωνιακής και πολεοδομικής συμφόρησης, του θορύβου και της μαζικής ζωής και από το ασυλλόγιστο ξεκοίλιασμα της γης, σαν αποτέλεσμα των εξουκτικων δραστηριοτήτων, της ύλοτομίας και της καιρδοσκπίας επί των ακινήτων. Ως αποτέλεσμα, μέσα σε μερικές δεκαετίες η γη έχει καταληστευτεί σε μιά κλίμακα δίχως προηγούμενο στην Ιστορία της ανθρώπινης κατοίκησης του πλανήτη.

Κοινωνικά, η αστική εκμετάλλευση και χειραγώγηση έχουν φέρει την καθημερινή ζωή στο πιό βασανιστικό σημείο κενότητας και άνιας. Καθώς η κοινωνία έχει μετατραπεί σε ένα εργοστάσιο και σε μιά αγορά, η ίδια η λογική της ζωής έχει καταστήσει παραγωγή για χάρη της παραγωγής - και κατανάλωση για χάρη της κατανάλωσης.*

* Αξίζει να σημειώσουμε εδώ ότι η εμφάνιση της «καταναλωτικής κοινωνίας» μάς προμηθεύει μιά αξιολογική ένδειξη της διαφορής μεταξύ του βιομηχανικού καπιταλισμού του καιρού του Μάρξ και του κρατικού καπιταλισμού σήμερα. Σύμφωνα με την άποψη του Μάρξ, ο καπιταλισμός, ως σύστημα οργανωμένο γύρω από την «παραγωγή για χάρη της παραγωγής», καταλήγει στην οικονομική εξαθλίωση του προλεταριάτου. Η «παραγωγή για χάρη της παραγωγής» παραλληλίζεται σήμερα με την «κατανάλωση για χάρη της κατανάλωσης», όπου η εξαθλίωση παίρνει μλλον πνευματική, παρά οικονομική μορφή - είναι πείνα ζωής.

Ύπάρχει μιὰ λυτρωτική διαλεκτική, πού μπορεί νά όδηγήσει τήν κοινωνική ανάπτυξη πρός τήν κατεύθυνση μιᾶς ἀναρχικής κοινωνίας, όπου οἱ ἄνθρωποι θά πετύχουν πλήρη ἐλεγχο πάνω στήν καθημερινή τους ζωή; Ἡ φτάνει ἡ κοινωνική διαλεκτική σ' ἓνα τέλος μέ τόν καπιταλισμό, μέ τίς δυνατότητές της μπλοκαρισμένες ἀπό τή χρήση μιᾶς ἐξαιρετικά προηγμένης τεχνολογίας γιά καταπιεστικούς καί ἀφροισιατικούς σκοπούς;

Πρέπει ἐδῶ νά πάρουμε μαθήματα ἀπ' τὰ ὄρια τοῦ μαρξισμού, ἑνός κινήματος - προσπάθειας πού, εὐλογα γιά μιὰ περίοδο ὕλικῆς σπάνης, βάσισε τήν κοινωνική διαλεκτική καί τίς ἀντιφάσεις τοῦ καπιταλισμοῦ στόν οἰκονομικό χῶρο. (1) Μάρξ, ἔχουν τονίσει, ἐξέτασε τίς π ρ ο ὕ π ο θ έ σ ε ι ς γ ι ᾶ τ ῆ ν ἄ π ε λ ε υ θ έ ρ ω σ η, ὄχι τίς σ υ ν θ ῆ κ ε ς τ ῆ ς ἄ π ε λ ε υ θ έ ρ ω σ η ς. Ἡ μαρξική κριτική εἶναι ριζωμένη στό παρελθόν, σέ μιὰ ἐποχή ὕλικῆς στέρησης καί σχετικά περιορισμένης τεχνολογικῆς ανάπτυξης. Ἀκόμη, καί ἡ ἀνθρωπιστική της θεωρία τῆς ἀλλοτρίωσης στρέφεται πρωταρχικά στό ζήτημα τῆς δουλειᾶς καί στήν ἀποξένωση, τοῦ ἀνθρώπου ἀπ' τὸ προῖόν τῆς ἐργασίας του. Σήμερα πάντως, ὁ καπιταλισμός εἶναι παράσιτο εἰς θάρος τοῦ μέλλοντος, ἕνας θρυλόλακας πού ἐπιδιώκει εἰς θάρος τῆς τεχνολογίας καί τῶν πηγῶν τῆς ἐλευθερίας. Ὁ βιομηχανικός καπιταλισμός τοῦ καιροῦ τοῦ Μάρξ ὀργάνωνε τίς ἐμπορευματικές του σχέσεις γύρω ἀπό τὸ σύστημα ὕλικῆς σπάνης πού ἐπικρατοῦσε· ὁ κρατικός καπιταλισμός τοῦ καιροῦ μας ὀργανώνει τίς ἐμπορευματικές του σχέσεις γύρω ἀπό τὸ σύστημα ὕλικῆς ἀφθονίας πού ἐπικρατεῖ. Ἐναν αἰῶνα πρὶν, τῆ σπάνη ἔπρεπε νά τήν ὑπομένουμε· σήμερα πρέπει νά μάς ἐπιβληθεῖ - ἀπό ἔδῳ βγαίνει ἡ σπουδαιότητα τοῦ Κράτους στή σημερινή ἐποχή. Ὅχι διότι ὁ σύγχρονος καπιταλισμός ἔχει ἐπιλύσει τίς ἀντιφάσεις του καί ἔχει ἐκμηδενίσει τήν κοινωνική διαλεκτική, ἀλλά μάλλον

ή κοινωνική διαλεκτική και οι αντιφάσεις του καπιταλισμού έχουν επεκταθεί απ' τον οικονομικό στον Ιεραρχικό χώρο της κοινωνίας, από την άφηρημένη «ιστορική» περιοχή στις συγκεκριμένες λεπτομέρειες της καθημερινής εμπειρίας, από το στίβο της επιβίωσης στο στίβο της ζωής.*

Η διαλεκτική του γραφειοκρατικού κρατικού καπιταλισμού γεννιέται μέσα απ' την αντίφαση μεταξύ του καταπιεστικού - άπωθητικού χαρακτήρα της εμπορευματικής κοινωνίας και της τεράστιας δυνατότητας για ελευθερία που άνοιξε η τεχνολογική πρόοδος. Αυτή η αντίφαση φέρνει επίσης σε αντίθεση την εκμεταλλευτική οργάνωση της κοινωνίας προς τον φυσικό κόσμο - έναν κόσμο που περιλαμβάνει όχι μόνο το φυσικό περιβάλλον, αλλά επίσης και τη φύση του ανθρώπου, τις προερχόμενες απ' τον Έρωτα δρμές του. Η αντίφαση μεταξύ της εκμεταλλευτικής οργάνωσης της κοινωνίας και του φυσικού περιβάλλοντος δεν είναι δυνατόν ν' αφομοιωθεί: η ατμόσφαιρα, τα ποτάμια, το έδαφος και η οικολογία που άπαιτούνται για την ανθρώπινη επιβίωση δεν εξαγοράζονται με μεταρρυθμίσεις, παραχωρήσεις, ή τροποποιήσεις στη στρατηγική, πολιτική. Δεν υπάρχει τεχνολογία που να μπορεί, ν' αναπαράγει το ατμοσφαιρικό όξυγόνο σε επαρκείς ποσότητες για τη διατήρηση της ζωής σ' αυτόν τον πλανήτη. Δεν υπάρχει υποκατάστατο για τα υδρολογικά συστήματα της γης. Δεν υπάρχει τεχνική που ν' αφαιρέσει τη μαζική μόλυνση του περιβάλλοντος από τα ραδιενεργά ισότοπα, τα παρασιτοκτόνα, το μόλυβδο και τα κατάλοιπα του πετρελαίου. Ούτε υπάρχει ή παραμικρή ένδειξη ότι η άστική κοινωνία θα στα-

* Οι οικονομικές αντιφάσεις του καπιταλισμού δεν έχουν εξαφανιστεί, αλλά το σύστημα μπορεί να σχεδιοποιεί την «ανάπτυξη» του σε τέτοιο βαθμό, ώστε να μην έχουν πια τα άχρηστικά χαρακτηριστικά που είχαν στο παρελθόν.

ματήσει, σ' οποιοδήποτε σημείο του προβλεπτού μέλλοντος την αναστολή που επιφέρει σε ζωτικές οικολογικές διαδικασίες, την άγρια εκμετάλλευση των φυσικών πλουτοπαραγωγικών πηγών, τη χρήση της ατμόσφαιρας και των ποταμίων σαν σκουπιδότοπων ή τον καρκινωματικό τρόπο της «ανάπτυξης» των πόλεων και της κατάχρησης της γης.

Άκόμα πιο άμεση είναι η αντίφαση ανάμεσα στην εκμεταλλευτική οργάνωση της κοινωνίας και στις προερχόμενες απ' τον Έρωτα όρμες - μιιά αντίφαση που εκφράζεται σαν εξαθλίωση της εμπειρίας κι αναγωγή της στο τετριμμένο, σε μιιά γραφειοκρατικά χειραγωγούμενη, απρόσωπη μαζική κοινωνία. Οι προερχόμενες απ' τον Έρωτα όρμες του ανθρώπου μπορούν να καταπιεστούν, να απωθηθούν και να εξιδανικευτούν, αλλά ποτέ δεν είναι δυνατόν να εξαλειφτούν. Ανανεώνονται με κάθε γέννηση ανθρώπινου όντος και με κάθε γενιά νεολαίας. Δεν είναι εκπληκτικό το ότι σήμερα οι νέοι, περισσότερο απ' οποιαδήποτε οικονομική τάξη ή στρώμα, εκφράζουν τις όρμες της ζωής που υπάρχουν στη φύση της ανθρωπότητας - το κέντρισμα της επιθυμίας, της αισθησιακότητας και της γοητείας του θαυμάσιου. Έτσι, ή βιολογική μήτρα από την οποία εμφανίστηκε ή ιεραρχική κοινωνία αιώνας πριν, επανεμφανίζεται σ' ένα νέο επίπεδο μαζί με την εποχή που σημειώνει: το τέλος της ιεραρχίας· μόνο που τώρα αυτή ή μήτρα είναι: κορεσμένη από κοινωνικά φαινόμενα. Ανίκανες να χειραγωγήσουν το σπερματικό πλάσμα της ανθρωπότητας, οι όρμες της ζωής μπορούν να καταργηθούν μόνο με τον αφανισμό του ίδιου του ανθρώπου.

Οι αντιφάσεις μέσα στον γραφειοκρατικό καπιταλισμό διαπερνούν όλες τις ιεραρχικές μορφές που αναπτύχθηκαν και υπεραναπτύχθηκαν από την αστική κοινωνία. Οι ιεραρχικές μορφές που έθρεψαν την ιδιοκτητική κοινωνία επί γενεές και προήγαγαν την ανάπτυξη της - το Κράτος, ή πόλη, ή

συγκεντρωτική οικονομία, ή γραφειοκρατία, ή πατριαρχική οικογένεια και ή αγορά - έχουν φτάσει στα ιστορικά τους όρια. Έχουν εξαντλήσει τις κοινωνικές τους λειτουργίες ως τρόποι εξισορρόπησης. Δεν υπάρχει θέμα για το αν αυτές οι ιεραρχικές μορφές ήταν κάποτε «προοδευτικές», με τη μαρξική έννοια του όρου. Όπως παρατήρησε ο Ραούλ Βανεγκέμ: «Ίσως δεν αρκεί να πούμε ότι ή ιεραρχική εξουσία έχει διατηρήσει την ανθρωπότητα για χιλιάδες χρόνια, όπως το οινόπνευμα διατηρεί ένα έμβρυο, εμποδίζοντας τόσο την ανάπτυξη όσο και την αποσύνθεση».* Σήμερα, αυτές οι μορφές αποτελούν το στόχο όλων των επαναστατικών δυνάμεων που γέννησε ο σύγχρονος καπιταλισμός και είτε κανείς βλέπει το αποτέλεσμα τους ως πυρηνική καταστροφή, είτε, ως οικολογικό άφανισμό, **α π ε ι λ ο σ τ ω ρ α τ ή ν ι δ ι α τ ή ν έ π ι β ί ω σ η τ η ς ά ν θ ρ ω π ό τ η τ α ς.**

Με την εξέλιξη των ιεραρχικών μορφών μέχρι του σημείου να απειλείται ή ίδια ή ύπαρξη της ανθρωπότητας, ή κοινωνική διαλεκτική όχι μόνο δεν καταργείται, άλλ' αποκτά μιά νέα διάσταση. Θέτει το «κοινωνικό ζήτημα» μ' έναν έντελως νέο τρόπο. Αν ο άνθρωπος έπρεπε ν' αποκτήσει για τον εαυτό του τις συνθήκες της επιβίωσης για να ζήσει (όπως τόνισε ο Μάρξ) τώρα πρέπει ν' αποκτήσει τις συνθήκες της ζωής για να επιβιώσει. Μ' αυτήν την αντιστροφή της σχέσης επιβίωσης και ζωής, ή επανάσταση αποκτά μιά νέα αίσθηση επείγουσας ανάγκης. Δεν αντιμετωπίζουμε πιά το περίφημο δίλημμα του Μάρξ μεταξύ σοσιαλισμού ή βαρβαρότητας· αντιμετωπίζουμε τις πιο δραστικές εναλλακτικές λύσεις μεταξύ αναρχισμού ή άφανισμού. Τα προβλήματα της αναγκαιότητας και της επιβίωσης συγκλίνουν με τα προβλή-

* Ραούλ Βανεγκέμ, «Η ιδιότητα για παιδιά» Internationale Situationniste.

ματα της ελευθερίας και της ζωής. Παύουν ν' άπαιτούν όποια-δήποτε θεωρητική μεσολάβηση, «μεταβατικά» στάδια ή συγκεντρωτικές οργανώσεις που νά γεφυρώνουν τὸ χάσμα μεταξύ του υπάρχοντος και του έφικτοῦ. Τὸ έφικτό, στην πραγματικότητα, είναι τὸ μόνο που μπορεί νά υπάρξει. Έπομένως, τὰ προβλήματα της «μετάδοσης» που άπασχόλησαν τούς μαρξιστές επί έναν αιώνα σχεδόν, εξαλείφονται: όχι μόνο ἀπὲς τὴν πρόοδο της τεχνολογίας, ἀλλὰ κι ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν κοινωνική διαλεκτική. Τὰ προβλήματα της κοινωνικής ἀναδομουργίας ἔχουν ὑποβιβαστεί σὲ πρακτικά ἔργα, που μπορούν νά ἐπιλυθοῦν αὐθόρμητα ἀπὸ αὐτο - ἀπελευθερωτικές ἐνέργειες τῆς κοινωνίας.

Ἡ ἐπανάσταση, στην πραγματικότητα, ἀποκτᾶ όχι μόνο μιὰ νέα αίσθηση ἐπείγουσας ἀνάγκης, ἀλλὰ και μιὰ νέα ἐννοια ὑπόσχεσης. Στὸν κοινωνικό τρόπο ζωῆς τῶν χίπς, στὸς περιθωριακούς τρόπους ζωῆς και στὴν ἐλεύθερη σεξουαλικότητα ἑκατομμυρίων νέων, στὰ αὐθόρμητα grupos de afinidad τῶν ἀναρχικῶν, βρίσκουμε μορφές κατάφασης που ἀκολουθοῦν τὶς πράξεις ἀρνήσης. Μὰζι μὲ τὴν ἀντιστροφή του «κοινωνικοῦ ζητήματος» ὑπάρχει και μιὰ ἀντιστροφή τῆς κοινωνικής διαλεκτικής: Ἐνα «ναί» ἐμφανίζεται αὐτόματα και ταυτόχρονα μ' ἕνα «όχι».

Οἱ λύσεις ἔχουν τὸ σημεῖο ἐκκίνησής τους στὰ προβλήματα. Ὅταν ἔρθει ὁ καιρὸς στὴν ἱστορία που τὸ Κράτος, ἡ πόλη, ἡ γραφειοκρατία, ἡ συγκεντρωτική οἰκονομία, ἡ πατριαρχική οἰκογένεια και ἡ ἀγορὰ φτάνουν στὰ ἱστορικά τους ἔρια, αὐτὸ που τίθεται δὲν εἶναι πιά μιὰ ἀλλαγὴ στὴ μορφή, ἀλλὰ ἡ ἀπόλυτη ἀρνήση ὅλων τῶν ἱεραρχικῶν μορφῶν ὡς τέτοιων. Ἡ ἀπόλυτη ἀρνήση του Κράτους εἶναι ἀναρχισμός - μιὰ κατάσταση στην ὁποία οἱ ἄνθρωποι ἀπελευθερώνουν όχι μόνο τὴν «ἱστορία», ἀλλὰ όλες τὶς ἀμεσες περιστάσεις τῆς καθημερινῆς τους ζωῆς. Ἡ ἀπόλυτη ἀρνήση τῆς πόλης εἶναι κοινό-

τητα - μιὰ κοινότητα στην οποία τὸ κοινωνικὸ περιβάλλον ἀποκεντρώνεται σὲ ὀλοκληρωμένα, οἰκολογικῶς ἰσορροπημένα κοινόδια. Ἡ ἀπόλυτη ἄρνηση τῆς γραφειοκρατίας εἶναι ἀμυσες, σὲ ἀντιδιαστολὴ πρὸς τὶς μεσολαβημένες σχέσεις - μιὰ κατάσταση στην οποία ἡ ἀντιπροσώπευση ἀντικαθίσταται ἀπὸ πρόσωπο μὲ πρόσωπο σχέσεις σὲ μιὰ γενικὴ συνέλευση ἐλεύθερων ἀτόμων. Ἡ ἀπόλυτη ἄρνηση τῆς συγκεντρωτικῆς κοινωνίας εἶναι περιφερειακὴ οἰκοτεχνολογία, μιὰ κατάσταση στην οποία τὰ ὄργανα τῆς παραγωγῆς πλάθονται, σύμφωνα μὲ τὶς πλουτοπαραγωγικὲς πηγὲς ἐνὸς οἰκοσυστήματος. Ἡ ἀπόλυτη ἄρνηση τῆς πατριαρχικῆς οἰκογένειας εἶναι ἀπελευθερωμένη σεξουαλικότητα - στην οποία ὅλες οἱ μορφὲς σεξουαλικοῦ κανονισμοῦ ὑπερβαίνονται ἀπὸ μιὰν ἀθόρητη, ἀνιμιπῶδιστὴ ἔκφραση τοῦ ἐρωτισμοῦ ἀνάμεσα σὲ ἴσους. Ἡ ἀπόλυτη ἄρνηση τῆς ἀγορᾶς εἶναι κομμουνισμὸς - στὸν ὅποιο ἡ συλλογικὴ ἀφθονία καὶ συνεργασία μεταμορφώνουν τὴ δουλειὰ σὲ παίχνιδι καὶ τὴν ἀνάγκη σὲ ἐπιθυμία.

Δὲν εἶναι τυχαῖο πὸς σ' εἶνα σημεῖο τῆς ἱστορίας οὗου ἡ ἱεραρχικὴ ἐξουσία καὶ χειραγώγηση ἔχουν φτάσει σὲ τὶς πρὸ ἀπειλητικὲς τοὺς διαστάσεις, οἱ ἴδιες οἱ ἔννοιες τῆς ἱεραρχίας, τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς χειραγώγησης ἀμφισβητοῦνται. Ἡ ἀμφισβήτηση αὐτῶν τῶν ἐννοιῶν προέρχεται ἀπὸ μιὰ νέα ἀνακάλυψη τῆς σπουδαιότητος τοῦ ἀθρομητισμοῦ ἡ ὁποία τροφοδοτεῖται ἀπ' τὴν οἰκολογία, ἀπὸ μιὰ ἐντεταμένη ἀντίληψη τῆς αὐτο - ἀνάπτυξης, καὶ ἀπὸ μιὰ νέα ἀντίληψη τῆς ἐπαναστατικῆς διαδικασίας στην κοινωνία.

Αὐτὸ πὸς μᾶς ἔχει δεῖξει: ἡ οἰκολογία εἶναι ὅτι ἡ ἰσορροπία στὴ φύση ἐπιτυγχάνεται ἀπὸ τὴν ὀργανικὴ διαφοροποίηση καὶ τὴν πολυπλοκότητα καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν ὀμοιογένεια καὶ τὴν ἀπλοποίηση. Γιὰ παράδειγμα, ὅσο περισσότερο ποικίλλει ἡ πανίδα καὶ ἡ γλωρίδα ἐνὸς οἰκοσυστήματος, τόσο πρὸς στῶ-

θερρός θά είναι: ὁ πληθυσμὸς ἐνὸς ὑποθετικοῦ παρασίτου. Ὅσο περισσότερο ἐλαττώνεται ἡ ποικιλία τοῦ περιβάλλοντος, τόσο πῶς πολὺ θ' αὐξομειώνεται ὁ πληθυσμὸς τοῦ παρασίτου, μὲ τὴν πιθανότητα νὰ καταστεῖ ἀνεξέλεγκτος. Ἐὰν ἀφεθεῖ μόνο του, ἓνα οἰκοσύστημα τείνει πρὸς τὴν ὀργανικὴ διαφοροποίηση τῆ μεγαλύτερη ποικιλία γλωρίδας καὶ πανίδας καὶ ποικιλία στὸν ἀριθμὸ τῶν ζώων ποὺ ἀποτελοῦν τὴ λεία (prey) καὶ τῶν ζώων ποὺ τρέφονται ἀπὸ τὴ λεία (predators). Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι ἡ παρέμβαση τοῦ ἀνθρώπου πρέπει ν' ἀποφευχθεῖ. Ἡ ἀνάγκη γιὰ παραγωγικὴ γεωργία - ποὺ εἶναι μιὰ μορφή παρέμβασης στὴ φύση - πρέπει πάντοτε νὰ παραμένει στὴν ἐμπροσθοφυλακὴ μιᾶς οἰκολογικῆς προσέγγισης στὴν καλλιέργεια τῆς τροφῆς καὶ στὴ διαχείριση τῶν δασῶν. Ἐξίσου σπουδαῖο εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ὁ ἀνθρώπος μπορεῖ συχνὰ νὰ ἐπιφέρει ἀλλαγές σ' ἓνα οἰκοσύστημα ποὺ θά βελτίωναν ἐξαιρετικὰ τὴν οἰκολογικὴ του ποιότητα. Ἀλλὰ αὐτὲς οἱ προσπάθειες ἀπαιτοῦν διορατικότητα καὶ ἀντίληψη, κι ὄχι τὴν ἀσκησιμὸν ὠμῆς βίας καὶ χειραγώγησης.

Αὐτὴ ἡ ἔννοια τῆς διαχείρισης, αὐτὴ ἡ νέα ἔγνοια γιὰ τὴ σπουδαιότητα τοῦ αὐθορμητισμοῦ, ἔχει πολὺ σημαντικὲς ἐφαρμογές στὴν τεχνολογία καὶ στὴν κοινότητα - μάλιστα στὴν κοινωνικὴ εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου σὲ μιὰ ἀπελευθερωμένη κοινωνία. Ἀμφισβητεῖ τὸ καπιταλιστικὸ ἰδεῶδες τῆς γεωργίας ὡς μιᾶς ἐργοστασιακῆς ἐπιχείρησης, ὀργανωμένης γύρω ἀπὸ τεράστιες, συγκεντρωτικὰ ἐλεγχόμενες γαιοκτησίες, ἐξαιρετικὰ εἰδικευμένες μορφές μονοκαλλιέργειας, καθὼς καὶ τὸν ὑποβιβασμὸ τοῦ ἐδάφους σὲ πάτωμα ἐργοστασίου, τὴν ἀντικατάσταση τῶν ὀργανικῶν διαδικασιῶν ἀπὸ χημικὲς, τὴν ἀγρία ἐκμετάλλευση τῶν ἀγρογεωμάτων, κλπ.* Ἐὰν ἡ καλλιέργεια τῆς

* Σημ. τοῦ Μετ. — Οἱ ἐργάτες στὶς ἀγροτικὲς ἐπιχειρήσεις τῶν Η Π.Α. εἶναι λίγοι λευκοί, μύθοι καὶ κυρίως μεξικανοὶ μετανάστες

τροφής πρόκειται να γίνει ένας τρόπος συνεργασίας με τη φύση, κι όχι πάλι μεταξύ ανταγωνιστών ο γεωργός πρέπει να εξοικειωθεί τελείως με την οικολογία του εδάφους· πρέπει να αποκτήσει μια νέα ευαισθησία ως προς τις ανάγκες και τις δυνατότητές του. Αυτό προϋποθέτει την ελάττωση της γεωργίας σε ανθρώπινη κλίμακα, την αποκατάσταση γεωργικών μονάδων μετρίου μεγέθους και τη διαφοροποίηση - ποικιλία της γεωργικής κατάστασης· κοντολογίς, προϋποθέτει ένα αποκεντρωτικό, οικολογικό σύστημα καλλιέργειας της τροφής.

Η ίδια λογική εφαρμόζεται στον έλεγχο της μόλυνσης. Η ανάπτυξη γιγαντιαίων εργοστασιακών συμπλεγμάτων και η χρήση μιας ή δύο μόνο πηγών ενέργειας είναι υπεύθυνες για την ατμοσφαιρική μόλυνση. Μονάχα αν αναπτύξουμε μικρότερες βιομηχανικές μονάδες και ποικίλουμε τις ενεργειακές πηγές με την εκτεταμένη χρήση καθαρής ενέργειας (της ενέργειας του ήλιου, του αέρα και του νερού), θα είναι δυνατόν να μειώσουμε την βιομηχανική μόλυνση. Τώρα διαθέτουμε τα μέσα για αυτήν τη ριζική τεχνολογική αλλαγή. Οι τεχνολόγοι έχουν αναπτύξει σμικρυμένα υποκατάστατα των βιομηχανικών επιχειρήσεων μεγάλης κλίμακας - μικρές μηχανές πολλαπλής χρήσης και πολύπλοκες μεθόδους για τη μετατροπή της ενέργειας του ήλιου, του αέρα και του νερού σε ηλεκτρισμό χρησιμοποιήσιμο στη βιομηχανία και στα σπίτια. Αυτά τα υποκατάστατα είναι συχνά περισσότερο παραγωγικά και λιγότερο σπάταλα από τις εγκαταστάσεις μεγάλης κλίμακας που υπάρχουν σήμερα.

Οι συνέπειες της γεωργίας και βιομηχανίας περιορισμένης κλίμακας για μια κοινότητα είναι προφανείς: εάν η κοινότητα πρόκειται να χρησιμοποιήσει τις αρχές που χρειάζονται

(Chicanos). Οι συνθήκες δουλειάς είναι εξαιρετικά άπάνθρωπες και ο μισθός ελάχιστος.

για τή διαχείριση ενός οικοσυστήματος, ή βασική κοινοβιακή μονάδα κοινωνικής ζωής πρέπει ή ίδια νά γίνει ένα οικοσύστημα - μιá οικοκοινότητα. Κι αὐτή επίσης πρέπει νά διαφοροποιηθεῖ, νά ισορροπηθεῖ καί νά ολοκληρωθεῖ. Ἡ ἔννοια τῆς κοινότητας δέν πηγάζει ἀποκλειστικά ἀπό τήν ἀνάγκη γιά μιá διαρκή ισορροπία ἀνάμεσα στόν ἄνθρωπο καί στό φυσικό κόσμο· συμφωνεῖ επίσης μέ τὸ οὐτοπικό ἰδεώδες τοῦ ολοκληρωμένου ἀνθρώπου, τοῦ ἀτόμου τοῦ ὁποῖου ἡ εὐπισθησία, τὸ φάσμα τῆς ἐμπειρίας, καί ὁ τρόπος ζωῆς τροφοδοτοῦνται ἀπό μιá πλατειά σειρά ἐρεθισμάτων, ἀπό μιá ποικιλία δραστηριοτήτων κι ἀπό μιá κοινωνική κλίμακα πού πάντοτε παραμένει μέσα στήν ἀντίληψη τοῦ κάθε ἀνθρώπου. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο τὰ μέσα καί οἱ συνθήκες τῆς ἐπιβίωσης γίνονται μέσα καί συνθήκες ζωῆς· ἡ ἀνάγκη γίνεται ἐπιθυμία καί ἡ ἐπιθυμία ἀνάγκη. Ἐχουμε φτάσει στό σημείο ὅπου ἡ σοβαρότερη κοινωνική ἀποσύμβαση προμηθεύει τήν πηγὴ γιά τήν ὑψηλότερη μορφή κοινωνικῆς ολοκλήρωσης, φέρνοντας τίς πιεστικότερες οἰκολογικὲς ἀναγκαιότητες σέ μιá κοινὴ ἔστια μέ τὰ ὑψηλότερα οὐτοπικά ἰδεώδη.

Ἄν εἶναι ἀλήθεια, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Γκὺ Ντεμπὸρ ὅτι «ἡ καθημερινὴ ζωὴ εἶναι τὸ μέτρο τῶν πάντων: τῆς πλήρωσης ἢ μᾶλλον τῆς μὴ πλήρωσης τῶν ἀνθρώπινων σχέσεων, τοῦ τρόπου πού χρησιμοποιοῦμε τὸ χρόνο μας»,* γεννιέται ἕνα ἐρώτημα: Ποιοὶ εἶμαστε «ἐμεῖς» τῶν ὁποίων ἡ καθημερινὴ ζωὴ πρέπει νά ολοκληρωθεῖ, νά πληρωθεῖ; Καί πῶς ἐμφανίζεται τὸ ἀπελευθερωμένο εἶναι πού νά ἔναι ἱκανὸ γιά τήν μετατροπὴ τοῦ χρόνου σέ ζωὴ, τοῦ χώρου σέ κοινότητα καί τῶν ἀνθρώπινων σχέσεων στό θαυμάσιο;

* Γκὺ Ντεμπὸρ. «Προοπτικὲς γιά μιá συνειδητὴ τροποποίηση τῆς καθημερινῆς ζωῆς». Internationale Situationniste, No 6, (πρόκειται νά ἐκδοθεῖ σύντομα ἀπὸ τὴ «Διεθνή Βιβλιοθήκη»).

Ἡ ἀπελευθέρωση τοῦ εἶναι συνεπάγεται πάνω ἀπ' ὅλα, μιὰ κοινωνική διαδικασία. Σὲ μιὰ κοινωνία ἢ ὁποία ἔχει ζαρῶσει τὸ εἶναι μετατρέποντάς το σὲ ἐμπόρευμα - σ' ἓνα ἀντικείμενο κατασκευασμένο γιὰ ἀνταλλαγή - δὲν εἶναι δυνατόν νὰ δλοκληρωθεῖ. Μποροῦν νὰ υπάρξουν μόνο οἱ ἀρχές τῆς ὄντοτητας, ἢ ἔ μ φ ἄ ν ι σ η ἑνός εἶναι πού ἀποζητάει τὴν πλήρωση - ἓνα εἶναι πού προσδιορίζεται σὲ μεγάλο βαθμὸ ἀπ' τὰ ἐμπόδια πού πρέπει νὰ ὑπερπηδήσει ὥστε νὰ πετύχει τὴν πραγμάτωσή του. Σὲ μιὰ κοινωνία πού ἡ κοιλιά τῆς ἔχει φουσκώσει στὸ σημεῖο ἔκρηξης μὲ τὴν ἐπανάσταση, τῆς ὁποίας ἡ χρόνια κατάσταση εἶναι μιὰ ἀτέλειωτη σειρά ὀδυνῶν τοκετοῦ, τῆς ὁποίας οἱ ἀληθινές συνθήκες εἶναι ἔνως ἐντεινόμενος συναγεμῶς μιὰ μονάχα σκέψη καὶ πράξη εἶναι σχετική - ἡ γέννηση. Κάθε περιβάλλον, ἀτομικὸ ἢ κοινωνικὸ, πού δὲν καθιστᾷ τὸ γεγονός αὐτὸ κέντρο τῆς ἀνθρώπινης ἐμπειρίας, εἶναι μιὰ ἀπάτη πού ἐλαττώνει ὅ,τι μᾶς ἔχει ἀπομείνει ἀπὸ τὸ εἶναι, ἀφοῦ ἔχουμε καταπιεῖ τὸ σταθερὸ μας δηλητήριό τῆς καθημερινῆς ζωῆς στὴν ἀστική κοινωνία.

Εἶναι ξεκάθαρο ὅτι στόχος τῆς ἐπανάστασης σήμερα πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἀπελευθέρωση τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Κάθε ἐπανάσταση πού δὲν πετυχαίνει αὐτὸ τὸ στόχο εἶναι ἀντεπανάσταση. Πάνω ἀπ' ὅλα ἔ μ ε ι ς εἴμαστε ἐκεῖνοι πού πρέπει ν' ἀπελευθερωθοῦν, ἢ ὀ ι κ ἡ μας καθημερινὴ ζωὴ, μ' ὅλες τῆς τίς στιγμές, τίς ὥρες καὶ τίς μέρες καὶ ὅχι γενικότητες ὅπως ἡ «Ἱστορία» καὶ ἡ «Κοινωνία».* Τὸ εἶναι πρέπει:

* Παρὰ τὸ φόρο τιμῆς πού ἀποτίει στὴ διαλεκτική, ἡ παραδοσιακὴ ἀριστέρᾳ δὲν ἔχει πάρει ἀκόμη στὰ σοβαρὰ τῆ «συγκεκριμένη γενικότητα» (Concrete Universal) τοῦ Χέγκελ καὶ δὲν τὴν ἔχει δεῖ σὰν κοινωνικὸ πρόγραμμα, ἀλλὰ ἀπλῶς σὰν φιλοσοφικὴ ἔννοια. Αὐτὸ ἔχει γίνει μόνο στὰ νεανικὰ γραπτὰ τοῦ Μάρξ, στὰ γραπτὰ τῶν μεγάλων ὀδοποιστῶν (Fourier καὶ William Morris) καὶ, στὴν ἐποχὴ μας, ἀπὸ τὴν περιθωριακὴ νεολαία.

πάντα νά καταφάσκει στήν επανάσταση, κι ὄχι νά παραγκωνίζεται καί νά καταπνίγεται ἀπ' αὐτήν. Τὸ εἶναι πρέπει πάντα νά μ ποροῦμε νά τὸ ἀντιλαμβανόμαστε στήν επαναστατικὴ διαδικασία, κι ὄχι νά πνίγεται μέσα σ' αὐτήν. Δὲν ὑπάρχει πιὸ χυδαία λέξη στὸ «επαναστατικὸ» λεξιλόγιο ἀπ' τὸ «μάζες». Ἡ επαναστατικὴ ἀπελευθέρωση πρέπει νά εἶναι μιὰ αὐτο - ἀπελευθέρωση ποὺ φτάνει σὲ κοινωνικὲς διαστάσεις, κι ὄχι «ἀπελευθέρωση τῶν μαζῶν» ἢ «ἀπελευθέρωση τῆς τάξης», πίσω ἀπ' τὴν ὁποία ἐνεδρεῦει ἡ ἐξουσία μιᾶς ἑλίτ, μιᾶς ἱεραρχίας κι ἑνα Κράτος. Ἄν ἡ επανάσταση δὲν παράγει μιὰ νέα κοινωνία μὲ τὴν αὐτο - δραστηριότητα καί τὴν αὐτο - κινητοποίηση τῶν επαναστατῶν, ἂν δὲν περιλάβει τὸ σφυρηλάτημα ἑνὸς εἶναι στήν επαναστατικὴ διαδικασία, τότε γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ θὰ παρακάμψει ἐκείνους ποὺ πρέπει νά ζοῦν κάθε μέρα τὴ ζωὴ τους καί θ' ἀφήσει τὴν καθημερινὴ ζωὴ ἀνεπηρέαστη. Μέσα ἀπὸ τὴν επανάσταση πρέπει νά ἐμφανιστεῖ ἑνα εἶναι ποὺ θὰ ἐλέγχει πλήρως τὴν καθημερινὴ ζωὴ κι ὄχι μιὰ καθημερινὴ ζωὴ ποὺ γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ θὰ κυριαρχεῖ ἐντελῶς πάνω στὸ εἶναι. Ἡ πιὸ προηγμένη μορφή ταξικῆς συνείδησης γίνεται, ἔτσι, αὐτο - συνείδηση - ἢ συγκεκριμενοποίηση στήν καθημερινὴ ζωὴ τῶν μεγάλων ἀπελευθερωτικῶν γενικοτήτων.

Γι' αὐτὸ τὸ λόγο καί μόνο, τὸ επαναστατικὸ κίνημα νοιάζεται βαθεῖα γιὰ τὸν τρόπο ζωῆς. Θὰ πρέπει νά β ε ι ὡ σ ε ι τὴν επανάσταση σ' ὄλη τῆς τὴν ὁλότητα κι ὄχι ἀπλῶς νά πάρει μέρος σ' αὐτήν. Πρέπει νά νοιάζεται βαθεῖα γιὰ τὸν τρόπο ποὺ ζεῖ ὁ επαναστάτης, τίς σχέσεις του μὲ τὸ γύρω περιβάλλον καί μὲ τὸ βαθμὸ αὐτο - χειραφέτησής του. Ἀποζητώντας ν' ἀλλάξει τὴν κοινωνία, ὁ επαναστάτης δὲν μπορεῖ ν' ἀποφύγει ἀλλαγὲς στὸν ἑαυτὸ του ποὺ ἀπαιτοῦν τὴν ἐπανάκτηση τῆς ἴδιας του τῆς ὕπαρξης. Ὅπως καί τὸ κίνημα στὸ ὁποῖο παίρνει μέρος, ὁ επαναστάτης πρέπει νά προσπαθῆσει

ν' άντανακλᾶ τις συνθήκες τῆς κοινωνίας τὴν ὁποία ἐπιδιώκει - τουλάχιστον στὸ βαθμὸ πού αὐτὸ εἶναι ἐφικτὸ σήμερα.

Οἱ προδοσίες καὶ οἱ ἀποτυχίες τῶν πενήντα χρόνων πού πέρασαν ἔχουν καταστήσει θεμελιακὴ ἀλήθεια τὴ διαπίστωση ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει διαχωρισμὸς τῆς ἐπαναστατικῆς διαδικασίας ἀπὸ τὸν ἐπαναστατικὸ στόχο. Μία κοινωνία τῆς ὁποίας θεμελιώδης στόχος εἶναι ἡ αὐτοδιεύθυνση σ' ὅλες τὶς ὀψεις τῆς ζωῆς, μπορεῖ νὰ ἐπιτευχθεῖ μόνο μὲ τὴν αὐτο - δραστηριότητα. Αὐτὸ συνεπάγεται ἕναν τρόπο διεύθυνσης πού πάντοτε ἐλέγχεται ἀπὸ τὸ εἶναι. Ἡ ἐξουσία τοῦ ἀνθρώπου πάνω στὸν ἄνθρωπο μπορεῖ νὰ καταστραφεῖ μόνο ἀπὸ τὴ διαδικασία κατὰ τὴν ὁποία ὁ ἄνθρωπος ἀποκτᾶ ἐξουσία πάνω στὶς συνθήκες τῆς ἴδιας του τῆς ζωῆς καὶ στὴν ὁποία ἔχει μόνο «ἀνακαλύπτει» τὸν ἑαυτὸ του ἀλλὰ, πῶς σημαντικό διατυπώνει κι ἐκφράζει τὴν ὄντοτήτά του σ' ὅλες τὶς κοινωνικὲς τῆς διαστάσεις.

Μία ἀντι - ἐξουσιαστικὴ κοινωνία μπορεῖ νὰ ἐπιτευχθεῖ μόνο ἀπὸ μιὰ ἀντι - ἐξουσιαστικὴ ἐπανάσταση. Ἡ ἐλευθερία δὲν εἶναι δυνατόν νὰ «παραδοθεῖ στὸ ἄτομο ὡς τὸ «τελικὸ προϊόν» μιᾶς «ἐπανάστασης»· ἡ συνέλευση καὶ ἡ κοινότητα δὲν εἶναι δυνατόν νὰ νομοθετηθοῦν, νὰ θεοπιστοῦν μὲ διατάγματα. Μία ἐπαναστατικὴ οὐμάδα μπορεῖ νὰ ἐπιδιώξει σκόπιμα καὶ συνειδητά, νὰ προαγάγει τὴ δημιουργία αὐτῶν τῶν μορφῶν, ἀλλὰ ἀν ἡ συνέλευση, καὶ ἡ κοινότητα δὲν ἀφεθοῦν νὰ ἐμφανιστοῦν ὀργανικά, ἀν ἡ ἀνάπτυξή τους δὲν ὀρμᾶσει ἀπὸ τὴ διαδικασία τῆς ἀπομαζοποίησης, ἀπὸ τὴν αὐτο - δραστηριότητα καὶ τὴν αὐτο - πραγμάτωση, δὲν θὰ παραμείνουν παρὰ τύποι, ὅπως συνέβη μὲ τὰ σοβιετ στὴ μετεπαναστατικὴ Ρωσία. Ἡ συνέλευση καὶ ἡ κοινότητα πρέπει νὰ ἐμφανιστοῦν μέσα στὴν ἐπαναστατικὴ διαδικασία· μάλιστα ἡ ἐπαναστατικὴ διαδικασία πρέπει νὰ ταυτίζεται μὲ τὸν σχημα-

τισμό της συνέλευσης και της κοινότητας, όπως επίσης με την καταστροφή της Έξουσίας, της Ιδιοκτησίας, της Ιεραρχίας και της εκμετάλλευσης.

Η επανάσταση ως αυτό - δραστηριότητα δεν είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα της εποχής μας. Είναι το κυρίαρχο χαρακτηριστικό όλων των μεγάλων επαναστάσεων στη νεώτερη Ιστορία. Σημάδεψε τις *journées* (μέρες) των *sans - culottes* στα 1792 και 1793, τις περίφημες «πέντε μέρες» του Φλεβάρη του 1917 στην Πετρούπολη, την εξέγερση του προλεταριάτου της Μπαρσελόνα στα 1936, τις πρώτες μέρες της Ούγγαρέζικης Έπανάστασης στα 1956 και τα γεγονότα του Μάη - Ιούνη στο Παρίσι το 1968. Σχεδόν κάθε επαναστατική εξέγερση στην Ιστορία της εποχής μας έχει αρχίσει αυθόρμητα με την αυτό - δραστηριότητα των «μαζών» - πολλές φορές ξεκάθαρα άψηφώντας τη δικτακτική πολιτική που προωθούσαν οι επαναστατικές οργανώσεις. Κάθε μιὰ απ' αυτές τις επαναστάσεις έχει σημαδευτεί από άσυνήθιστη εξατομίκευση, από αίσθήματα χαράς κι αλληλεγγύης που μετέτρεπαν την καθημερινή ζωή σ' ένα πανηγύρι. Αυτή η συνοραλιστική διάσταση της επαναστατικής διαδικασίας, που συνοδευόταν με την έκρηξη των θαυειά ριζωμένων δυνάμεων του λίκμπιντο, μορφάζει όργισμένα μες απ' τις σελίδες της Ιστορίας όπως το πρόσωπο ενός σάτυρου πάνω στο νερό που λαμπυρίζει. Ύπηρχε λόγος που οι Μπολσεβίκοι κομισάριοι έσπασαν τά μπουκάλια κρασιού στο Χειμερινό Παλάτι τη νύχτα της 7 του Νοέμβρη 1917.

Ό πουριτανισμός και ή ήθικη της δουλειάς της παραδοσιακής άριστερās έχουν τις ρίζες τους σε μιὰ απ' τις πιο ισχυρές δυνάμεις που αντίτίθενται στην επανάσταση σήμερα - στην Ικανότητα του άστικού περιβάλλοντος να διεισδύει στο επαναστατικό πλαίσιο. Οι ρίζες αυτής της δύναμης βρίσκονται στην έμπορευματική φύση του ανθρώπου κάτω από συν-

θήκες καπιταλισμοῦ, μιὰ ἰδιότητα πού σχεδόν αὐτόματα μεταβιάζεται στήν ὀργανωμένη ομάδα - καί πού ἡ ομάδα μέ τή σειρά της ἐπιβάλλει στά μέλη της. *Ὅπως τόνισε ὁ μακαρίτης Γιόζεφ Βέμπερ, ὅλες οἱ ὀργανωμένες ομάδες «ἔχουν τήν τάση νά καθιστοῦν τόν ἑαυτό τους αὐτόνομο, δηλαδή ν' ἀλλοτριώνονται ἀπ' τόν ἀρχικό τους στόχο καί νά γίνονται αὐτοσκοποὶ στά χέρια ἐκείνων πού τίς διοικοῦν.* Αὐτό τὸ φαινόμενο ἀληθεύει τόσο γιὰ τίς ἐπαναστατικὲς ὀργανώσεις, ὅσο καί γιὰ τοὺς κρατικούς ἢ ἡμι - κρατικούς θεσμούς, τὰ ἐπίσημα κόμματα καί τίς συνδικαλιστικὲς ὀργανώσεις.

Τὸ πρόβλημα τῆς ἀλλοτρίωσης δὲν μπορεῖ ποτέ νά ἐπιλυθεῖ πλήρως ξέχωρα ἀπ' τὴν ἴδια τὴν ἐπαναστατικὴ διαδικασία, ἀλλὰ μποροῦμε νά προφυλαχτοῦμε μέ μιὰ δεξιά ἐπίγνωση ὅτι τὸ πρόβλημα ὑπάρχει καί μπορεῖ ἐν μέρει νά λυθεῖ ἀπὸ ἓνα ἐθελοντικὸ ἀλλὰ καί δραστικὸ ξανάφτιαγμα τοῦ ἐπαναστάτη καί τῆς ομάδας του. Αὐτὸ τὸ ξανάφτιαγμα μπορεῖ ν' ἀρχίσει μόνο ὅταν ἡ ἐπαναστατικὴ ομάδα ἀναγνωρίζει ὅτι εἶναι ἓνας καταλύτης στήν ἐπαναστατικὴ διαδικασία καὶ ὄχι μιὰ «πρωτοπορεία». Ἡ ἐπαναστατικὴ ομάδα πρέπει νά δεῖ καθαρά ὅτι στόχος της εἶναι ὄχι ἡ κατάληψη τῆς ἐξουσίας, ἀλλὰ ἡ κατάλυση τῆς ἐξουσίας - μάλιστα πρέπει νά δεῖ ὅτι τὸ ὅλο πρόβλημα τῆς ἐξουσίας, τοῦ ἐλέγχου ἀπὸ τὰ πάνω καί τοῦ ἐλέγχου ἀπὸ τὰ κάτω, μπορεῖ νά λυθεῖ μόνο ὅταν δὲν ὑπάρχει οὔτε πάνω οὔτε κάτω.

Πάνω ἀπ' ὅλα, ἡ ἐπαναστατικὴ ομάδα πρέπει νά πετάξει ἀπὸ πάνω της ὅλες τίς μορφές ἐξουσίας - νόμους, κανονισμούς, ἱεραρχίες, ἰδιοκτησία, προδιαγραμμένες γνώμες, φετίχ, συμπράγκαλα, ἐπίσημη ἐθιμοτυπία - καί τόσο τὰ λεπτότερα, ὅσο καί τὰ ἐμφανεστερα γραφειοκρατικὰ καί ἀστικὰ χαρακτηρι-

* Γιόζεφ Βέμπερ, «Ἡ μεγάλη οὐτοπία», περιοδικὸ Contemporary Issues, τόμος δεύτερος, ἀριθμὸς πέντε (1950), σελ. 12.

στικά πού συνειδητά κι άσυνειδητα ενισχύουν τήν έξουσία και τήν Ιεραρχία. Ή ομάδα πρέπει νά μένει άνοιχτή στη δημόσια λεπτομερειακή εξέταση όχι μόνο για τίς διατυπωμένες της άποφάσεις, αλλά επίσης κατά τήν ίδια τους τή διατύπωση. Πρέπει νά 'ναι συνεκτική μέ τή βαθειά Έννοια ότι θεωρία της είναι ή πρακτική της και πρακτική της ή θεωρία της. Πρέπει νά κάνει πέρα όλες τίς έμπορευματικές σχέσεις στην καθημερινή της ύπαρξη και νά συσταθεί σύμφωνα μέ τίς άποκεντρωτικές οργανωτικές αρχές της ίδιας της κοινωνίας πού επιδιώκει - κοινότητα, συνέλευση, αυθορμητισμός. Πρέπει, μέ τά ύπέροχα λόγια του Γιόζεφ Βέμπερ, «νά χαρακτηρίζεται πάντα από απλότητα και καθαρότητα, πάντοτε χιλιάδες άπροετοίμαστοι άνθρωποι νά μπορούν νά μπουν και νά τή διευθύνουν, πάντοτε νά παραμένει διαφανής* σ' όλους κι έλεγγόμενη από όλους».* Μόνο τότε, όταν τό έπαναστατικό κίνημα είναι ουσιαστικά σύμφωνο μέ τήν άποκεντρωμένη κοινότητα πού επιδιώκει, μπορεί ν' αποφύγει νά καταστεί άλλο ένν έλιτιστικό έμπόδιο στην κοινωνική ανάπτυξη και νά διαλυθεί μέσα στην έπανάσταση όπως ή χειρουργική κλωστή μέσα σέ μιá πληγή πού κλείνει.

Ή σπουδαιότερη διαδικασία πού συμβαίνει στην Άμερική σήμερα είναι ή σαρωτική άπο - θεσμοποίηση της άστικής κοινωνικής δομής. Μιά βασική έλλειψη σεβασμού μέ πολύ σημαντικές επιπτώσεις και μιá βαθειά άμφισβήτηση αναπτύσσονται πρós τίς αξίες, μορφές, ιδεώδη και, πάνω άπ' όλα, τούς

* Σημ. του Μετ. — Βρίσκουμε τον έξης ορισμό: transparent relations — σχέσεις πέρα από τή δυαδικότητα (δυαδισμό, διαχωρισμό, διχασμό, διάσπαση) όπου τό ο υ σ ι α σ τ ι κ ό είναι και ό ρ α τ ό, δηλαδή σχέσεις στις όποιες ή ο υ σ ι α έ μ φ α ν ι ζ ε τ α ι.

* Γιόζεφ Βέμπερ, «Ή μεγάλη οότοπία», σελ. 19.

θεσμούς της κατεστημένης τάξης πραγμάτων. Σε μιὰ κλίμακα δίχως προηγούμενο γιὰ τὴν ἀμερικάνικη ἱστορία, ἑκατομμύρια ἄνθρωποι χέζουν τὴ δέσμευσή τους στὴν κοινωνία μέσα στὴν ὁποία ζοῦν. Δὲν πιστεύουν πιά τις ἀξιώσεις της. Δὲν σέβονται πιά τὰ σύμβολά της. Δὲν ἀποδέχονται πιά τοὺς στόχους της, καὶ τὸ πιὸ σημαντικό, ἀρνοῦνται σχεδὸν ἐνστικτωδῶς νὰ ζήσουν σύμφωνα μὲ τοὺς θεσμικοὺς καὶ κοινωνικοὺς της κώδικες.

Αὐτὴ ἡ αὐξάνομενη ἀρνηση εἶναι πολὺ βαθεῖα. Ἐκτείνεται ἀπὸ μιὰ ἀντίθεση στὸν πόλεμο μέχρι ἕνα μίσος γιὰ τὴν πολιτικὴ χειραγώγηση σ' ὅλες της τις μορφές. Ξεκινώντας ἀπὸ μιὰ ἀπόρριψη τοῦ ρατσισμού, ἀμφισβητεῖ τὴν ἴδια τὴν ὑπαρξη τῆς ἱεραρχικῆς ἐξουσίας ὡς τέτοιας. Στὴν ἀπέχθεια τῆς πρὸς τις ἀξίες καὶ τοὺς τρόπους ζωῆς τῆς μεσαίας τάξης, γρήγορα ἐξελισσεται σὲ μιὰ ἀπόρριψη τοῦ ἐμπορευματικοῦ συστήματος· ἀπὸ μιὰ ἀγανάκτηση γιὰ τὴ μόλυνση τοῦ περιβάλλοντος, περνάει σὲ μιὰ ἀπόρριψη τῆς ὑδροκέφαλης πόλης. Κοντολογίς, τείνει νὰ ὑπερβεί κάθε μερικευμένη κριτικὴ τῆς κοινωνίας καὶ νὰ ἐξελιχτεῖ σὲ μιὰ γενικευμένη ἀντίθεση πρὸς τὴν ἀστικὴ τάξη πραγμάτων σὲ μιὰ δλοένα καὶ πλατύτερη κλίμακα.

Ἄπ' αὐτὴ τὴν ἀποψη, ἡ περίοδος στὴν ὁποία ζοῦμε θυμίζει ἔντονα τὸν ἐπαναστατικὸ Διαφωτισμὸ πού σάρωσε τὴ Γαλλία τὸ δέκατο ἔγδοο αἰῶνα - μιὰ περίοδο πού ξανάπλασε τελείως τὴ γαλλικὴ συνείδηση καὶ προετοίμασε τις συνθήκες γιὰ τὴ Μεγάλῃ Ἐπανάσταση τοῦ 1789. Τότε, ὅπως καὶ τώρα, οἱ παλιοὶ θεσμοὶ κοριοτοποιοῦνται ἀργὰ ἀπὸ μιὰ μορική δράση πού προέρχεται ἀπὸ κάτω, πολὺ πρὶν ἀνατραποῦν ἀπὸ τὴ μαζικὴ ἐπαναστατικὴ δράση. Αὐτὸ τὸ μοριακὸ κίνημα δημιουργεῖ μιὰν ἀτμόσφαιρα γενικῆς ἀ - νομίας: μιὰ ἀξανάομνη, προσωπικὴ, καθημερινὴ ἀνυπακοή, μιὰ τάση νὰ μὴν ὑποτάσσεται στὸ ὑπάρχον σύστημα, μιὰ φαινομενικὰ «ἀσήμαν-

τη» αλλά σίγουρα σοβαρή προσπάθεια να παρακάμψετε τους περιορισμούς σε κάθε όψη της καθημερινής ζωής. Η κοινωνία, πράγματι, γίνεται άτακτη, απειθάρχηση. Διονυσιακή - μιὰ κατάσταση που αποκαλύπτεται με δραματικό τρόπο στο αυξανόμενο ποσοστό των επισήμων έγκλημάτων. Αναπτύσσεται μιὰ πλατειά, σαρωτική κριτική του συστήματος που εξαπλώνεται κι επιταχύνει το μοριακό κίνημα στη βάση. Έίτε πρόκειται για μιὰ θυμωμένη χειρονομία, για μιὰ «όχλοκρατική εκδήλωση» ή, για μιὰ συνειδητή αλλαγή στον τρόπο ζωής, το γεγονός είναι ότι ένας ολοένα αυξανόμενος αριθμός ανθρώπων - που δεν έχουν ένταχτεί ούτε σε κάποιο οργανωμένο επαναστατικό κίνημα, ούτε στην ίδια την κοινωνία - αρχίζουν αυθόρμητα ν' ασχολούνται με τη δική τους προπαγάνδα της πράξης, άψηφώντας τὰ πάντα.

Στις συγκεκριμένες της λεπτομέρειες, η άποσυνθετική κοινωνική διαδικασία τροφοδοτείται από πολλές πηγές. Η διαδικασία αναπτύσσεται μ' όλη την άνομοιογένεια, μάλιστα μ' όλες τις αντιφάσεις που σημαδεύουν κάθε επαναστατική τάση. Στη Γαλλία του δέκατου όγδοου αιώνα, η ριζοσπαστική ιδεολογία ταλαντεύεται μεταξύ ενός άκαμπτου έπιστημονισμού, κι ενός άκατάστατου ρομαντισμού. Οι αντιλήψεις της έλευθερίας βασίζονταν σ' ένα άκριτές, λογικό ιδεώδες αυτοελέγχου, κι επίσης σ' ένα άσαφές, ένστικτώδες είδος αυθορμητισμού. Ο Ρουσσώ ήρθε σε αντίθεση προς τον ντ' Ολμπάκ, ο Ντιντερό σε αντίθεση προς τον Βολτέρο, αλλά, ανασκοπώντας, μπορούμε να δούμε ότι ο ένας όχι μόνο υπερέβαινε, αλλά επίσης προϋπέθετε τον άλλο σε μιὰ έπισωρευτική εξέλιξη προς την επανάσταση.

Η ίδια άνομοιογενής, αντιφατική κι έπισωρευτική εξέλιξη ύπάρχει σήμερα και σε πολλές περιπτώσεις άκολουθεί μιάν έκπληκτικά άμεση πορεία. Το κίνημα των μπίτινγκς δημιούργησε το σπουδαιότερο ρήγμα στις συμπαγείς μεσοαστικές

ἀξίες τῆς δεκαετίας τοῦ 1950, ἕνα ρήγμα πού διευρύνθηκε ἐξαιρετικά ἀπ' τὶς παρανομίες τῶν εἰρηνοφίλων, τῶν ὑπερασπιστῶν, τῶν δικαιωμάτων τοῦ πολίτη, τῶν γένων πού ἀρνοῦνταν νὰ στρατευτοῦν καὶ τῶν μακρυμάλληδων. Παραπέρα, ἡ ἀπάντηση τῆς ἐξεγερμένης ἀμερικάνικης νεολαίας, πού ἦρθε ὡς ἀπλή ἀντίδραση, ἔχει παραγάγει ἀνεκτίμητες μορφές ἀντι-εξουσιαστικῆς καὶ οὐτοπικῆς κατάφασης - τὸ δικαίωμα νὰ ἐρωτεύεσαι δίχως περιορισμούς, τὸν στόχο τῆς κοινότη-
τας, τὴν ἀποκήρυξη τοῦ χρήματος καὶ τῶν ἐμπορευμάτων, τὴν πίστη στὴν ἀλληλοδοθήθεια καὶ ἕναν καινούργιο σεβασμὸ γιὰ τὸν αὐθορμητισμὸ. Ἄν καὶ εἶναι εὐκολο γιὰ τοὺς ἐπαναστά-
τες νὰ ἐπικρίνουν ὀρισμένες παγίδες πού ἐμπεριέχει αὐτὸς ὁ προσανατολισμὸς τῶν προσωπικῶν καὶ κοινωνικῶν ἀξιών, τὸ γεγονὸς εἶναι ὅτι ἔχει παίξει ἕναν προπαρασκευαστικὸ ρόλο ἀποφασιστικῆς σπουδαιότητος στὸ σχηματισμὸ τῆς παρούσης ἀτμόσφαιρας ἀπειθαρχίας, αὐθορμητισμοῦ, ριζοσπαστισμοῦ καὶ ἐλευθερίας.

Ἕνας δεῦτερος παραλληλισμὸς μεταξὺ τοῦ ἐπαναστατι-
κοῦ Διαφωτισμοῦ καὶ τῆς δικῆς μας περιόδου εἶναι ἡ ἐμφάνι-
ση τοῦ πλήθους, τοῦ ἐπονομαζόμενου «ὄχλου», ὡς κύριου φο-
ρέα τῆς κοινωνικῆς διαμαρτυρίας.* Οἱ τυπικῆς, θεσμοποιη-
μένες μορφές, δημόσιαι δυσανασχέτισις - στὶς μέρες μας ὑ-
πάρχουν ἐκλογές σὲ τακτὰ χρονικὰ διαστήματα, πορείες καὶ
μαζικῆς συγκεντρώσεις - τείνουν νὰ δώσουν τὴ θέση τους στὴν
ἀμεση δράση πού ἀναπτύσσουν τὰ πλήθη. Αὐτὴ ἡ μετακίνηση
ἀπὸ τὶς προβλεπτέες, λεπτομερειακὰ ὀργανωμένες καὶ προ-
γραμματισμένες διαμαρτυρίες μέσα στὸ θεσμοποιημένον πλαίσιο

* Σημ. τοῦ Μετ. — Μία ἱστορικὴ κοινωνιολογικὴ μεταχείριση
τοῦ θέματος στὰ βιβλία τοῦ George Rudé. «Ὁ "ὄχλος" στὴ Γαλλι-
κὴ ἐπανάσταση», Λονδίνο 1959 καὶ «Ὁ "ὄχλος" στὴν ἱστορία, 1780 -
48», Λονδίνο 1964.

της υπάρχουσας κοινωνίας σε σποραδικές, αθόρμητες, σχεδόν αντίρτικες επιθέσεις έξω από τις (κι ακόμη ενάντια στις) κοινωνικά αποδεκτές μορφές, αντανακλά μια βαθειά αλλαγή στη λαϊκή ψυχολογία. 'Ο «όχλοκράτης» έχει αρχίσει να ξεκινάει (όσο κι αν αυτό γίνεται με μερικευμένο κι' ένστικτώδη τρόπο) απ' εκείνους τους βαθειά ριζωμένους κώδικες συμπεριφοράς που παραδοσιακά κρατούσαν τις «μάζες» κολλημένες στην κατεστημένη τάξη πραγμάτων. Απορρίπτει στην πράξη την έσωτερικευμένη δομή της εξουσίας, το σύνολο των καλλιεργημένων από χρόνια και διαμορφωμένων απ' το σύστημα αντινακλαστικών και το πρότυπο της ύποταξης που διατηρείται από τα αίσθήματα ένοχης που σε δένουν στο σύστημα πύο αποτελεσματικά απ' οποιαδήποτε φόβο αστυνομικής βίας και δικαστικής άντεκδίκησης. Σε αντίθεση προς τις απόψεις των κοινωνικών ψυχολόγων, που βλέπουν σ' αυτούς τους τρόπους άμεσης δράσης την ύποταξη του ατόμου σε μια τρομακτική συλλογική οντότητα που ονομάζεται: «όχλος», ή αλήθεια είναι: ότι οι «όχλοκρατικές έκδηλώσεις» και ή δράση του πλήθους αντιπροσωπεύουν τις πρώτες ψυγλαφίσεις της μάζας προς την έξατομίκευση. Η μάζα απομαζοποιείται, με την έννοια ότι αρχίζει να καταφάσκει τον εαυτό της, ενάντια στις αλήθινά μαζοποιητικές αυτόματες αντιδράσεις που παράγει ή άστική οίκογένεια, το σχολείο και τα μέσα μαζικής «έπικοινωνίας». Με το ίδιο κριτήριο, ή δράση του πλήθους περιλαμβάνει την ανακάλυψη ξανά των δρόμων και την προσπάθεια να τους άπελευθερώσουμε. Τελικά, στους δρόμους πρέπει να καταλυθεί ή εξουσία: γιατί οι δρόμοι, όπου ή καθημερινή ζωή ύπομένεται, ύποφέρεται και διαδρώνεται, κι όπου αντιμετωπίζουμε και πολεμάμε την Έξουσία, πρέπει να μεταβληθούν σ' ένα χώρο όπου θα χαιρόμαστε, θα δημιουργούμε και θα τροφοδοτούμε την καθημερινή ζωή. Το έξεγεριμένο πλήθος σημάδεψε τις αρχές όχι μόνο μιας αθόρμητης μετατροπής

της ατομικής σε κοινωνική εξέγερση, αλλά επίσης μιας επιστροφής από τις αφαιρέσεις της κοινωνικής εξέγερσης στα ζητήματα της καθημερινής ζωής.

Τελικά, όπως στο Διαφωτισμό, βλέπουμε την εμφάνιση ενός τεράστιου κι ολοένα αυξανόμενου στρώματος *déclassés*,* ενός σώματος λουμπενοποιημένων ατόμων που προέρχονται από κάθε στρώμα της κοινωνίας. Οι χρονίως χρεωμένες και κοινωνικά ανασφαλείς μεσαίες τάξεις της περιόδου μας, μπορούν κάπως να συγκριθούν με τους χρονίως χρεωκοπημένους κι άστατους ευγενείς της προεπαναστατικής Γαλλίας. Ένα τεράστιο στρώμα που επιπλέει μορφωμένων εμφανιζόταν τότε, όπως και τώρα, ζώντας άτσαλα, χωρίς συγκεκοιμένες καρριέρες ή κατεστημένες κοινωνικές ρίζες. Στο δάθος και των δύο δομών βρίσκουμε ένα μεγάλο αριθμό φτωχών - άλητες, άνθρωποι που περιφέρονται άσκοπα, άνθρωποι που δουλεύουν από 'δω κι από 'κει ή δὲν έχουν καθόλου δουλειά, απειλητικοί, άτακτοι *sans - culottes* - που επιδιώνουν εκμεταλευόμενοι τις κοινωνικές υπηρεσίες του κράτους και τα σκουπίδια που πετάει η κοινωνία, οι φτωχοί των Παριζιάνικων φτωχογειτονιών, οι μαυροί των αμερικάνικων γκέτο.

Άλλά εδώ τελειώνουν όλοι οι παραλληλισμοί. Ο γαλλικός Διαφωτισμός ανήκει σε μία περίοδο επαναστατικής μετάβασης απ' τον φεουδαλισμό στον καπιταλισμό και οι δυο κοινωνίες βασίστηκαν στην οικονομική απάνη, στην ταξική κυριαρχία, στην εκμετάλλευση, στην κοινωνική ιεραρχία και στην κρατική εξουσία. Η καθημερινή λαϊκή αντίσταση που σημάδεψε το δέκατο όγδοο αιώνα και κατέληξε σε άνοιχτή επανάσταση, γρήγορα πειθαρχήθηκε, τόσο απ' την νεο - εμφανιζόμενη βιομηχανική τάξη πραγμάτων, όσο κι απ' την

* Σημ. του Μετ. — Όλοι όσοι έχουν άρνησει, ή έχουν πεταχθεί από την τάξη στην έπο'α άνηκαν.

ώμη θία. Ἡ τεράστια μάζα τῶν déclassés και τῶν sans-culottes σέ μεγάλο βαθμό ἀφομοιώθηκε ἀπὸ τὸ ἐργοστασιακὸ σύστημα και δαμάστηκε ἀπ' τὴ βιομηχανικὴ πειθαρχία. Προηγουμένως δίχως ρίζες διανοούμενοι και εὐγενεῖς πού δὲν ἐντάσσονταν πουθενά, ἐρῆχαν ἀσφαλεῖς θέσεις στὴν οἰκονομικὴ, πολιτικὴ, κοινωνικὴ και πολιτιστικὴ ἱεραρχία τῆς νέας ἀστικής τάξης πραγμάτων. Ἀπὸ μιὰ κοινωνικὰ και πολιτιστικὰ ρευστὴ κατάσταση, ἐξαιρετικὰ γενικευμένη στὴ δομὴ και στὶς σχέσεις της, ἡ κοινωνία σκληρύνθηκε ξανά σέ συμπαγεῖς, καθορισμένες ταξικὲς και θεσμικὲς μορφές - ἡ κλασσικὴ Βικτωριανὴ ἐποχὴ ἐμφανίστηκε ὄχι μόνο στὴν Ἀγγλία ἀλλὰ, ὡς ἓνα βαθμό, σ' ὅλη τὴ Δυτικὴ, Εὐρώπη και τὴν Ἀμερικὴ. Ἡ κριτικὴ παγιώθηκε σέ ἀπολογία ἢ ἐξέγερση σέ μεταρρύθμιση, οἱ déclassés σέ ξεκάθαρα προσδιορισμένες τάξεις και οἱ «ὄχλοι» σέ ἐκλογικὰ σώματα. Οἱ «ὄχλοκρατικὲς ἐκδηλώσεις» ἔγιναν οἱ κοσμίως συμπεριφερόμενες πομπές - λιτανεῖες πού ὀνομάζουμε «πορεῖες διαμαρτυρίας» και ἡ αὐθόρμητη ἀμείση ὁράση ἔδωσε τὴ θέση της στὶς ἐκλογικὲς τελετουργίες.

Ἡ δικὴ μας ἐποχὴ εἶναι ἐπίσης μεταδτικὴ, ἀλλὰ μὲ μιὰ βαθεῖα και καινούργια διαφορά. Στὴν τελευταία ἀπὸ τίς μεγάλες τους ἐξεγέρσεις, οἱ sans - culottes τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασης ξεσηκώθηκαν μὲ τὴν πύρινη κραυγὴ: «φωμί και τὸ Σύνταγμα τοῦ 93». Οἱ μαῦροι sans - culottes τῶν ἡμερικάνικων γκέτο ἐξεγείρονται μὲ τὸ σύνθημα: «Τὸ μαῦρο εἶναι ὀμορφο!» (Black is Beautiful). Ἀνάμεσα στα δύο αὐτὰ συνθήματα ἐρῖσχεται μιὰ ἐξέλιξη μὲ δίχως προηγούμενο σπουδαῖότητα. Οἱ déclassés τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνα σχηματίστηκαν κατὰ τὴ διάρκεια μιᾶς ἀργῆς μετάδσης ἀπὸ μιὰ γεωργικὴ πρὸς μιὰ βιομηχανικὴ ἐποχὴ δημιουργήθηκαν σέ μιὰ ἀνάπαυλα τῆς ἱστορικῆς μετάδσης ἀπὸ ἓνα καθεστῶς μόχθου σ' ἓνα ἄλλο. Τὸ αἴτημα γιὰ φωμί θὰ μπορούσε ν' ἀκουστὲ ἐποτεδῆποτε στὴν ἐξέλιξη τῆς ἰδιοκτικῆς κοινωνίας. Οἱ νέοι

déclassés του είκοστού αιώνα δημιουργούνται ως αποτέλεσμα της χρεωκοπίας όλων των κοινωνικών μορφών των βασισμένων στο μόχθο. Είναι τα τελικά προϊόντα της εξαθλίωσης της ίδιας της ιδιοκτητικής κοινωνίας και των κοινωνικών προβλημάτων της υλικής επιβίωσης. Στην εποχή που οι τεχνολογικές πρόοδοι και η κυβερνητική έχουν άμεση επίδραση στην εκμετάλλευση του ανθρώπου από τον άνθρωπο, το μόχθο και την υλική στέρηση σε οποιαδήποτε μορφή, ή κραυγή «Γόμαυρο είναι όμορφο» ή «κάνε έρωτα, όχι πόλεμο» σηματοδοτεί τη μεταμόρφωση του παραδοσιακού αλήτηματος για επιβίωση σ' ένα ιστορικά καινούριο αλήτημα για ζωή.* Αυτό που θεμελιώνει κάθε κοινωνική σύγκρουση στις Ήνωμένες Πολιτείες σήμερα, είναι το αλήτημα για την πραγμάτωση όλων των ανθρώπινων δυνατοτήτων σ' έναν πλήρως ολοκληρωμένο, ισορροπημένο τρόπο ζωής, έναν τρόπο ζωής που να μην αφήνει καμιά δόση της ζωής έξω. Κοντολογίς, οι δυνατότητες για επανάσταση στην Αμερική βασίζονται τώρα στις δυνατότητες του ίδιου του ανθρώπου.

Είμαστε μάρτυρες της διά - ρηξης ενός αιώνα αστικοποίησης και της κοινοτοποίησης όλων των άστικών θεσμών σ' ένα σημείο στην ιστορία που οι

* Οι παραπάνω γραμμές γράφτηκαν στα 1966. Στο μεταξύ, έχουμε δει τα συνθήματα στους τοίχους του Περσιού, κατά τη διάρκεια της επανάστασης του Μάη - Ιούνη: «Η φαντασία στην εξουσία». «Θεωρώ τις επιθυμίες μου πραγματικότητα, γιατί πιστεύω στην πραγματικότητα των επιθυμιών μου». «Ποτέ μη δουλεύεις». «Όσο περισσότερο κάνω έρωτα, τόσο περισσότερο θέλω να κάνω επανάσταση». «Ζωή δίχως νεκρό χρόνο». «Όσο περισσότερο καταναλώνεις, τόσο λιγότερο ζεις». «Η κουλτούρα αποτελεί την αντιστροφή της ζωής». «Δεν μπορείς να αγοράσεις την ευτυχία, πρέπει να την κλέψεις». «Η κοινωνία είναι ένα σαρνοδόρο δέντρο». Αυτά δεν είναι συνθήματα, είναι ένα πρόγραμμα για ζωή κι επιθυμία.

το ληρύτερες έννοιες τής ουτοπίας είναι πραγματώσιμες. Καί δέν υπάρχει τίποτε άλλο μέ τό όποιο μπορεί ή προϋσα αστική τάξη πραγμάτων ν' άντικαταστήσει τήν καταστροφή τών παραδοσιακών της θεσμών, έκτός από τή γραφειοκρατική χειραγώγηση και τόν κρατικό καπιταλισμό. Αυτή ή διαδικασία έκτυλίσσεται μέ τόν πιό δραματικό τρόπο στις Ήνωμένες Πολιτείες. Μέσα σέ μιá περίοδο δύο δεκαετιών έχουμε δεί τήν κατάρρευση του «'Αμερικανικού Όνειρου» ή για νά τό πούμε άλλιώς, τή σταθερή καταστροφή στις Ήνωμένες Πολιτείες του «μύθου» ότι ή ύλική άφθονία, πού βασίζεται στις έμπορευματικές σχέσεις μεταξύ τών ανθρώπων, μπορεί νά αποχρύψει τή σύμφυτη μιζέρια τής αστικής ζωής. Τό άν αυτή ή διαδικασία θά καταλήξει σ' επανάσταση ή σέ άφανισμό, θά έξαρτηθεί σέ μεγάλο βαθμό από τήν Ικανότητα τών επαναστατών νά επεκτείνουν τήν κοινωνική συνείδηση και νά υπερασπιστούν τόν αόθορμητισμό τής επαναστατικής ανάπτυξης από τις έξουσιαστικές ιδεολογίες, τόσο τής «άριστερας», όσο και τής δεξιάς.

ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ

Σε κάθε σχεδόν περίοδο απ' την αναγέννηση και δώθε, η ανάπτυξη της επαναστατικής σκέψης έχει επηρεαστεί βαθειά από έναν κλάδο της επιστήμης, συχνά σε συσχέτιση με μιὰ σχολή φιλοσοφίας.

Ἡ αστρονομία τὸν καιρὸ τοῦ Κοπέρνικου καὶ τοῦ Γαλιλαίου βοήθησε στὴ μετατροπὴ ἑνὸς σαρωτικοῦ κινήματος ἰδεῶν, φορτωμένου μὲ προκαταλήψεις τοῦ μεσαιωνικοῦ κόσμου, σ' ἕνα κίνημα, ποὺ διαποτιζόταν ἀπὸ ἕναν κριτικὸ ὀρθολογισμό, ποὺ προσανατολιζόταν πρὸς τὴν φύση καὶ τὸν ἄνθρωπο. Κατὰ τὴ διάρκειά τοῦ διαφωτισμοῦ - τὴν ἐποχὴ ποὺ κατέληξε στὴ Γαλλικὴ ἐπανάσταση - αὐτὸ τὸ ἀπελευθερωτικὸ κίνημα ἰδεῶν ἐνισχύθηκε ἀπὸ προόδους στὴ μηχανικὴ καὶ τὰ μαθηματικά. Ἡ Βικτωριανὴ ἐποχὴ τραντάχτηκε συθέμελα ἀπὸ τις προόδους τῆς ἐξέλιξης στὴ βιολογία καὶ τὴν ἀνθρωπολογία, ἀπὸ τὴν συμβολὴ τοῦ Μάρξ στὴν πολιτικὴ οἰκονομία, κι' ἀπ' τὴν Φροϋδικὴ ψυχολογία.

Στὴν ἐποχὴ μας, ἔχουμε δεῖ τὴν ἀφομοίωση αὐτῶν τῶν κάποτε ἀπελευθερωτικῶν ἐπιστημῶν ἀπ' τὴν κατεστημένη κοινωνικὴ τάξη πραγμάτων. Μάλιστα ἔχουμε ἀρχίσει νὰ θεωροῦμε τὴν ἴδια τὴν ἐπιστῆμη ὡς ὄργανο ἐλέγχου πάνω στίς

διαγονητικές διεργασίες και τή φυσική ύπαρξη του ανθρώπου. Αδτή ή δυσπιστία πρὸς τήν ἐπιστήμη τήν ἐπιστημονική μέθοδο εἶναι δικαιολογημένη: «Πολλοί εὐαίσθητοι ἄνθρωποι, ἰ-διαίτερα καλλιτέχνες», παρατηρεῖ ὁ Μασλόου, «φοβοῦνται ὅτι ἡ ἐπιστήμη προσβάλλει καὶ καταπιέζει, ξεσκίζει κι ἄλλο τὰ πράγματα ἀντὶ νὰ τὰ συνθέτει, καὶ ἐπομένως σκοτιώνει ἀντὶ νὰ δημιουργεῖ». Ἐξίσου ἴσως σπουδαῖο εἶναι τὸ ὅτι ἡ σύγχρονη ἐπιστήμη ἔχει χάσει τήν κριτική της κόψη. Οἱ κλάδοι τῆς ἐπιστήμης πού ἔσπαζαν κάποτε τίς ἀλυσίδες τοῦ ἀνθρώπου, χρησιμοποιοῦνται τώρα γιὰ νὰ τίς διαιωνίσουν καὶ νὰ τίς ἐπιχρυσώσουν. Ἀκόμη καὶ ἡ φιλοσοφία ἔχει ἐνδώσει στήν ὑποτέλεια* καὶ ἔχει καταντήσει ἕνα σῶμα λογικῶν τεχνασμάτων εἶναι ἡ ὑπερέτρια τοῦ ἠλεκτρονικοῦ ὑπολογιστή, καὶ ὄχι τοῦ ἐπαναστάτη.

Ἐπάρχει πάντως, μιὰ ἐπιστήμη πού μπορεῖ ἀκόμη νὰ ἐπανακτῆσει καὶ ἐπίσης νὰ ὑπερβεῖ τήν ἀπελευθερωτική ὑπόσταση τῶν παραδοσιακῶν ἐπιστημῶν καὶ φιλοσοφιῶν. Περνάει μᾶλλον χλιαρὰ κάτω ἀπὸ τὸ ὄνομα «οἰκολογία» - ἕνας ὄρος πού ἐπινόησε ὁ Ηαελεκ - ἐδῶ, κι ἔγινε αἰῶνα γιὰ νὰ δηλώσει «τὴ διερεύνηση τῶν συνολικῶν σχέσεων τοῦ ζώου τόσο μὲ τὸ ὄργανικό, ὅσο καὶ μὲ τὸ ἀνόργανό του περιβάλλον». Μὲ τήν πρώτη ματιὰ, ὁ ὀρισμός τοῦ Χέκελ εἶναι ἀρκετὰ ἀβλαβής* καὶ ἂν ἡ οἰκολογία νοηθεῖ στενά ὡς μιὰ ἀπὸ τίς βιολογικές ἐπιστήμες, συχνὰ καταντάει μιὰ μορφή τῆς διομετρικῆς στήν ὁποία οἱ ἐρευνητὲς ἀσχολοῦνται μὲ τίς ἀλυσίδες τροφῆς καὶ μὲ στατιστικές μελέτες γιὰ τοὺς ζωϊκοὺς πληθυσμούς. Ἐπάρχει μιὰ οἰκολογία πού δύσκολα θὰ προσέβαλε τήν εὐαίσθησία τῆς Ἀμερικανικῆς Ἱατρικῆς Ἐνώσεως, καὶ μιὰ ἔγνοια κοινωνι-

* Σημ. τοῦ μετ. — Κατὰ λέξη instrumentalism. Ἀπὸ τὸ instrument=ὄργανο: ἡ ἐπιστήμη ὡς a priori ὄργανο τῆς ὑπάρχουσας κοινωνίας.

κής οικολογίας πού θά συμβιβαζόταν μέ τίς φασιστικότερες ἀντιλήψεις τής επίτροπής πολεοδομίας τής Νέας Ύόρκης.

Πάντως ἄν νοηθεῖ πλατειά, ἡ οικολογία ἀσχολεῖται μέ τήν ἰσορροπία τής φύσης. Στό μέτρο πού ἡ φύση περιλαμβάνει τόν ἄνθρωπο, ἡ ἐπιστήμη αὐτή βασικά ἀσχολεῖται μέ τήν ἑναρμόνιση τής φύσης καί τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ ἐκρηκτικές ἐπιπτώσεις τής οικολογικῆς προσέγγισης γεννιοῦνται ὄχι ἀπλῶς ἐπειδή ἡ οικολογία εἶναι βασικά μιᾶ κριτική ἐπιστήμη· κριτική σέ μιᾶ κλίμακα πού τὰ ριζοσπαστικότερα συστήματα πολιτικῆς οἰκονομίας δέν ἔχουν κατορθώσει νά πετύχουν - ἀλλά ἐπίσης εἶναι ἡ ἐπιστήμη τής ὀλοκλήρωσης καί ἀναδημιουργίας. Ἄν ἀχθεῖ ἡ ὄψη τής ὀλοκλήρωσης καί ἀναδημιουργίας τής οικολογίας σέ ὄλες τῆς τίς ἐπιπτώσεις, ὁδηγεῖ κατευθεῖαν σέ ἀναρχικούς χώρους κοινωνικῆς σκέψης. Γιατί, σέ τελευταία ἀνάλυση, εἶναι ἀδύνατον νά πετύχουμε μιᾶ ἑναρμόνιση τοῦ ἀνθρώπου καί τής φύσης δίχως νά δημιουργήσουμε μιᾶ ἀνθρώπινη κοινότητα πού νά ζεῖ σέ διαρκῆ ἰσορροπία μέ τό φυσικό τῆς περιβάλλον.

Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΦΥΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ

Ἡ κριτική κόψη τής οικολογίας, μιᾶ σπάνια περίπτωση σέ μιᾶ ἐποχή πού ἡ ἐπιστήμη ἔχει ἀφομοιωθεῖ σχεδόν πλήρως ἀπό τόν καπιταλισμό, προέρχεται ἀπ' τό ὑποκείμενό τῆς - ἀπό τό ἴδιο τῆς τό πεδίο. Τά ζητήματα μέ τὰ ὅποια ἀσχολεῖται εἶναι ἀπρόβλεπτα μέ τήν ἔννοια ὅτι δέν εἶναι δυνατόν ν' ἀγνωσθοῦν δίχως νά γίνῃ προβληματική ἡ ἐπιβίωση τοῦ ἀνθρώπου καί ἡ ἐπιβίωση τοῦ ἴδιου τοῦ πλανήτη. Ἡ κριτική κόψη τής οικολογίας δέν ὀφείλεται τόσο στήν ἰσχύ τοῦ ἀνθρώπινου λόγου - μιᾶ ἰσχύς πού ἡ ἐπιστήμη καθαγίασε κατά τή διάρκεια τῶν πικρῶν ἐπαναστατικῶν τῆς περιόδου - ἀλλά ἀπό μιᾶ μεγαλό-

τερη ισχύ, τόν κυρίαρχο χαρακτήρα τής φύσης. Ίσως αληθεύει ότι ο άνθρωπος είναι χειραγωγήσιμος, όπως ισχυρίζονται οι ιδιοκτήτες τών μέσων μαζικής «επικοινωνίας» ή ότι τά στοιχεία τής φύσης είναι χειραγωγήσιμα, όπως αποδεικνύουν οι μηχανικοί, αλλά ή οικολογία ξεκάθαρα δείχνει ότι ή δ λ ό τ η τ α τοῦ φυσικοῦ κόσμου - ή φύση ιδωμένη σ' όλες τής τīs δψεις, κύκλους και ἀλληλοσυσχετίσεις - ἀκυρώνει όλους τούς ἀνθρώπινους ισχυρισμούς για κυριαρχία πάνω στον πλανήτη. Οι μεγάλες ἔρημοι τής Μεσογειακῆς λεκάνης, περιοχές κάποτε μιᾶς γεωργίας πού εὐδοκίμοῦσε και μιᾶς πλούσιας φυσικῆς χλωρίδας, είναι ιστορικές ἐνδείξεις τής ἐκδίκησης τής φύσης ἐναντία στον ἀνθρώπινο παρασιτισμό.

Κανένα ιστορικό παράδειγμα δὲν συγκρίνεται σέ θάρος και ἔκταση μὲ τīs ἐπιπτώσεις τής σύλησης στήν ὁποία ἐπιδίδεται ὁ ἄνθρωπος - και τής ἐκδίκησης τής φύσης - ἀπό τīs μέρες τής βιομηχανικῆς ἐπανάστασης και δῶθε και, ιδιαίτερα, ἀπ' τὸ τέλος τοῦ Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Τά ἀρχαία παραδείγματα ἀνθρώπινου παρασιτισμοῦ ἦταν οὐσιαστικῶς συμβολικά σέ ἔκταση ἦταν ἀκριβῶς π α ρ α δ ε ί γ μ α τ α τῆς δυνατότητας τοῦ ἀνθρώπου για καταστροφή, και τίποτε παραπάνω. Πολλές φορές ἀντισταθμίζονταν ἀπό ἀξιοσημειώτες βελτιώσεις στή φυσική οικολογία μιᾶς περιφέρειας, όπως τὸ ἀνυπέρβλητο ξαναδούλεμα τοῦ ἐδάφους ἀπὸ τήν εὐρωπαϊκή ἀγροτιά κατά τή διάρκεια αἰώνων καλλιέργειας και οἱ ἐπιτεύξεις τών Ἴνκας στήν καλλιέργεια κλιμακωτῶν ἐπιπέδων στήν ὄροσειρά τών Ἄνδεων κατά τή διάρκεια τῆς προ - Κολομβιανῆς ἐποχῆς.

Ἡ σύληση τοῦ περιβάλλοντος ἀπὸ τόν σύγχρονο ἄνθρωπο είναι παγκόσμια σέ ἔκταση, σάν τούς ἱμπεριαλισμούς του. Παραπέρα, θγαίνει ἔξω ἀπὸ τά ὄρια τοῦ πλανήτη, όπως εἶδαμε ἀπ' τīs διαταραχές τῆς Ζώνης Van Allen λίγα χρόνια πρίν. Σήμερα, ὁ ἀνθρώπινος παρασιτισμός ἀναστέλλει βίαια

από την ατμόσφαιρα το κλίμα, τις πηγές νερού, το έδαφος, τη χλωρίδα και την πανίδα μιας περιφέρειας: ουσιαστικά ανατρέπει όλους τους βασικούς κύκλους της φύσης κι απειλεί να υπονομεύσει τη σταθερότητα του περιβάλλοντος σε παγκόσμια κλίμακα.

Ός παράδειγμα της έκτασης του βίαια ανασταλτικού ρόλου του σύγχρονου ανθρώπου, έχει υπολογιστεί ότι τα απολιθωματικά καύσιμα (άνθρακες και πετρέλαιο) προσθέτουν 600 εκατομμύρια τόννους διοξειδίου του άνθρακα στον αέρα κάθε χρόνο, περίπου 0,03 τοίς εκατό της συνολικής ατμοσφαιρικής μάζας - αυτό, χώρια από μία ανυπολόγιστη ποσότητα τοξικών ουσιών. Από τη βιομηχανική επανάσταση και δώθε, ή συνολική ατμοσφαιρική μάζα διοξειδίου του άνθρακα έχει αυξηθεί κατά 25 τοίς εκατό σε σύγκριση με προηγούμενα, πιο σταθερά, επίπεδα. Μπορεί να υποστηριχτεί πάνω σε πολύ ξεχωρη θεωρητική βάση, ότι αυτό το αυξανόμενο στρώμα διοξειδίου του άνθρακα, εμποδίζοντας τη θερμότητα που ακτινοβολεί ή γη, θα οδηγήσει σε πιο καταστροφικά είδη θελλών και τελικά στο λυώσιμο των παγωμένων πόλων, στην αύξηση του επιπέδου των θαλασσών και στην κάλυψη με θαλασσινό νερό τεράστιων εκτάσεων γης. "Όσο απομακρυσμένος κι αν είναι ένας τέτοιος κατακλυσμός, ή μεταβολή της αναλογίας του διοξειδίου του άνθρακα σε σχέση με τα άλλα ατμοσφαιρικά αέρια είναι μία προειδοποίηση για τις επιπτώσεις που έχουν οι οικονομικές δραστηριότητες του ανθρώπου πάνω στην ισορροπία της φύσης.

Ένα πιο άμεσο οικολογικό ζήτημα είναι ή εκτεινόμενη μόλυνση των ποταμών της γης. Αυτό που μετράει εδώ δεν είναι το γεγονός ότι ο άνθρωπος ρυπαίνει ένα δοσμένο ρέμα, ποτάμι ή λίμνη - ένα πράγμα που το έχει κάνει επί αιώνες - αλλά το μέγεθος που έχει φτάσει ή μόλυνση του νερού στο διάστημα των δύο γενεών που πέρασαν. Σχεδόν όλα τα νερά

επιφανείας στις Ήνωμένες Πολιτείες είναι τώρα μολυσμένα. Πολλά αμερικανικά ποτάμια είναι άνοιχτοι βόθροι που κάλλιστα μπορούν να θεωρηθούν προεκτάσεις των συστημάτων ύπωνόμων των πόλεων. Είναι εύφημισμός να τα περιγράψουμε σαν ποτάμια και λίμνες. Πιο σημαντικό, μεγάλες ποσότητες νερού του εδάφους είναι τόσο μολυσμένες, ώστε να μην πίνονται, και πολλές τοπικές επιδημίες ήπατίτιδας αποδείχτηκε ότι οφείλονται σε μολυσμένες πηγές στις περιοχές των προαστείων. Σε αντίθεση προς τη μόλυνση του νερού επιφανείας, ή μόλυνση του νερού που συγκρατεί το έδαφος ή των υπογείων νερών είναι εξαιρετικά δύσκολο να εξαληφτεί και διατηρείται για δεκαετίες μετά τον παραμερισμό των πηγών μόλυνσης.

Ένα άρθρο σ' ένα περιοδικό μαζικής κυκλοφορίας σωστά περιγράφει τα μολυσμένα ποτάμια ως τα «νερά που πεθαίνουν». Αυτή ή απελπισμένη, αποκλειστική περιγραφή του προβλήματος της μόλυνσης του νερού στις Ήνωμένες Πολιτείες στην πραγματικότητα ισχύει για τον κόσμο στο σύνολό του. Τα νερά της γης στην κυριολεξία πεθαίνουν. Η μαζική μόλυνση καταστρέφει τα ποτάμια και τις λίμνες της Αφρικής, της Ασίας και της Λατινικής Αμερικής, όπως επίσης τα ποτάμια των εξαιρετικά βιομηχανοποιημένων ηπείρων, που τους έχουμε γαμήσει τα ήπατα εδώ και χρόνια. Δεν μπορούμε πια να τα θεωρήσουμε μέσα ζωής. Έδώ δεν αναφέρουμε μόνο στα ραδιενεργά στοιχεία μόλυνσης από δοκιμές της πυρηνικής βόμβας κι από τους ηλεκτρικούς αντιδραστήρες, που προφανώς επιδρούν πάνω σ' όλη την πανίδα και τη χλωρίδα της θάλασσας· οι διαρροές πετρελαίου των πλοίων και οι τεράστιες κηλίδες που σχηματίζονται, έχουν επίσης καταστεί προβλήματα μαζικής μόλυνσης, απειλώντας την υποδρόμια ζωή με αξιόλογη ένταση κάθε χρόνο.

Αναλύσεις αυτού του είδους μπορούν να επαναληφθούν για κάθε τμήμα της βιόσφαιρας. Ολόκληρες σελίδες θα μπο-

ροοσαν να γραφτούν για τις τεράστιες απώλειες παραγωγικού
έδαφους που συμβαίνουν κάθε χρόνο σε κάθε σχεδόν ήπειρο
της γης· για τα θανατηφόρα επεισόδια μόλυνσης του αέρα σε
μεγάλες αστικές περιοχές· για την παγκόσμια κατανομή το-
ξικών ουσιών, όπως τα ραδιενεργά ισότοπα και ο μόλυβδος·
για τη χημικοποίηση του άμεσου περιβάλλοντος του ανθρώ-
που - θα μπορούσε κανείς να πει της ίδιας του της κουζίνας -
με κατάλοιπα παρασιτοκτόνων και πρόσθετες χημικές ουσίες
στις τροφές. Βαλμένες μαζί σαν τα κομμάτια μιας μαγικής
εικόνας, αυτές οι προσβολές στο περιβάλλον σχηματίζουν ένα
πρότυπο καταστροφής που δεν έχει προηγούμενο στη μακρά
ιστορία του ανθρώπου πάνω στη γη.

Προφανώς, ο άνθρωπος θα μπορούσε να περιγραφεί ως
ένα εξαιρετικά καταστροφικό παράσιτο που απειλεί να κατα-
στρέψει τον οικοδεσπότη του - τον φυσικό κόσμο - και τελικά
τον εαυτό του. Στην οικολογία, πάντως, η λέξη «παράσιτο»
δεν αποτελεί απάντηση σε ερώτημα, αλλά γεννάει ή ίδια μια
ερώτηση. Οι οικολόγοι γνωρίζουν ότι ένας καταστροφικός
παρσιτισμός αυτού του είδους συνήθως αντανακλά ή βίαιη
άνατολή μιας οικολογικής κατάστασης· αλλά τι πολλά είδη,
που φαίνονται πολύ καταστροφικά κάτω από ένα σύνολο συν-
θηκών, είναι εξαιρετικά χρήσιμα κάτω από ένα άλλο σύνολο.
Αυτό που προσδίδει μιαν ιδιαίτερα κριτική λειτουργία στην
οικολογία είναι το ερώτημα που γεννιέται από τις καταστρο-
φικές ικανότητες του ανθρώπου: Ποια είναι η βίαιη αναστολή
που έχει μεταβάλλει τον άνθρωπο σ' ένα καταστροφικό παρά-
σιτο; Τι παράγει μια μορφή παρσιτισμού που έχει ως έπα-
κόλουθο όχι μόνο τεράστιες φυσικές ανισορροπίες, αλλά απει-
λεί επίσης την ύπαρξη της ίδιας της ανθρωπότητας;

Ο άνθρωπος έχει παραγάγει ανισορροπίες όχι μόνο στη
φύση αλλά, πιά βασικά, στις σχέσεις του με τους συνανθρώ-
πους του και στην ίδια τη δομή της κοινωνίας. Οι ανισορρο-

πίες που έχει παραγάγει ο άνθρωπος στο φυσικό κόσμο όφειλονται στις ανισορροπίες που έχει παραγάγει στον κοινωνικό κόσμο. Έναν αιώνα πριν, θά ήταν δυνατόν να θεωρήσουμε τη μόλυνση του αέρα και του νερού ως αποτέλεσμα των εργασιακών δραστηριοτήτων των βαρόνων της βιομηχανίας και της γραφειοκρατίας. Σήμερα, αυτή η ήθικη εξήγηση θά ήταν μιά χυδαία υπεραπλούστευση.

Είναι αναμφισβήτητη αλήθεια ότι οι περισσότερες αστικές επιχειρήσεις καθοδηγούνται από μιά στάση του στίλ «δέν μάς καίγεται καρφί γι' αυτούς τους μαλάκες», όπως γίνεται σαφές απ' τις αντιδράσεις των ηλεκτροπαραγωγικών επιχειρήσεων, των βιομηχανιών αυτοκινήτου και των εταιρειών χάλυθος στα προβλήματα της μόλυνσης. Άλλά ακόμη πιο σοβαρό πρόβλημα από τη στάση των ιδιοκτητών είναι το μέγεθος των ίδιων των επιχειρήσεων - οι τεράστιες διαστάσεις τους, ή τοποθέτησή τους σε μιά συγκεκριμένη περιφέρεια, ή πυκνότητά τους σε σχέση προς μιά κοινότητα ή ένα ποτάμι, οι απαιτήσεις τους για πρώτες ύλες και νερό, κι ο ρόλος τους στον εθνικό καταμερισμό της εργασίας.

Αυτό που βλέπουμε σήμερα είναι μιά κρίση στην κοινωνική οικολογία. Η σύγχρονη κοινωνία, ιδιαίτερα όπως τη γνωρίζουμε στις Ένωμένες Πολιτείες και στην Εύρώπη, οργανώνεται γύρω από τεράστιες αστικές ζώνες, μιά εξαιρετικά βιομηχανοποιημένη γεωργία και, καλύπτοντας και τα δύο, μιά γαϊδουρινά έξογκωμένη, γραφειοκρατική, ανώνυμη κρατική μηχανή. Αν για την ώρα παρατήσουμε όλους τους ήθικους ενδοισμούς και εξετάσουμε τη φυσική δομή αυτής της κοινωνίας, αυτό που αναγκαστικά θά μάς εντυπωσιάσει είναι τα άπίστευτα προβλήματα εφοδιασμού που είναι αναγκασμένη να επιλύσει - προβλήματα μεταφοράς, πυκνότητας, προμήθειας (πρώτων ύλων, εμπορευμάτων και βιομηχανοποιημένων τροφίμων, οικονομικής και πολιτικής οργάνωσης, βιομηχα-

νικης τοποθέτησης κ.ο.κ. Το βάρος που αυτός ο τύπος της οργανωμένης σε ύδροκέφαλες πόλεις και συγκεντρωτικής κοινωνίας επιθέτει σε οποιαδήποτε ηπειρωτική περιοχή, είναι τεράστιο.

ΠΟΙΚΙΛΙΑ ΚΑΙ ΑΠΛΟΤΗΤΑ

Το πρόβλημα είναι ακόμη πιο βαθύ. 'Η αντίληψη ότι ο άνθρωπος πρέπει να κυριαρχήσει στη φύση εμφανίζεται κατευθείαν από την κυριαρχηση του ανθρώπου από τον άνθρωπο. 'Η πατριαρχική οίκογένεια φύτεψε τους σπόρους της κυριαρχίας στις πυρηνικές σχέσεις της ανθρωπότητας' ο κλασικός διαχωρισμός - διχασμός στον αρχαίο κόσμο μεταξύ πνεύματος και πραγματικότητας, μεταξύ νοῦ και εργασίας, την ξεθρεψαν' ή ενάντια στη φύση προκατάληψη του Χριστιανισμού, βοήθησε στην ανάπτυξή της. 'Αλλά δεν ήταν παρά μόνο όταν διαλύθηκαν οι οργανικές κοινοτικές σχέσεις (φεουδαλικές ή αγροτικές στη μορφή) κι αντικαταστάθηκαν από τις σχέσεις της αγοράς, που ο ίδιος ο πλανήτης κατάντησε πλουτοπαραγωγική πηγή για εκμετάλλευση. Αυτή η προαιώνια τάση βρίσκει την πιο δεξυμμένη της ανάπτυξη στο σύγχρονο καπιταλισμό. Λόγω της ουσιαστικά ανταγωνιστικής της φύσης, ή αστική κοινωνία όχι μόνο ρίχνει τους ανθρώπους τον ένα ενάντια στον άλλο, αλλά επίσης ρίχνει τη μάζα της ανθρωπότητας ενάντια στον φυσικό κόσμο. 'Ακριβώς όπως οι άνθρωποι μετατρέπονται σε εμπορεύματα, έτσι και κάθε δψη της φύσης μετατρέπεται σε εμπόρευμα, μιὰ πλουτοπαραγωγική πηγή που πρέπει να την κατεργαστούμε και μετά να κυκλοφορήσει στο εμπόριο κατά τον πιο άσχετο τρόπο. Οι φιλελεύθεροι ευφημισμοί για τις εν λόγω διαδικασίες είναι «ανάπτυξη», «βιομηχανική κοινωνία» και «μαρασμός των πόλεων».

Μ' όποιαδήποτε γλώσσα κι άν περιγραφούν, τά φαινόμενα αυτά έχουν τις ρίζες τους στην κυριαρχηση του άνθρώπου από τον άνθρωπο.

Ή φράση «καταναλωτική κοινωνία» συμπληρώνει την περιγραφή της παρούσας κοινωνικής τάξης πραγμάτων ως «βιομηχανικής κοινωνίας». Οί άνάγκες μαγειρεύονται από τά μέσα μαζικής «έπικοινωνίας» για νά δημιουργήσουν ζήτηση για έντελώς άχρηστα έμπορεύματα, τό καθένα προσεχτικά έπινοημένο ώστε ν' άχρηστευτεί ύστερα από μιá προκαθορισμένη χρονική περίοδο. Ή λεηλασία του άνθρώπινου πνεύματος από την άγορά παραλληλίζεται με τή λεηλασία της γής άπ' τό Κεφάλαιο.

Παρά τον πρόσφατο θόρυβο σχετικά με την πληθυσμιακή «έκρηξη», οί στρατηγικοί άριθμοί στην οικολογική κρίση δέν είναι τό ποσοστό πληθυσμιακής άνάπτυξης της Ίνδίας, αλλά τά ποσοστά παραγωγής των Ήνωμένων Πολιτειών, μιás χώρας που παράγει περισσότερο από τό 50 τοίς έκατό των άγασθών του κόσμου. Καί έδω, έπίσης, φιλελεύθεροι εύφημισμοί δπως ή «άφθονία» κρύβουν τό κριτικό χτύπημα μιás ώμης λέξης σαν τή «σπατάλη». Με τό ένα έννατο του βιομηχανικού της δυναμικού προσανατολισμένο στην πολεμική παραγωγή, οί Η.Π.Α. στην κυριολεξία ποδοπατούν τή γή και καταξορκίζουν τους οικολογικούς δεσμούς που είναι ζωτικοί για την άνθρώπινη επίβίωση. Άν οί τρέχοντες βιομηχανικοί ύπολογισμοί άποδειχτούν σωστοί, στά ύπόλοιπα τριάντα χρόνια του αιώνα θά δούν μιá αύξηση στην παραγωγή ήλεκτρικής ενέργειας κατά πέντε φορές, βασισμένη κυρίως σέ πυρηνικά καύσιμα και άνθρακες. Τό κολοσσιαίο βάρος σέ ραδιενεργά κατάλοιπα και άλλα ύπολείμματα που αυτή ή αύξηση θά επιθέσει στη φυσική οικολογία της γής, δέν χρειάζεται καμμιά περιγραφή.

Σέ μιá ποιú άμεση προοπτική, τό πρόβλημα δέν είναι λιγότερο άνησυχητικό. Μέσα στα πέντε προσεχή χρόνια ή

συνολική παραγωγή ξυλείας υπολογίζεται ν' αυξηθεί κατά είκοσι τοίς εκατό ή παραγωγή χαρτιού, πέντε τοίς εκατό κάθε χρόνο· τὰ κουτιά συσκευασίας, τρία τοίς εκατό κάθε χρόνο· τὰ πλαστικά (πού τώρα αποτελούν τὸ ἕνα ὡς δύο τοίς εκατό τῶν ἀπορριμάτων τῶν δήμων), ἑφτά τοίς εκατό κάθε χρόνο. Παρμένες μαζι, αὐτές οἱ βιομηχανίες εἶναι οἱ σοβαρότερες πηγές μάλυνσης τοῦ περιβάλλοντος. Ἡ τελείως ἀ- νόητη φύση τῆς σύγχρονης βιομηχανικῆς δραστηριότητος ἀποδεικνύεται ἴσως κατὰ τὸν καλύτερο τρόπο ἀπὸ τὴ μείωση τῶν ἐπιστρεφόμενων (καὶ ξαναχρησιμοποιήσιμων) μπουκαλιῶν μύρας ἀπὸ 54 δισεκατομμύρια τὸ 1960, σὲ 26 δισεκατομμύρια σήμερα. Τῆ θέση τους τὴν πῆραν τὰ μπουκάλια «μιας χρήσεως» (αὐξηση ἀπὸ 8 σὲ 21 δισεκατομμύρια στὴν ἴδια περίοδο) καὶ οἱ κονσέρβες (αὐξηση ἀπὸ 38 σὲ 53 δισεκατομμύρια). Φυσικά, μπουκάλια «μιας χρήσεως» καὶ οἱ κονσέρβες θέτουν τεράστια προβλήματα στὸ ζήτημα τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν στερεῶν ἀπορριμάτων.

Ὁ πλανήτης, ἂν ἰδῶθῃ, ὡς ἕνας σωρὸς ὀρυκτῶν, μπορεῖ ν' ἀντέξει αὐτές τις ἀσυλλόγιστες αὐξήσεις στὴν παραγωγή σκουπιδιῶν. Ἡ γῆ, ἂν ἰδῶθῃ ὡς ἕνας πολύπλοκος ἴστος ζωῆς, σίγουρα δὲν μπορεῖ. Τὸ μοναδικὸ ἐρώτημα εἶναι ἂν ἡ γῆ μπορεῖ νὰ ἐπιβιώσῃ κάπως τῆς σύλλησής της, ὥστε ὁ ἄνθρωπος ν' ἀντικαταστήσῃ τὸ παρὸν καταστροφικὸ κοινωνικὸ σύστημα μὲ μιὰ ἀνθρωπιστικὴ, οἰκολογικὰ προσανατολισμένη κοινωνία.

Συγγὰ ρωτοῦν τοὺς οἰκολόγους, μᾶλλον χλευαστικά, νὰ προσδιορίσουν μὲ ἐπιστημονικὴ ἀκρίβεια τὸ οἰκολογικὸ ὄριακὸ σημεῖο ἀντοχῆς τῆς φύσης - τὸ σημεῖο στὸ ὁποῖο ὁ φυσικὸς κόσμος θὰ καταπλακῶσῃ τὸν ἄνθρωπο. Αὐτὸ εἶναι: ὡς νὰ ζητᾶμε ἀπὸ ἕνα ψυχίατρο τὴν ἀκριβῆ στιγμή πού ἕνας νευρωτικὸς θὰ περάσῃ στὴν ψυχωτικὴ κατάσταση. Ποτὲ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ δοθῇ μιὰ τέτοια ἀπάντηση. Ἀλλὰ ὁ οἰκολό-

γος μπορεί να μας φωτίσει για τις κατευθύνσεις που φαίνεται να ακολουθεί ο άνθρωπος ως αποτέλεσμα του διαχωρισμού - διχασμού του με τον φυσικό κόσμο.

Από τη σκοπιά της οικολογίας, ο άνθρωπος υπεραπλοποιεί επικίνδυνα το περιβάλλον του. Η σύγχρονη πόλη αντιπροσωπεύει μια οπισθοδρομική καταπάτηση του φυσικού από το συνθετικό, του οργανικού από το άνοργανο (μπετόν, μέταλλο, και γυαλί), των ποικίλων, μεγάλης έκτασης έρεθισμάτων από τα χοντροκομμένα, τα στοιχειώδη. Οι τεράστιες αστικές ζώνες που αναπτύσσονται τώρα στις βιομηχανοποιημένες περιοχές του κόσμου δεν είναι μόνο χυδαία προσβλητικές στο αυτί και στο μάτι, αλλά είναι χρονίως φορτωμένες με το μίγμα καπνού - διμύχλης θορυβώδεις κι ούσιαστικά άκίνητοποιημένες από τη συγκοινωνιακή και πολεοδομική συμφόρηση.

Η διαδικασία της απλοποίησης του περιβάλλοντος του ανθρώπου και η μετατροπή του σε στοιχειώδες και ακατέργαστο, έχει μια πολιτιστική και μια φυσική διάσταση. Η ανάγκη να χειραγωγηθούν τεράστιοι αστικοί πληθυσμοί - να μεταφερθούν, να τραφούν, να απασχοληθούν, να μορφωθούν και κάπως να διασκεδάσουν εκατομμύρια πυκνά συγκεντρωμένων ανθρώπων - οδηγεί σε μια όξεία πτώση του επιπέδου των πολιτών και της κοινωνίας. Μια μαζική αντίληψη για τις ανθρώπινες σχέσεις - ολοκληρωτική, συγκεντρωτική κι εξουσιαστική - κυριαρχεί πάνω στις πύξινες εξατομικευμένες έννοιες του παρελθόντος. Οι γραφειοκρατικές τεχνικές κοινωνικής διεύθυνσης αντικαθιστούν τις ανθρωπιστικές μεθόδους. Οτιδήποτε αδόμητο, δημιουργικό κι εξατομικευμένο περιορίζεται από το τυποποιημένο, το κανονισμένο, το προγραμματισμένο και το μαζοποιημένο. Ο χώρος του ατόμου σταθερά στενεύει με τους περιορισμούς που επιβάλλονται επάνω του από έναν άπρόσωπο κοινωνικό μηχανισμό. Κάθε αναγνώριση των μοναδικών προσωπικών ιδιοτήτων υποκύπτει σε αυξανό-

μενο βαθμό και ρυθμό στη χειραγώγηση του ελάχιστου κοινοῦ παρονομαστῆ τῆς μάζας. Μιά ποσοτική, στατιστική προσέγγιση, ἕνας τρόπος ν' ἀντιμετωπίζεται: ὁ ἄνθρωπος σὺν νὰ ἦταν μέλισσα σὲ κυψέλη, θριαμβεύει πάνω στὴν προεκτεκτική, φωτισμένη, ἐξατομικευμένη καὶ ποιοτική προσέγγιση πού δίνει ἔμφαση στὴν προσωπική μοναδικότητα, στὴν ἐλευθέρη ἔκφραση καὶ στὴν πολιτιστική πολυπλοκότητα.

Ἡ ἴδια ὀπισθοδρομική ἀπλοποίηση τοῦ περιβάλλοντος συμβαίνει καὶ στὴ σύγχρονη γεωργία.* Οἱ χειραγωγούμενοι ἄνθρωποι στὶς σύγχρονες πόλεις πρέπει νὰ τραποῦν, πράγμα πού συνεπάγεται μιὰν ἐπέκταση τῆς βιομηχανικῆς καλλιέργειας. Τὰ φυτὰ πού προσρίζονται γιὰ τροφή πρέπει νὰ καλλιεργηθοῦν μὲ τρόπο πού νὰ ἐπιτρέπει: ἕναν ὑψηλὸ βαθμὸ μηχανοποίησης - κι' αὐτὸ ὄχι γιὰ νὰ μειώσῃ τὸν ἀνθρώπινον μόχθο, ἀλλὰ γιὰ ν' αὐξήσῃ (ὑποτίθεται) τὴν παραγωγικότητα καὶ τὴν ἀποδοτικότητα, νὰ μεγιστοποιήσῃ τὶς ἐπενδύσεις καὶ νὰ ἐκμεταλλεῖται τὴ βιόσφαιρα μὲ τὸν πρὸ γαμησιακὸ τρόπο. Συνεπῶς, τὸ ἔδαφος τῶν χωραφιῶν πρέπει νὰ καταστήσῃ ἐπίπεδη πεδιάδα - πάτωμα ἐργοστασίου, ἂν θέλετε - καὶ οἱ φυσικὲς ποικιλίες στὴν τοπογραφία πρέπει νὰ μειωθοῦν ὅσο εἶναι δυνατόν. Ἡ ἀνάπτυξη τῶν φυτῶν, πρέπει νὰ κανονίζεται καταλεπτῶς, ὥστε ν' ἀνταποκρίνεται στὰ ἀστήγητὰ προγράμματα τῶν ἐργοστασίων ἐπεξεργασίας τροφίμων. Τὸ ὄργωμα, ἡ λίπανση τοῦ ἐδάφους, ἡ σπορά κι' ὁ θερισμὸς πρέ-

* Γιὰ μιὰ ἐμβόθυνση σ' αὐτὴ τὸ πρόβλημα ὁ ἀναγνώστης θὰ μποροῦσε νὰ συμβουλευτεῖ τὰ παρακάτω βιβλία: «Ἡ οἰκολογία τῶν ἐισβολῶν» τοῦ Charles Elton Νέα Ὑόρκη, 1958. «Ἐδαφος καὶ πολιτισμὸς» τοῦ Edward Hyams, Λονδίνο, 1952. «Τὸ συνθετικὸ μας περιβάλλον» τοῦ Μάρραιη Μπούκτοιν, 1974 καὶ «Σιοπηλὴ ἔννοιξη» τῆς Rachel Carson, Βοστώνη, 1962. Τὸ τελευταῖο δὲν πρέπει νὰ διαβαστεῖ σὺν μιὰ διατριβὴ ἐναντίον τῶν παρασιτοκτόνων, ἀλλὰ σὺν μιὰ ἔκκληση γιὰ οἰκολογικὴ διαφοροποίηση καὶ ποικιλία

πει να κανονίζονται σε μαζική κλίμακα, συνήθως αγνοώντας τελείως τη φυσική οικολογία μιας περιοχής. Μεγάλες περιοχές της γης πρέπει να χρησιμοποιηθούν για την καλλιέργεια ενός μονάχα σπαρτού - μια μορφή γεωργικής καλλιέργειας τύπου φυτείας που ανοίγει το δρόμο όχι μόνο στη μηχανοποίηση, αλλά επίσης στις επιδημίες παρασίτων. Ένα μονάχα σπαρτό είναι το ιδεώδες περιβάλλον για την ανεξέλεγκτη ανάπτυξη των παρασίτων. Τέλος, χημικές ουσίες πρέπει να χρησιμοποιούνται: αφειδώς για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που δημιουργούν τα έντομα, τα ζιζάνια και οι ασθένειες των φυτών, για τον κανονισμό της συγκομιδής και για τη μεγιστοποίηση της εκμετάλλευσης του εδάφους. Το άληθινό σύμβολο της σύγχρονης γεωργίας δεν είναι το δρεπάνι, ούτε το τρακτέρ, αλλά το αεροπλάνο. Ο σύγχρονος καλλιεργητής τροφής δεν εκπροσωπείται απ' τον αγρότη ή τον μικροκτηματία, ούτε απ' τον γεωπόνο - άνθρωποι που θα περίμενες να έχουν μια στενή σχέση με τις μοναδικές ιδιότητες της γης στην όποια καλλιεργούν τα σπαρτά - αλλά απ' τον πιλότο ή τον χημικό, για τους οποίους το έδαφος είναι μια άπλη πλουτοπαραγωγική πηγή, μια ανόργανη πρώτη ύλη.

Η διαδικασία άπλοποίησης εντείνεται παραπέρα από έναν κτηνωδώς διογκωμένο περιφερειακό και έθνικό καταμερισμό της εργασίας. Τεράστιες περιοχές του πλανήτη γλο και πιο πολύ προορίζονται για συγκεκριμένες βιομηχανικές δραστηριότητες ή καταντούν αποθήκες πρώτων ύλων. Άλλες μετατρέπονται σε κέντρα αστικού πληθυσμού, που απασχολείται κυρίως με το εμπόριο και τις συναλλαγές. Πόλεις και περιοχές (στην πραγματικότητα, χώρες και ηπειροί) ταυτίζονται με συγκεκριμένα προϊόντα - το Ηύτσιμπουργκ, το Κλίβελαντ και η Γιάνγκσταουν με το χάλυβα, η Νέα Υόρκη με τις χρηματιστικές δραστηριότητες, η Βολιβία με τον κασσίτερο, η Αραβία με το πετρέλαιο, η Εύρώπη και οι Π.Π.Α. με τα

βιομηχανικά αγαθά, κι ό υπόλοιπος κόσμος μέ πρώτες ύλες του ένός ή του άλλου είδους. Τά πολύπλοκα οίκοσυστήματα πού συνιστούν τίς περιφέρειες μι'ας ήπειρού παραμερίζονται από μι'ά όργάνωση όλόκληρων έθνών σέ οικονομικά όρθολογικοποιημένες όντότητες, κάθε μι'ά έν'ας κρίκος σ' έν'α τεράστιο σύστημα βιομηχανικών ζωνών, παγκόσμιο στις διαστάσεις. Είναι άπλώς ζήτημα χρόνου μέχρις ότου νά υποκύψουν οι έλκυστικότερες περιοχές τής υπαίθρου στη μπετονιέρα, όπως ακριβώς οι περισσότερες Άνατολικές άκτές τών Ήνωμένων Πολιτειών, έχουν κιόλας υποκύψει στόν κατακτημαχισμό σέ οικόπεδα και στα μπαγκαλόους. "Ό,τι απέμεινε από τήν όμορφιά τής φύσης θά γαμηθεί άπ' τούς χώρους τούς διαμορφωμένους για τροχόπιτα, τά κατασκηνωτικά γκέτο, τίς «θεαματικές» έθνικές όδούς, τά ξενοδοχεία, τά περίπτερα φαγητού και τούς λεκέδες άπ' τή διαρροή πετρελαίου τών κρίς - κράφτ.

Βρισκόμαστε στο σημείο όπου ό άνθρωπος ξεκάνει (άντιστρέφει, διαστρέφει) τή δουλειά τής οργανικής εξέλιξης. Δημιουργώντας τεράστιες άστικές συσσωρεύσεις από μπετόν, μέταλλο και γυαλί, καταπατώντας και ύπονομεύοντας τά πολύπλοκα, οργανωμένα μέ έξαιρετική λεπτότητα οίκοσυστήματα πού συνιστούν τίς τοπικές διαφορές στόν φυσικό κόσμο - κοντολογίς, αντικαθιστώντας έν'α έξαιρετικά πολύπλοκο, οργανικό περιβάλλον μ' έν'α άπλοποιημένο, άνόργανο - ό άνθρωπος διαλύει, άποσυνθέτει τή βιοτική πυραμίδα πού στήριζε τήν άνθρωπότητα για άμέτρητες χιλιετηρίδες. Στην πορεία άντικατάστασης τών πολύπλοκων οικολογικών σχέσεων (άπό τίς όποιες έξαρτώνται όλα τά προηγμένα ζωντανά όντα) μέ πιό στοιχειώδεις σχέσεις, ό άνθρωπος έπαναφέρει μέ σταθερό ρυθμό τή διάσφαιρα σ' έν'α στάδιο πού θά είναι ίκανό νά στηρίξει μονάχα άπλούστερες μορφές ζωής. "Αν αύτή ή μεγάλη άντιστροφή τής εξέλικτικής διαδικασίας συνεχιστεί, δέν είναι καθόλου «άποκύημα τής φαντασίας» νά υποθέσουμε ότι οι

προϋποθέσεις για ύψηλότερες μορφές ζωής θα καταστραφούν ανεπανόρθωτα και η γη θα καταστεί άβιανη να στηρίξει τον ίδιο τον άνθρωπο.

Η οικολογία οφείλει την κριτική της κόψη όχι μόνο στο γεγονός ότι αυτή μόνο απ' όλες τις επιστήμες παρουσιάζει αυτό το μήνυμα που προξενεί δέος, στην ανθρωπότητα, αλλά επίσης γιατί το παρουσιάζει σε μια νέα κοινωνική διάσταση. Από μια οικολογική άποψη, η αντιστροφή της οργανικής εξέλιξης είναι αποτέλεσμα των τρομακτικών αντιφάσεων μεταξύ πόλης και ύπαιθρου, Κράτους και κοινότητας, βιομηχανίας και γεωργίας, μαζικής κατασκευής και βιοτεχνίας, συγκεντρωτισμού και περιφερειακότητας, γραφειοκρατικής κλίμακας κι ανθρώπινης κλίμακας.

Η ΑΝΑΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΦΥΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ

Μέχρι πρόσφατα, οι προσπάθειες επίλυσης των αντιφάσεων που δημιουργήσε η υδροκέφαλη ανάπτυξη των πόλεων, ο συγκεντρωτισμός, η γραφειοκρατική ανάπτυξη και η γαϊδουρινή επέκταση του Κράτους, θεωρούνταν σαν μια μάταια τάση ενάντια στο ρεύμα της «προόδου» - μια τάση που μπορούσαν να την αποπέμψουν ως χιμαιρική κι αντιδραστική. Ο άναρχικός θεωρούνταν ένας χαμένος ονειροπόλος, ένας απόβλητος της κοινωνίας, γεμάτος νοσταλγία για το αγροτικό χωριό ή το μεσαιωνικό κοινόβιο. Η λαχτάρα του για μια αποκεντρωμένη κοινωνία και για μια ανθρωπιστική κοινότητα σε αρμονία με τη φύση και τις ανάγκες του ατόμου - του αθόρμητου ατόμου, αδέσμευτου από εξουσίες - θεωρούνταν αντιδράσεις ενός ρομαντικού, ενός déclassé τεχνίτη ή ενός «άπροσαρμостου» διανοσούμενου. Η διαμαρτυρία του ενάντια στο συγκεντρωτισμό και τη γαϊδουρινή επέκταση του

Κράτους φαινόταν δλο και λιγότερο πειστική γιατί στηριζόταν πρωταρχικά σε ήθικες εκτιμήσεις - σε ουτοπικές, φαινομενικά «μη ρεαλιστικές» αντιλήψεις σχετικά μ' αυτό που θα μπορούσε να ήταν ο άνθρωπος, και όχι μ' αυτό που ήταν. Απαντώντας σ' αυτή τή διαμαρτυρία, οι αντιτιθέμενοι στην αναρχική σκέψη - φιλελεύθεροι, δεξιοί κι εξουσιαστές «άριστοί» - ισχυρίζονταν ότι ήταν οι κήρυκες τής ιστορικής πραγματικότητας, ότι οι κρατιστικές και συγκεντρωτικές τους αντιλήψεις βασίζονταν στον αντικειμενικό, πρακτικό κόσμο.

Στή σύγκρουση των ιδεών, ο χρόνος δεν χαρίζει κάστανα. Όποιαδήποτε κι αν υπήρξε ή έγκυρότητα των αντι-εξουσιαστικών και των εξουσιαστικών απόψεων λίγα χρόνια πριν, ή ιστορική εξέλιξη έχει καταστήσει ουσιαστικά όλες τις εναντιώσεις στην αναρχική σκέψη δίχως νόημα σήμερα. Η σύγχρονη πόλη και τo Κράτος, ή μαζική τεχνολογία άνθρακος - χάλυβος τής Βιομηχανικής Έπανάστασης, τὰ σύγχρονα, πιό ορθολογικοποιημένα συστήματα μαζικής παραγωγής και τo άλλουσιδωτό σύστημα εργασιακής οργάνωσης,* τo συγκεντρωποιημένο έθνος, τo Κράτος κι o γραφειοκρατικός του μηχανισμός - όλα έχουν φτάσει στα όριά τους. Όποιοδήποτε προοδευτικό ή απελευθερωτικό ρόλο πιθανόν να κατείχαν κάποτε, έχουν τώρα καταστεί τελείως όπισθοδρομικά και καταπιεστικά. Είναι όπισθοδρομικά όχι μόνο γιατί διαβρώνουν τo ανθρώπινο πνεύμα κι αποξεραίνουν τήν κοινότητα απ' όλη της τήν συνεκτικότητα, τήν αλληλεγγύη και τo ήθικο - πολιτιστικό επίπεδο· είναι όπισθοδρομικά από μιά αντικειμενική σκοπιά, από μιά οικολογική σκοπιά. Γιατί δέν ύπονομεύουν μόνο τo ανθρώπινο πνεύμα και τήν ανθρώπινη κοινότητα, άλ-

* Σημ. μετ. — Η παραγωγή σε assembly - line όπου ή άλλο-
τρώση τoυ έργαζόμενου από τo προϊόν τής εργασίας του φτάνει σε ση-
μείο που να βιδώνεις μιά βίδα επί ένα όχτώρωο.

λά επίσης τή ζωτικότητα του πλανήτη κι όλων τών ζωντανών όντων πάνω σ' αυτόν.

Πρέπει όπωσδήποτε νά τονιστεί ότι οι αναρχικές αντίληψεις για μιá ίσορροπημένη κοινότητα, για μιá πρόσωπο μέ πρόσωπο δημοκρατία, για μιá ανθρωπιστική τεχνολογία και για μιá αποκεντρωμένη κοινωνία - αυτές οι πλούσιες αντι - εξουσιαστικές έννοιες - δέν είναι άπλώς επιθυμητές, είναι επίσης αναγκαίες. Άνήκουν όχι μόνο στα μεγάλα όνειρα του μέλλοντος του ανθρώπου, αλλά αποτελούν τώρα τις προϋποθέσεις τής ανθρώπινης επιδίωξης. Η διαδικασία τής κοινωνικής εξέλιξης τά έχει μεταφέρει έξω άπ' τήν ήθική, ύποκειμενική διάσταση σέ μιá πρακτική, αντικειμενική διάσταση. Αυτό που κάποτε θεωρούνταν μη πρακτικό κι όνειροπόλο, τώρα έχει γίνει έξαιρετικά πρακτικό. Αυτό που κάποτε θεωρούνταν πρακτικό κι αντικειμενικό, έχει γίνει τώρα έντελώς μη πρακτικό κι άσχετο ως πρός τήν εξέλιξη του ανθρώπου πρός μιá πληρέστερη, άδέσμευτη ύπαρξη. Άν νοήσουμε τά αίτήματα για κοινότητα, πρόσωπο μέ πρόσωπο δημοκρατία, ανθρωπιστική τεχνολογία κι αποκέντρωση άπλώς ως αντιδράσεις στήν επικρατούσα κατάσταση πραγμάτων - ένα σθεναρό «όχι» στό «ναί» που ύπάρχει σήμερα - μιá άκαταμάχητη, αντικειμενική επιχειρηματολογία μπορεί τώρα νά δημιουργηθεί για τήν πρακτικότητα μιás αναρχικής κοινωνίας.

Μιá άπόρριψη τής επικρατούσας κατάστασης πραγμάτων έξηγεί, νομίζω τήν έκρηκτική ανάπτυξη του άσυνείδητου, διαισθητικού αναρχισμού ανάμεσα στους νέους σήμερα. Η άγάπη τους για τή φύση είναι μιá αντίδραση ενάντια στις έξαιρετικά συνθετικές ιδιότητες του περιβάλλοντος τών πόλεων και τών ξευτελισμένων του προϊόντων. Η μη τυπικότητα στό ντύσιμο και στους τρόπους τους είναι μιá αντίδραση ενάντια στήν τυποποιημένη φύση του σύγχρονου, θεσμικοποιημένου τρόπου ζωής. Η προδιάθεσή τους για άμεση δράση είναι μιá

αντίδραση ενάντια στη γραφειοκρατικοποίηση και στο συγκεντρωτισμό της κοινωνίας. Ή τάση τους να θγαίνουν στο περιθώριο, ν' αποφεύγουν το μόχθο και τον ανταγωνισμό, αντανακλά έναν αυξανόμενο θυμό για την ά - νόητη βιομηχανική ρουτίνα που τρέφει ή σύγχρονη μαζική «παραγωγή» στο εργοστάσιο, το γραφείο ή το πανεπιστήμιο. Ο έντονος ατομισμός είναι, με τον δικό του στοιχειώδη τρόπο, μιá defacto αποκέντρωση της κοινωνικής ζωής - μιá προσωπική αποχώρηση απ' την κοινωνία της μάζας.

Τό σημαντικότερο πράγμα σχετικά με την οικολογία είναι ή ικανότητά της να μετατρέπει αυτή τή συχνά μηδενιστική απόρριψη του status quo σε μιá έμφατική κατάφαση της ζωής - μάλιστα σ' ένα αναδημιουργικό πιστεύω για μιá ανθρωπιστική κοινωνία. Ή ούσία του αναδημιουργικού μηνύματος της οικολογίας μπορεί να συνοψιστεί στη λέξη «ποικιλία». Από μιá οικολογική σκοπιά, ή ισορροπία κι άρμονία στη φύση και στην κοινωνία (και, κατ' επέκταση, στη συμπεριφορά και στην έμπειρία, πετυχαίνονται όχι με τή μηχανική τυποποίηση, αλλά με τό αντίθετό της, τήν οργανική διαφοροποίηση. Αυτό τό μήνυμα μπορεί να γίνει αντιληπτό καθαρά μόνο αν εξετάσουμε τό πρακτικό του νόημα.

Άς εξετάσουμε τήν οικολογική άρχή της διαφοροποίησης - αυτό που ο Charles Elton ονομάζει ή «διατήρηση της ποικιλίας» - όπως εφαρμόζεται στη βιολογία, ιδιαίτερα στη γεωργία. Ένας μεγάλος άριθμός μελετών - τά μαθηματικά ύποδείγματα του Lotka και του Noltétra, τά πειράματα του Bause με πρωτόζωα και μικρο - οργανισμούς σε έλεγχόμενα περιβάλλοντα, καθώς κι έκτεταμένες έρευνες σε συγκεκριμένους χώρους - ξεκάθαρα άποδεικνύουν ότι οι κυμάνσεις στους ζωικούς και φυτικούς πληθυσμούς, ποικιλόμενες από ήπιες σε ένδημικές άναλογίες, εξαρτώνται κυρίως απ' τον άριθμό των ειδών σ' ένα οίκοσύστημα και από τό βαθμό ποι-

κιλίας στο περιβάλλον. Όσο μεγαλύτερη είναι η ποικιλία των ζώων που χρησιμεύουν ως λεία και των ζώων που τρέφονται από τα ζώα-λεία, τόσο σταθερότερος είναι ο πληθυσμός. Όσο πιο διαφοροποιημένο είναι το περιβάλλον σε πανίδα και χλωρίδα, τόσο λιγότερο πιθανό είναι να υπάρξει οικολογική αστάθεια. Η σταθερότητα είναι συνάρτηση της ποικιλίας και της διαφοροποίησης: αν το περιβάλλον απλοποιείται και η ποικιλία των ζωικών και φυτικών ειδών μειώνεται, οι κυμάσεις στον πληθυσμό γίνονται εκδηλες και τείνουν να καθίστανται ανεξέλεγκτες. Φτάνουν σε ένδημικές διαστάσεις.

Στην περίπτωση έλεγχου των επιδημιών παρασίτων, πολλοί οικολόγοι τώρα συμπεραίνουν ότι μπορούμε ν' αποφύγουμε τη συνεχή χρήση τοξικών χημικών ουσιών όπως τα έντομοκτόνα και τα ζιζανιοκτόνα, με το να επιτρέψουμε μια μεγαλύτερη αλληλεπίδραση μεταξύ των ζωντανών όντων. Θα πρέπει ν' αφήσουμε περισσότερο χώρο για τον φυσικό αυθορμητισμό, για τις ποικίλες βιολογικές δυνάμεις που συνιστούν μια οικολογική κατάσταση. «Οι Ευρωπαίοι έντομολόγοι μιλούν τώρα για τη διαχείριση ολόκληρης της κοινότητας φυτών - εντόμων» παρατηρεί ο Robert Rudd. «Όνομάζεται χειραγώγηση της βιοκοινότητας.* Το βιοκοινοτικό περιβάλλον είναι ποικίλο, πολύπλοκο και δυναμικό. Αν και ο αριθμός των ατόμων αλλάζει συνεχώς, κανένα είδος δεν φτά-

* Η χρήση από τον Rudd της λέξης «χειραγώγηση» πιθανόν να δημιουργήσει τη σφαλερή εντύπωση ότι μια οικολογική κατάσταση μπορεί να περιγραφεί με μηχανιστικούς δρους. Για να μη δημιουργηθεί αυτή η εντύπωση, θα ήθελα να τονίσω ότι η γνώση μας μιας οικολογικής κατάστασης και η πρακτική χρήση αυτής της γνώσης, είναι ζητήματα επίγνωσης μέλλον παρά ισχύος. Ο Charles Elton δ-ποστηρίζει τη θέση για τη διαχείριση ενός οικοσυστήματος όταν γράφει: «Το μέλλον του κόσμου χρειάζεται διαχείριση, αυτή όμως η διαχείριση δεν θα έπρεπε να είναι σαν ένα παιχνίδι σκακιού, αλλά σαν το κομμαντάρισμα μιας θέρμας».

νει κανονικά σέ ένδημικές διαστάσεις. Οί ιδιαίτερες συνθήκες πού έπιτρέπουν μεγάλους πληθυσμούς ένός μονάχα είδους σ' ένα πολύπλοκο οίκοσυστήμα, είναι σπάνια γεγονότα. 'Η διαχείριση τής βιοκοινότητας ή οίκοσυστήματος θά 'πρεπε νά γίνει ό στόχος μας».*

'Η «χειραγώγηση» τής βιοκοινότητας πάντως, μέ τρόπο πού νά έχει νόημα, προϋποθέτει τήν ούσιαστική άποκέντρωση τής γεωργίας. Σε όποια περιοχή είναι δυνατόν, ή βιομηχανική γεωργία πρέπει ν' αντικατασταθεί άπό τή γεωργία μικρής κλίμακας, όπου ή γεωργική κοινότητα έχει άμεση κι έρωτική σχέση μέ τό έδαφος και τή φύση' ή έργοστασιακή όργάνωση και διάταξη πρέπει νά δώσει τή θέση της στην κηπουρική. Δέν θέλω νά ύπονοήσω ότι πρέπει νά πετάξουμε τά έπιτεύγματα τής γεωργίας μεγάλης κλίμακας και τής μηχανοποίησης. Αυτό πού όντως έννοώ, όμως, είναι ότι ή γη πρέπει νά καλλιεργείται όάν νά ήταν κήπος' ή χλωρίδα της πρέπει - νά είναι διαφοροποιημένη και προσεχτικά φροντισμένη, ισορροπημένη άπό τήν πανίδα και άπό ζώνας μέ δέντρα πού ταιριάζουν στην κάθε περιφέρεια. Παραπέρα, ή άποκέντρωση είναι σπουδαία τόσο για τήν ανάπτυξη του γεωργού, όσο και για τήν ανάπτυξη τής γεωργίας. 'Η καλλιέργεια τροφής πού πραγματοποιείται μέ μιá άληθινά οικολογική έννοια, προϋποθέτει ότι ό γεωργός έξοικιώνεται μέ τά χαρακτηριστικά γνωρίσματα και τίς λεπτομέρειες του έδάφους στο όποιο φυτρώνουν τά σπαρτά. Πρέπει νά έχει βαθειά γνώση τής φυσιογραφίας του έδάφους, των ποικίλων χωμάτων του - γη για σπαρτά, για δάσος και για βοσκοτόπια - τήν περιεκτικότητά του σέ όρυκτά κ: όργανικές ούσιες και τό μικρο - κλίμα του και πρέπει νά μελετάει συνεχώς τίς έπιπτώσεις πού έχει ή είσαγωγή νέας

* Robert Rudd, «Παρασιτοκτόνα: ό άληθινός κίνδυνος», περιοδικό «Έθνος», τόμος 189 (1959), σελ. 401.

χλωρίδας και πανίδας. Πρέπει ν' αναπτύξει την ευαισθησία του ως προς τις δυνατότητες κι ανάγκες της γης, καθώς ο ίδιος γίνεται οργανικό τμήμα της γεωργικής κατάστασης. Δεν μπορούμε καθόλου νά ἐλπίζουμε δι' θά πετύχουμε αὐτὸν τὸν ὑψηλὸ βαθμὸ ευαισθησίας κι ὀλοκλήρωσης στὸν καλλιεργητὴ τῆς τροφῆς, χωρὶς νά περιορίσουμε τὴ γεωργία σὲ ἀνθρώπινη κλίμακα, χωρὶς νά φέρουμε τὴ γεωργία μέσα στὰ ὄρια τοῦ ἀτόμου. Γιὰ ν' ἀνταποκριθεῖ στὶς ἀπαιτήσεις μιᾶς οἰκολογικῆς προσέγγισης στὴν καλλιέργεια τῆς τροφῆς, ἡ γεωργία πρέπει ν' ἀνακλιμακωθεῖ ἀπὸ τεράστια βιομηχανικὰ κτήματα σὲ μονάδες μετρίου μεγέθους.

Ἡ ἴδια λογικὴ ἰσχύει γιὰ μιὰ ὀρθολογικὴ ἀνάπτυξη τῶν πηγῶν ἐνέργειας. Ἡ Βιομηχανικὴ Ἐπανάσταση αὐξήσε τὴν π ο σ ὀ τ η τ α τῆς ἐνέργειας ποὺ χρησιμοποιοῦσε ὁ ἀνθρώπος. Ἄν καὶ εἶναι σίγουρα σωστὸ ὅτι οἱ προ - βιομηχανικὲς κοινωνίες βασίζονταν κυρίως στὴ ζωικὴ δύναμη καὶ στοὺς ἀνθρώπινους μύς, σὲ πολλὲς περιφέρειες τῆς Εὐρώπης ἀναπτύχθηκαν πολὺπλοκα ἐνεργειακὰ συστήματα ποὺ περιλάμβαναν μιὰ λεπτὴ ἀλληλοσυμπλήρωση τῶν πηγῶν, ὅπως ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀέρα καὶ τοῦ νεροῦ, καὶ μιᾶς ποικιλίας καυσίμων - ξύλα, τύρφη, κάρβουνα, φυτικὰ ἄμυλα καὶ ζωικὰ λίπη.

Ἡ Βιομηχανικὴ Ἐπανάσταση παραμέρισε καὶ ἐν συνεχείᾳ κατέστρεψε τελείως αὐτὰ τὰ περιφερειακὰ ἐνεργειακὰ πρότυπα, ἀντικαθιστώντας τα ἀρχικὰ μ' ἓνα σύστημα μοναδικῆς ἐνέργειας (ἀνθρακες) κι ἀργότερα ἀπὸ ἓνα δυαδικὸ σύστημα (ἀνθρακες καὶ πετρέλαιο). Οἱ περιφέρειες ἐξαφανίστηκαν ὡς ὑποδείγματα ὀλοκληρωμένων προτύπων ἐνέργειας - ἐξαλείφτηκε μάλιστα, ἡ ἴδια ἡ ἔννοια τῆς ὀ λ ο κ λ ῆ ρ ω σ η ς μ έ σ ω τ ῆ ς δ ι α φ ο ρ ο π ο ἴ η σ η ς. Ὅπως ἔδειξα παραπάνω, πολλὲς περιφέρειες ἔγιναν κυρίως περιοχὲς ὀρυχείων, ἀφιερωμένες στὴν ἐξόρυξη μιᾶς μοναδικῆς πλουτοπαραγωγικῆς πηγῆς, ἐνῶ ἄλλες μετατράπηκαν σὲ ἀπέραντες

βιομηχανικές περιοχές, αφιερωμένες συνήθως στην παραγωγή λιγωστών έμπορευμάτων. Δέν χρειάζεται νά ξαναμιλήσουμε για τὸ ρόλο πού έπαιξε αὐτή ή κατάρρευση τοῦ περιφερειακοῦ συστήματος στην παραγωγή μόλυνσης τοῦ αέρα καί τοῦ νεροῦ, τίς βλάβες πού προξένησε σέ μεγάλες περιοχές τῆς ὑπαίθρου καί τήν προοπτική πού ἀντιμετωπίζουμε μέ τήν ἐξαφάνιση τῶν πολύτιμων ὑδρογονανθρακικῶν καυσίμων.

Μποροῦμε ,φυσικά, νά στραφοῦμε στά πυρηνικά καύσιμα, ἀλλά προξενεῖ ρίγος νά σκεφτοῦμε τά θανατηφόρα ραδιενεργά κατάλοιπα ἀπό τά ὁποῖα θά ἔπρεπε ν' ἀπαλλαγούμε ἀν οἱ ἠλεκτρικοὶ ἀντιδραστήρες ἦταν ή μοναδική πηγή ἐνέργειας. Τελικά, ἔνα σύστημα ἐνέργειας βασισμένο σέ ραδιενεργά ὕλικά θά ὀδηγοῦσε σέ πλατειά μόλυνση τοῦ περιβάλλοντος - ἀρχικά σέ μιὰ λεπτή μορφή, ἀλλ' ἀργότερα σέ μιὰ μαζική καί ἀπίστευτα καταστροφική κλίμακα. Ἡ θά μπορούσαμε νά ἐφαρμόσουμε οἰκολογικές ἀρχές για τήν ἐπίλυση τῶν ἐνεργειακῶν μας προβλημάτων' νά ἐγκαταστήσουμε ξανά προτιγούμενα περιφερειακά πρότυπα ἐνέργειας, χρησιμοποιώντας ἔνα συνδυασμένο σύστημα πού θά βασίζεται στην ἐνέργεια τοῦ αέρα, τοῦ νεροῦ καί τοῦ ἡλιου. Θά βοηθίμασταν ἀπό ἐπινοήσεις πιό πολύπλοκες ἀπ' ὁποιοσδήποτε γνωστές στο παρελθόν.

Οἱ ἡλιακές ἐπινοήσεις, οἱ ἀεροτουρμπίνες καί οἱ ὕδρο-ηλεκτρικές πηγές, ἀν τίς πάρουμε ξεχωριστά, δέν προμηθεύουν μιὰ λύση για τά ἐνεργειακά μας προβλήματα καί τήν οἰκολογική βίαιη ἀναστολή πού δημιουργοῦν τά συμβατικά καύσιμα. Ἄν τοποθετηθοῦν μαζί ὡς μωσαϊκό, ὡς ἔνα ὀργανικό ἐνεργειακό πρότυπο ἀναπτυσσόμενο ἀπ' τίς δυνατότητες μιᾶς περιφέρειας, θά μπορούσαν ν' ἀντιμετωπίσουν ἀποτελεσματικά τίς ἀνάγκες μιᾶς ἀποκεντρωμένης κοινωνίας. Στά ἡλιοφώτιστα πλάτη, θά μπορούσαμε νά βασιστοῦμε πιό πολύ στην ἡλιακή ἐνέργεια ἀπ' ὅτι στά καύσιμα. Σέ περιοχές πού χαρακτηρίζονται ἀπό ἀτμοσφαιρικές ταραχές, θά μπορούσαμε νά

δασιστοῦμε κυρίως στις ἐπινοήσεις πού ἀξιοποιοῦν τὴν ἐνέργεια τοῦ ἀέρα· καὶ σὲ κατάλληλες παράκτιες περιοχές ἢ σὲ μεσογειακὲς περιφέρειες μ' ἓνα καλὸ δίκτυο ποταμῶν, τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς ἐνέργειας θὰ προέρχεται ἀπὸ ὕδρο - ηλεκτρικὲς ἐγκαταστάσεις. Σ' ὅλες τὶς περιπτώσεις, θὰ χρησιμοποιούσαμε ἓνα μωσαϊκὸ καυσίμων, μὴ καυσίμων καὶ πυρηνικῶν μορφῶν ἐνέργειας. Αὐτὸ πού θέλω νὰ τονίσω εἶναι ὅτι ποικίλλοντας τὴν χρῆση τῶν πηγῶν ἐνέργειας, ὀργανώνοντάς τες σ' ἓνα οἰκολογικὰ ἰσορροπημένο πρότυπο, θὰ μπορούσαμε νὰ συνδυάσουμε τὴν ἐνέργεια τοῦ ἀέρα, τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ νεροῦ σὲ μιὰ δοσμένη περιφέρεια ὥστε ν' ἀντιμετωπίσουμε τὶς βιομηχανικὲς καὶ οἰκιακὲς ἀνάγκες μιᾶς κοινότητας μὲ ἐλάχιστη μόνον χρῆση ἐπιβλαβῶν καυσίμων. Καί, τελικά, θὰ μπορούσαμε νὰ τελειοποιήσουμε τὶς ἐνεργειακὲς ἐπινοήσεις πού δὲν βασίζονται σὲ καύσιμες πηγὲς ἐνέργειας, σὲ τέτοιο σημεῖο, ὅπου ὅλες οἱ ἐπιβλαβεῖς πηγὲς ἐνέργειας θὰ μπορούσαν νὰ ἐξαλειφτοῦν.

Πάντως, ὅπως καὶ στὴν περίπτωση τῆς γεωργίας, ἡ ἐφαρμογὴ οἰκολογικῶν ἀρχῶν στὶς ἐνεργειακὲς πηγὲς προσποθεῖ μιὰ πλατεῖα ἀποκέντρωση τῆς κοινῶνίας καὶ μιὰ ἀληθινὴ περιφερειακὴ ἔννοια κοινωνικῆς ὀργάνωσης. Γιὰ τὴ διατήρηση μιᾶς μεγάλης πόλης ἀπαιτοῦνται τεράστιες ποσότητες ἀνθρακα καὶ πετρελαίου. Σὲ ἀντίθεση, ἡ ἐνέργεια τοῦ ἡλίου, τοῦ ἀέρα καὶ τῶν παλλιρροϊῶν φτάνει σὲ μᾶς κυρίως σὲ μικρὲς δόσεις· ἐκτὸς ἀπ' τὰ θεαματικὰ παλλιρροϊακὰ ὕδροφράγματα, οἱ καινούργιες ἐπινοήσεις σπάνια μᾶς προμηθεύουν περισσότερες ἀπὸ λίγες χιλιάδες κιλοβατῶρες ἤλεκτρισμοῦ. Εἶναι δύσκολο νὰ πιστέψουμε ὅτι θὰ μπορέσουμε ποτὲ νὰ σχεδιάσουμε ἡλιακοὺς συλλέκτες πού θὰ μπορούν νὰ μᾶς προμηθεύουν τὶς τεράστιες ποσότητες ἤλεκτρικῆς ἐνέργειας πού παράγει ἓνα γιγαντιαῖο ἀτμο - ἤλεκτρικὸ ἐργοστάσιο· εἶναι ἐξίσου δύσκολο νὰ φανταστοῦμε ἓνα συσσωρευτὴ ἀεροτουρμπίνων πού

θά μᾶς προμηθεύει ἀρκετὸ ἤλεκτρισμὸς ὥστε νὰ φωτίσουμε τὴ Νέα Ὑόρκη. Ἄν τὰ σπίτια καὶ τὰ ἐργοστάσια εἶναι ὑπερβολικὰ συγκεντρωμένα, οἱ ἐπινοήσεις γιὰ τὴ χρησιμοποίησι καθαρῶν πηγῶν ἐνέργειας θὰ παραμείνουν πιθανῶς ἀπλὰ παιχνιδάκια· ἀλλὰ ἂν οἱ ἀστικές κοινότητες ἐλαττωθοῦν σὲ μέγεθος καὶ διασκορπιστοῦν πλατεῖα πάνω στὴ γῆ δὲν ὑπάρχει κανένας λόγος γιὰτὶ νὰ μὴ μποροῦν αὐτὲς οἱ ἐπινοήσεις νὰ συνδυαστοῦν, ὥστε νὰ μᾶς προμηθεύουν ὅλες τὶς ἀνάσεις ἐνός βιομηχανοποιημένου πολιτισμοῦ. Γιὰ νὰ χρησιμοποιήσουμε ἀποτελεσματικὰ τὴν ἐνέργεια τοῦ ἡλίου, τοῦ ἀέρα καὶ τῶν παλιρροῶν, ἢ μεγαλόπολη πρέπει ν' ἀποκεντρωθεῖ. Ἕνας νέος τύπος κοινότητας, προσεκτικὰ πλασμένης σύμφωνα μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ καὶ τὶς πλουτοπαραγωγικὰς πηγὰς μιᾶς περιφέρειας, πρέπει ν' ἀντικαταστήσει τὶς ἐξαπλωνόμενες ἀστικές ζῶνες ποὺ ἐμφανίζονται σήμερα.

Σίγουρα, μιὰ ἀντικειμενικὴ ὑποστήριξις τῆς ἀποκέντρωσης δὲν τελειώνει μὲ μιὰ ἀνάλυσις τῆς γεωργίας καὶ τῶν προβλημάτων ποὺ δημιουργοῦν οἱ καύσιμες ἐνεργειακὲς πηγὰς. Ἡ ἐγκυρότητα τῆς ἀποκεντρωτικῆς θέσεως μπορεῖ ν' ἀποδειχθεῖ γιὰ σχεδὸν ὅλα τὰ προβλήματα ἐφοδιασμοῦ καὶ μεταφορᾶς τοῦ καιροῦ μας. Ἄς θέσω ἓνα παράδειγμα ἀπὸ τὴν προβληματικὴν περιοχὴν τῆς συγκοινωνίας. Πολλὰ ἔχουν γραφῆι γιὰ τὶς βλαβερὰς ἐπιδράσεις τῶν βενζινοκίνητων ὀχημάτων - τὴ σπατάλη τους, τὸ ρόλο τους στὴ μόλυνσι τοῦ ἀέρα, τὸ θόρυβο ποὺ προσθέτουν στὸ περιβάλλον τῆς πόλεως, τὸν τεράστιον φόρο αἵματος ποὺ ἀπαιτοῦν κάθε χρόνον στὶς μεγάλας πόλεις τοῦ κόσμου καὶ στὶς ἐθνικὰς ὁδοὺς. Σ' ἓνα πολιτισμὸν ποὺ εἶναι ὀργανωμένος πάνω στὸ σύστημα τῶν πόλεων θὰ ἦταν ἀχρηστον ν' ἀντικαταστήσουμε αὐτὰ τὰ διέθρια ὀχήματα μὲ καθάρᾳ, ἀποδοτικὰ, οὐσιαστικῶς ἀθόρυβα καὶ σαφῶς ἀσφαλέστερα ὀχήματα ποὺ λειτουργοῦν μὲ ἠλεκτρικοὺς συσσωρευτὰς. Τὰ καλύτερα ἀπ' τὰ ἠλεκτρικὰ αὐτοκίνητα χρειάζεται νὰ

Ξαναφορτίζονται σχεδόν κάθε εκατό μίλια - ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα που περιορίζει τη χρησιμότητά τους για συγκοινωνία στις μεγάλες πόλεις. Πάντως σε μια μικρή, αποκεντρωμένη κοινότητα θα ήταν έφικτο να χρησιμοποιήσουμε αυτά τα ηλεκτρικά οχήματα για την αστική ή περιφερειακή συγκοινωνία και να εγκαταστήσουμε δίκτυα μονόγραμμων σιδηροδρόμων για τη συγκοινωνία σε μεγάλες αποστάσεις.

Είναι πλατειά γνωστό ότι τα βενζινοκίνητα οχήματα συμβάλλουν άπιστευτα στη μόλυνση του αέρα των πόλεων και υπάρχει ένα ισχυρό αίσθημα να «μηχανευτούμε» κάτι για να εξαλείψουμε τα πιο βλαβερικά χαρακτηριστικά του αυτοκινήτου. Η εποχή μας χαρακτηριστικά επιδιώκει να επιλύσει όλους τους παραλογισμούς της με ένα ταχυδακτυλουργικό κόλπο - πρόσθετους καυστήρες* για τα ταξικά αέρια της βενζίνης, αντιδιστικά για τις αρρώστειες, ήρεμιστικά για τις ψυχικές διαταραχές. Αλλά το πρόβλημα της μόλυνσης του αέρα των πόλεων δεν μπορούμε να το χειριστούμε με ταχυδακτυλουργικά κόλπα: ίσως είναι περισσότερο δυσκολοχείριστο απ' ό,τι μας άρεσει να πιστεύουμε. Βασικά, η μόλυνση του αέρα οφείλεται στις ύψηλές πληθυσμιακές πυκνότητες - στην υπερβολική συγκέντρωση ανθρώπων σε μια μικρή περιοχή. Έκατομμύρια ανθρώπων, πυκνά συγκεντρωμένων σε μια μεγάλη πόλη, αναγκαστικά παράγουν σοβαρή τοπική μόλυνση του αέρα απλώς και μόνο απ' τις καθημερινές τους δραστηριότητες. Πρέπει να καίνε καύσιμα για οικιακούς και βιομηχανικούς σκοπούς: πρέπει να οικοδομήσουν ή να γκρεμίσουν κτήρια (τα σωματίδια που προσθέτουν στον αέρα αυτές οι δραστηριότητες είναι μια κύρια πηγή μόλυνσης του

* Σημ. του μετ. — Μια πρόσφατη έφευρεση που καιεί μέχρι τέλους τα αέρια του κινητήρα, τα προερχόμενα από άτελη καύση.

αέρα των πόλεων)· πρέπει ν' απαλλαγούν από τεράστιες ποσότητες σκουπιδιών· πρέπει νά ταξιδεύουν στους δρόμους με λάστιχα από καουτσούκ (τά σωματίδια που παράγει ή διάθρωση των λάστιχων και των υλικών του οδοστρώματος συμβάλλουν σημαντικά στη μόλυνση του αέρα). Όποιεσδήποτε επινοήσεις ελέγχου της μόλυνσης κι αν προσθέσουμε στα αυτοκίνητα και στα ηλεκτροπαραγωγικά εργοστάσια, οι βελτιώσεις που θά φέρουν στην ποιότητα του αέρα της πόλης σίγουρα θ' αντισταθμιστούν από τη μελλοντική ανάπτυξη των μεγαλουπόλεων.

Ο άναρχισμός είναι κάτι παραπάνω από αποκεντρωμένες κοινότητες. Αν έχω εξετάσει αυτή τη δυνατότητα με κάποια λεπτομέρεια, είναι γιατί ήθελα ν' αποδείξω ότι μιιά άναρχική κοινωνία όχι μόνο δέν είναι ένα απομακρισμένο ίδεώδες, αλλά έχει γίνει μιιά προϋπόθεση για εφαρμογή των οικολογικών αρχών. Για νά συνοψίσουμε τό χριτικό μήνυμα της οικολογίας: αν ελαττώσουμε την ποικιλία στον φυσικό κόσμο, υποδιβάζουμε την ενότητα και την ολότητά του· καταστρέφουμε τις δυνάμεις που δημιουργούν τή φυσική άρμονία και τή διαρκή ισορροπία· και, τό πιο σημαντικό, εισάγουμε μιιά άπόλυτη όπισθοδρόμηση στην ανάπτυξη του φυσικού κόσμου που μπορεί τελικά νά καταστήσει τό περιβάλλον άκατάλληλο για προηγμένες μορφές ζωής. Για νά συνοψίσουμε τό άναδημιουργικό μήνυμα της οικολογίας: αν θέλουμε νά προαγάγουμε την ενότητα και τή σταθερότητα του φυσικού κόσμου, αν επιθυμούμε νά τον έναρμονίσουμε, πρέπει νά διατηρήσουμε και νά προαγάγουμε την ποικιλία. Σίγουρα, άπλώς ποικιλία για χάρη της ποικιλίας είναι ένας κενός στόχος. Στη φύση ή ποικιλία έμφανίζεται αυθόρμητα. Οι ίκανότητες ενός νέου είδους δοκιμάζονται άπ' τή δριμύτητα του κλίματος, την ίκανότητά του ν' άποκρούει τά ζώα που τρέφονται με τή λεία και τήν ίκανότητά του νά έγκαταστήσει και νά διευρύνει

τόν ιδιαίτερο χώρο μέσα στον οποίο κινείται. Όμως το είδος που πετυχαίνει να διευρύνει τον ιδιαίτερο χώρο του περιβάλλοντος μέσα στον οποίο κινείται, διευρύνει επίσης την οικολογική κατάσταση ως σύνολο. Για να δανειστούμε τη φράση του Gutkind «επεκτείνει το περιβάλλον», τόσο για τον εαυτό του, όσο και για τα είδη με τα οποία μπαίνει σε μια ισορροπημένη σχέση.

Πώς εφαρμόζονται αυτές οι έννοιες στην κοινωνική θεωρία; Υποθέτω ότι σε πολλούς αναγνώστες θα ήταν άρκετο να έλεγα ότι στο βαθμό που ο άνθρωπος είναι μέρος της φύσης, ένα επεκτεινόμενο φυσικό περιβάλλον διευρύνει τη βάση για την κοινωνική ανάπτυξη. Αλλά η απάντηση στο ερώτημα πηγαίνει βαθύτερα απ' όσο υποπεύονται πολλοί οικολόγοι: κι αντί - εξουσιαστές.

Ας επανέλθω στην οικολογική αρχή της ολόκληρης και της ισορροπίας ως προϊόντα της ποικιλίας - διαφοροποίησης. Έχοντας στο νου αυτή την αρχή, το πρώτο βήμα προς μίαν απάντηση μ'ε δίνεται από ένα κομμάτι στη «Φιλοσοφία του άναρχισμού» του Herberti Read. Παρουσιάζοντας το «μέτρο της πρόδου», ο Read παρατηρεί: «Η πρόδος μετρείται απ' το βαθμό διαφοροποίησης μέσα στην κοινωνία. Αν το άτομο είναι μία μονάδα σε μία ενσωματωμένη μάζα, η ζωή του θα είναι περιορισμένη, άνιαρη και μηχανική. Αν το άτομο είναι μία μονάδα με τις δικές της προοπτικές, με χώρο και δυνατότητα για ξέχωρη δράση, τότε μπορεί να υπόκειται περισσότερο στα τυχαία περιστατικά, αλλά τουλάχιστον θα μπορεί να επεκτείνει και να εκφράζει τον εαυτό του. Θα μπορεί ν' αναπτύσσεται - ν' αναπτύσσεται με το μοναδικό αληθινό νόημα της λέξης - ν' αναπτύσσεται στη συνείδηση της δύναμης, της ζωτικότητας και της χαράς».

Δυστυχώς, η σκέψη του Read δεν είναι πλήρως ανε-

πτυγμένη, αλλά προμηθεύει ένα ενδιαφέρον σημείο εκκίνησης. Αυτό που μας εντυπωσιάζει απ' την αρχή, είναι το ότι τόσο ο οικολόγος όσο και ο αναρχικός θέτουν μία ισχυρή επιφώση στον αυθορμητισμό. Ο οικολόγος, στο βαθμό που είναι κάτι παραπάνω από ένας τεχνικός, τείνει ν' απορρίπτει την έννοια της «έξουσίας πάνω στη φύση». Αντίθετα, μιλάει για το «κουμαντάρισμα» μιας οικολογικής κατάστασης, για τη διαχείριση μάλλον παρά το ξανάφτιαγμα ενός οικοσυστήματος. Ο αναρχικός, με τη σειρά του, μιλάει με όρους κοινωνικού αυθορμητισμού, απελευθέρωσης των δυνατοτήτων της κοινωνίας και της ανθρωπότητας, απελευθέρωσης της δημιουργικότητας των ανθρώπων. Και οι δύο, με τον τρόπο τους, θεωρούν την έξουσία εμπόδιο, ένα βάρος που περιορίζει το δημιουργικό δυναμικό μιας φυσικής και κοινωνικής κατάστασης. Στόχος τους δεν είναι να κυριαρχήσουν σ' ένα χώρο, αλλά να τον απελευθερώσουν. Θεωρούν την επίγνωση, το λόγο και τη γνώση ως μέσα για την πλήρωση των δυνατοτήτων μιας κατάστασης, για να διευκολύνουν τη λογική μιας κατάστασης κι όχι για ν' αντικαταστήσουν τις δυνατότητές της με προκλιθερισμένες αντιλήψεις ή να διαστρεβλώσουν την ανάπτυξή τους με δόγματα.

Για να επανέλθουμε στα λόγια του Read αυτό που μας εντυπωσιάζει είναι ότι τόσο ο οικολόγος, όσο και ο αναρχικός θεωρούν τη διαφοροποίηση ως ένα μέτρο προόδου. Ο οικολόγος χρησιμοποιεί τον όρο «βιοτική πυραμίδα» όταν μιλάει για τις βιολογικές προόδους· ο αναρχικός, τη λέξη «Εξατομίκευση» για να δηλώσει κοινωνικά επιτεύγματα. Αν πάμε πέρα απ' τον Read θα παρατηρήσουμε ότι τόσο για τον οικολόγο, όσο και για τον αναρχικό, μία ολοένα αυξανόμενη έννοια πετυχαίνεται απ' την αυξανόμενη διαφοροποίηση. Ένα επεκτεινόμενο ελεύθερο δημιουργ-

γείται από τη διαφοροποίηση και τόν εμπλουτισμό των μερών του.

Ἀκριβῶς ὅπως ὁ οἰκολόγος ἐπιζητεῖ νά ἐπεκτείνει τὸ φάσμα ἐνὸς οἰκοσυστήματος καὶ νά προαγάγει μιάν ἐλεύθερη ἀλληλεπίδραση μεταξὺ τῶν εἰδῶν, ἔτσι κι ὁ ἀναρχικὸς ἐπιζητεῖ νά ἐπεκτείνει τὸ φάσμα τῆς κοινωνικῆς ἐμπειρίας καὶ νά παρμερίσει ὅλα τὰ ἐμπόδια στὴν ἀνάπτυξή της. Ὁ ἀναρχισμὸς δὲν εἶναι μόνο μιὰ ἀκρατικὴ κοινωνία, ἀλλὰ ἐπίσης μιὰ ἐναρμονισμένη κοινωνία ποὺ ἐκθέτει τὸν ἀνθρώπο στὰ ἐρεθίσματα τόσο τῆς ἀγροτικῆς, ὅσο καὶ τῆς ἀστικῆς ζωῆς, στὴ φυσικὴ δραστηριότητα καὶ στὴ διανοητικὴ δραστηριότητα, στὴ μὴ καταπιεσμένη - ἀπωθημένη αἰσθησιακότητα καὶ στὴν αὐτοκατευθυνόμενη πνευματικότητα, στὴν κοινοτικὴ - κοινοβιακὴ ἀλληλεγγύη καὶ στὴν ἀτομικὴ ἀνάπτυξη, στὴν περιφερειακὴ μοναδικότητα καὶ στὴν παγκόσμια ἀδερφοσύνη, στὸν αὐθορμητισμὸ καὶ στὴν αὐτοπειθαρχία, στὴν ἐξάλειψη τοῦ μόχθου καὶ στὴν προαγωγή τῆς βιοτεχνίας. Στὴ σχιζοειδῆ μας κοινωνία, πιστεύεται ὅτι αὐτοὶ οἱ στόχοι ἀποκλείονται ἀμοιβαία, μάλιστα ὅτι ἔρχονται σὲ ὀξεία ἀντίθεση. Ἐμφανίζονται ὡς διαδικοτήτες ἐξαιτίας τῆς ἐσωτερικῆς λογικῆς - τύπωσης τῆς σύγχρονης κοινωνίας — ἢ διάσπαση πόλης - ὑπαίθρου, ἢ ἐξειδίκευση τῆς ἐργασίας, ἢ ἀτομικοποίηση τοῦ ἀνθρώπου - καὶ θὰ ἦταν ἡλίθιο νά πιστεύουμε ὅτι αὐτὲς οἱ διαδικοτήτες θὰ μπορούσαν νά ἐπιλυθοῦν χωρὶς μιὰ γενικὴ ἰδέα τῆς φυσικῆς δομῆς μιᾶς ἀναρχικῆς κοινωνίας. Μποροῦμε νά πάρουμε μιὰ ἰδέα τοῦ πῶς θὰ ἦταν μιὰ τέτοια κοινωνία διαβάζοντας τὸ News from Nowhere (Νέα ἀπὸ πουθενά) τοῦ William Morris καὶ τὰ γραπτά τοῦ Πιότρ Κροπότκιν. Ἄλλ' αὐτὰ τὰ ἔργα θὰ μᾶς προμηθεύσουν ἀπλῶς ἀμυδρὲς εἰκόνες. Δὲν παίρνουν ὑπόψη τὴν ἀνάπτυξη τῆς τεχνολογίας μετὰ τὸ Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο καὶ τὴ συμβολὴ τῆς οἰκολογίας. Δὲν εἶναι ἐδῶ ὁ τόπος γιὰ ν' ἀνακατέψουμε τὰ «οὐτοπι-

κά γραπτά» στη συζήτηση, αλλά ορισμένες κατευθυντήριες γραμμές μπορούν να παρουσιαστούν ακόμη και σε μιὰ γενική ανάλυση. Παρουσιάζοντας αυτές τις κατευθυντήριες γραμμές, είμαι πρόθυμος να τονίσω όχι μόνο τις προφανέστερες οικολογικές υποθέσεις που τις στηρίζουν, αλλά επίσης και τις ανθρωπιστικές.

Μιὰ αναρχική κοινωνία θά 'πρεπε να είναι μιὰ αποκεντρωμένη κοινωνία, όχι μόνο για να έγκραθιδρύσει μιὰ διαρκή βάση για την έναρμόνιση του ανθρώπου με τή φύση, αλλά επίσης για να προσθέσει νέες διαστάσεις στην έναρμόνιση του ανθρώπου με τον άνθρωπο. Οι άρχαιοι Έλληνες, λένε πολλοί, θά τρώμαζαν από μιὰ πόλη τὸ μέγεθος κι ὁ πληθυσμὸς τῆς ὁποίας θ' απέκλειε μιὰ πρόσωπο με πρόσωπο, πολλές φορές οίκεια, άμεση σχέση μεταξύ τῶν πολιτῶν. Ἰπάρχει ξεκάθαρα ἡ ανάγκη να μειώσουμε τις διαστάσεις τῆς ανθρωπίνης κοινότητας - ἐν μέρει για να ἐπιλύσουμε τὰ προβλήματα μόλυνσης και συγκοινωνίας, καθώς επίσης για να δημιουργήσουμε ἀληθινές κοινότητες. Με μιὰ έννοια, πρέπει να ἐξανθρωπίσουμε τήν ανθρωπότητα. Οι ἠλεκτρονικές ἐπινοήσεις ὅπως τὰ τηλέφωνα, οἱ τηλεγράφοι, τὰ ραδιόφωνα και οἱ τηλεοράσεις θά 'πρεπε να χρησιμοποιούνται ὅσο γίνεται λιγότερο για τή μεσολάβηση τῶν σχέσεων μεταξύ τῶν ανθρώπων. Στὸ πάρισμο τῶν συλλογικῶν αποφάσεων - ἡ άρχαία Ἀθηναϊκή ἐκκλησία είναι, από ὀρισμένες ἀπόψεις, ένα υπόδειγμα για τὸ πάρισμο τῶν κοινωνικῶν αποφάσεων - ὅλα τὰ μέλη τῆς κοινότητας θά 'πρεπε να ἔχουν μιὰ εὐκαιρία ν' ἀποκτήσουν μιὰ πλήρη εικόνα καθενὸς που ἀπευθύνεται στη συνέλευση. Θά ἔπρεπε να είναι σε θέση ν' ἀφομοιώσουν τή στάση του, να μελετήσουν τις ἐκφράσεις του και να σταθμίσουν τόσο τὰ κίνητρα, ὅσο και τις ἰδέες του σε μιὰ άμεση

προσωπική αντιμετώπιση και μέσω της πρόσωπο με πρόσωπο συζήτησης.

Οι μικρές κοινότητες θα έπρεπε να ήταν οικονομικά ισορροπημένες και ολοκληρωμένες, εν μέρει ώστε να κάνουν πλήρη χρήση των τοπικών πρώτων ύλων και των ενεργειακών πηγών, καθώς επίσης για να διευρύνουν τα γεωργικά και βιομηχανικά-βιοτεχνικά έρεθίσματα στα οποία εκτίθενται τα άτομα. Το μέλος μιας κοινότητας που έχει μια προτίμηση για τη μηχανολογία, για παράδειγμα, θα έπρεπε να ενθαρρύνεται να δουτέξει τα χέρια του στο χώμα· ο άνθρωπος των ιδεών να χρησιμοποιήσει τους μύς του· ο «γεννημένος» γεωργός θα έπρεπε να εξοικιώνεται με το μηχανισμό ενός αλευρόμυλου. Το να διαχωρίζουμε τον μηχανικό απ' το χώμα, τον διανοστή απ' την αξίνα και τον γεωργό απ' το έργοστάσιο, προαγάγει ένα βαθμό επαγγελματικής υπερειδίκευσης που οδηγεί στον έλεγχο της κοινωνίας από τους «ειδικούς». Έξάλλου, η επαγγελματική και η τεχνική εξειδίκευση εμποδίζει την κοινωνία από την επίτευξη ενός ζωτικού στόχου: τον εξανθρωπισμό της φύσης απ' τον τεχνικό και τη φυσικοποίηση της κοινωνίας απ' τον βιολόγο.

Δέχομαι ότι μια αναρχική κοινότητα θ' αντιστοιχούσε και θα πλάθονταν σύμφωνα μ' ένα ξεκάθαρο προσδιορισμένο οικοσύστημα· θα ήταν διαφοροποιημένη, ισορροπημένη κι αρμονική. Είναι συζητήσιμο το αν ένα τέτοιο οικοσύστημα θ' απαιτούσε το σχηματισμό μιας άστικης οντότητας μ' ένα ξεκάθαρο κέντρο, όπως βρίσκουμε στην αρχαία ελληνική πόλη ή στο Μεσαιωνικό κοινόβιο ή αν, όπως προτείνει ο Gutkind η κοινωνία θα συνίσταται από πλατειά διασκορπισμένες κοινότητες χωρίς ξεκάθαρο κέντρο. Έν πάσει περιπτώσει, η οικολογική κλίμακα για οποιαδήποτε, απ' αυτές τις κοινότητες θα προσδιοριζόταν απ' το μικρότερο οικοσύστημα· κανόν να στηρίζει ένα πληθυσμό μετρίου μεγέθους.

Μιά σχετικά αυτόαρκής κοινότητα, καθαρά εξαρτημένη απ' τὸ περιβάλλον γιὰ τοὺς πόρους τῆς ζωῆς, θ' ἀποκτοῦσε ἕνα νέο σεβασμὸ γιὰ τὶς ὀργανικὲς ἀλληλοσυσχετίσεις πού τὸ στηρίζουν. Μακροπρόθεσμα, ἢ προσπάθεια νὰ προσεγγίσουμε τὴν αυτόαρκεια θ' ἀποδεικνυόταν, νομίζω, ἀποδοτικότερη απ' τὸν ὑπερδιογκωμένο ἔθνικὸ καταμερισμὸ τῆς ἐργασίας πού ἐπικρατεῖ σήμερα. Ἄν καὶ ἀναμφίβολα θὰ ὑπῆρχαν πολλὲς πανομοιότυπες ἐπαναλήψεις μικρῶν βιομηχανικῶν ἐγκαταστάσεων ἀπὸ κοινότητα σὲ κοινότητα, ἢ ἐξοικίωση κάθε ὀμάδας μὲ τὸν γύρω χῶρο καὶ τὶς οἰκολογικὲς τῆς ρίζες θὰ ὑποβοηθοῦσε μιὰν ἐξυπνότερη καὶ πιὸ ἐρωτικὴ σχέση μὲ τὸ περιβάλλον. Ἡ σχετικὴ αυτόαρκεια, ὄχι μόνον δὲν θὰ καλλιεργοῦσε ἐπαρχιωτισμὸ, ἀλλὰ θὰ δημιουργοῦσε μιὰ νέα μῆτρα γιὰ τὴν ἀτομικὴ καὶ τὴν κοινοτικὴ - κοινοδιακὴ ἀνάπτυξη - μιὰ ἐνότητα μὲ τὰ πέριξ πού θὰ ζωτικοποιοῦσε τὴν κοινότητα.

Ἡ κυκλικὴ ἐναλλαγὴ τῶν πολιτικῶν, τεχνικῶν καὶ ἐπαγγελματικῶν εὐθυνῶν θὰ ἐρέθειζε τὶς αἰσθήσεις στὸ εἶναι τοῦ ἀτόμου, δημιουργώντας καὶ ὀλοκληρώνοντας νέες διαστάσεις στὴν αὐτο - ἀνάπτυξη. Σὲ μιὰ πλήρη κοινωνία θὰ μπορούσαμε νὰ ἐλπίζουμε ὅτι θὰ δημιουργήσουμε πλήρεις ἀνθρώπους· σὲ μιὰ ὀλοκληρωμένη κοινωνία, ὀλοκληρωμένους ἀνθρώπους. Στὸ Δυτικὸ κόσμον οἱ Ἀθηναῖοι, παρ' ὅλες τὶς ἀτέλειες καὶ τοὺς περιορισμοὺς τους, ἦταν οἱ πρῶτοι πού μᾶς ἔδωσαν μιὰ ἔννοια αὐτῆς τῆς πληρότητας. «Ἡ π ὀ λ ι ε ῖς ἦταν φτιαγμένη γιὰ τὸν ἐρασιτέχνη», «μᾶς λέει ὁ Kitto». Τὸ ἰδεῶδες τῆς ἦταν ὅτι κάθε πολίτης (περισσότερο ἢ λιγότερο, ἀνάλογα μὲ τὸ ἂν τὴ πόλη ἦταν δημοκρατικὴ ἢ ὀλιγαρχικὴ) ἔπρεπε νὰ παίρνει μέρος σ' ὅλες τὶς δραστηριότητες - ἕνα ἰδεῶδες πού σαφῶς προέρχεται ἀπὸ τὴν πλατεῖά ὀμηρικὴ ἔννοια τῆς ἀ ρ ε τ ῆς ὡς μιὰς πολὺπλευρῆς τελειότητας καὶ πολυεδρικής δραστηριότητας. Περιλαμβάνει ἕνα σεβασμὸ γιὰ τὴν ὀλότητα καὶ τὴν ἐνότητα τῆς ζωῆς καὶ μιὰ συνεπαγόμενη ἀπέχθεια γιὰ τὴν

εξειδίκευση. Συνεπάγεται μιὰ περιφρόνηση γιὰ τὴν ἀποδοτικότητα - ἢ μᾶλλον ἓνα πολὺ ὑψηλότερο ἰδεώδες τῆς ἀποδοτικότητας· ἀποδοτικότητα ποὺ ὑπάρχει ὄχι μόνον σ' ἓνα τμήμα τῆς ζωῆς, ἀλλὰ στὴν ἴδια τὴ ζωή.* Μιὰ ἀναρχικὴ κοινωνία, ἀν καὶ αἰγούρα θὰ εἶχε εὐρύτερες φιλοδοξίες, θὰ ἔφτανε τουλάχιστο αὐτὸ τὸ πολιτιστικὸ ἐπίπεδο.

Ἄν ἡ οἰκολογικὴ κοινότητα ἐπιτευχθεῖ ποτὲ στὴν πράξη, ἡ κοινωνικὴ ζωὴ θὰ ὑποβάλλει μιὰν εὐαίσθητη ἀνάπτυξη τῆς ἀνθρώπινης καὶ φυσικῆς διαφοροποίησης, ποὺ συνταιριάζεται σ' ἓνα καλὰ ἰσορροπημένο, ἀρμονικὸ σύνολο. Ἐκτεινόμενη ἀπὸ τὴν κοινότητα μέσω τῆς περιφέρειας σ' ὀλόκληρες ἠπείρους, θὰ δοῦμε μιὰ πολύχρωμη διαφοροποίηση ἀνθρώπινων ὀμάδων καὶ οἰκοσυστημάτων, ποὺ καθένα θ' ἀναπτύσσει τίς μοναδικές του δυνατότητες καὶ θὰ ἐκθέτει τὰ μέλη τῆς κοινότητας σ' ἓνα εὐρὺ φάσμα ἐρεθισμάτων οἰκονομικῶν, πολιτιστικῶν, τῆς ἐμπειρίας καὶ τῆς συμπεριφορᾶς. Θὰ ὑπάρχει μιὰ ἐνθουσιαστικὴ ποικιλία κοινοβιακῶν - κοινοτικῶν μορφῶν - ἐδῶ σημαδεμένων ἀπὸ ἀρχιτεκτονικὲς καὶ βιομηχανικὲς προσαρμογές σὲ ἡμῖ - ἄγωνα οἰκοσυστήματα, ἐκεῖ σὲ λιβάδια, ἀλλοῦ ἀπὸ προσαρμογὴ σὲ δασωμένες περιοχές. Θὰ δοῦμε μιὰ δημιουργικὴ ἀλληλοσυσχέτιση - παιχνίδισμα μεταξὺ τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς ὀμάδας, τῆς κοινότητας καὶ τοῦ περιβάλλοντος τῆς ἀνθρωπότητας καὶ τῆς φύσης. Τὸ καλοῦπι τῆς σκέψης ποὺ ὀργανώνει σήμερα τίς διαφορὲς ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους καὶ στὶς ἄλλες μορφές ζωῆς πάνω σὲ ἱεραρχικὲς γραμμές, προσδιορίζοντας τὸ ἐξωτερικὸ μὲ ὄρους τῆς «ἀνωτερότητας» ἢ «κατωτερότητας» του, θὰ ὑποχωρήσει σὲ μιὰ γενικὴ θεώρηση τῶν πραγμάτων ποὺ ἀντιμετωπίζει: τὴν ποικιλία μ' ἓναν οἰκολογικὸ τρόπο. Οἱ διαφορὲς ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους θὰ

* H. Kitto, «Οἱ Ἕλληνες» Σικάγο, 1961, σελ. 16.

είναι σεβαστές, μάλιστα θα ενθαρρύνονται και θα σφυρηλατούνται ως στοιχεία που εμπλουτίζουν την ένότητα της εμπειρίας και των φαινομένων. Η παραδοσιακή σχέση που ρίχνει το υποκείμενο ενάντια στο αντικείμενο θα μεταβληθεί ποιοτικά· το «έξωτερικό», το «διαφορετικό», το «άλλο» θα νοηθούν ως ατομικά μέρη ενός όλου πιδό πλούσιου λόγω της πολυπλοκότητάς του. Αυτή η νέα έννοια ένότητας θ' αντανακλά την εναρμόνιση των συμφερόντων μεταξύ των ατόμων και μεταξύ της κοινωνίας και της φύσης. Έλευθερωμένα από μιὰ εθνοχριστιική ρουτίνα απ' τις καταπιέσεις, απωθήσεις κι ανασφάλειες που παραλύουν, απ' τὰ δάρη του μόχθου και των ψεύτικων αναγκών, απ' τὰ δεσμά της εξουσίας και του παράλογου εξαναγκασμού, τὰ άτομα, τελικά, για πρώτη φορά στην ιστορία, θα είναι σε θέση νά πραγματώσουν τις δυνατότητές τους σαν μέλη της ανθρώπινης κοινότητας και του φυσικού κόσμου.

Νέα Υόρκη
Φλεβάρης 1965

ΕΝΕΡΓΕΙΑ, 'ΟΙΚΟΤΕΧΝΟΚΡΑΤΙΑ' ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ

Με τὸ λανσάρισμα τῆς «ἐνεργειακῆς κρίσης», μιὰ νέα μυθολογία γεννήθηκε γύρω ἀπὸ τὴν ἔκφραση «ἐναλλακτικὴ ἐνέργεια». Μὲ τρόπο χαρακτηριστικὸ τοῦ ἀμερικάνικου πνεύματος, αὐτὸ πῆρε τὴ μορφή μιᾶς ἱεροτελεστίας ἐξιλέωσης: αἰσθημα ἐνοχῆς γιὰ τὸν καταβροχθισμὸ ἀναντικατάστατων ἐνεργειακῶν πόρων, τρόμος μπροστὰ στὶς καταστροφικὲς συνέπειες τῆς «σπάνης», τύψεις γιὰ τὴ σπατάλη, καὶ χιλιαστικὴ ἐμπιστοσύνη στὶς «νέες» τεχνικὲς ποὺ θὰ ἐπιτρέψουν νὰ ὀριστεῖ ἓνα σταθερὸ ἐνεργειακὸ σύστημα, μ' ἄλλα λόγια ἡ «ἐναλλακτικὴ ἐνέργεια». Σ' ὅλα αὐτὰ ἡ λέξη - κλειδί εἶναι ἡ «τεχνικὴ». Εἴτε ἀναφερθοῦμε στὸ σχέδιο τοῦ Τζέραλντ Φόρντ νὰ γεμίσει τὴν Ἀμερικὴ μὲ 200 πυρηνικοὺς ἀντιδραστήρες μέχρι τὸ 1980, εἴτε στὴν πρόταση τοῦ καθηγητῆ Χερνόμεους νὰ γεμίσει τὸν Βόρειο Ἀτλαντικὸ μὲ γιγάντιους ἀνεμοκινητήρες, ἡ ἔκφραση «ἐναλλακτικὴ ἐνέργεια» κινδυνεύει νὰ χάσει κάθε ἐπαναστατικὸ περιεχόμενον καὶ κάθε σημαντικὴ κοινωνικὴ συνέπεια.

Ἡ διαδικασία εἶναι γνωστὴ. Δημιουργοὺν σκόπιμα σύγχυση ἀνάμεσα σὲ μιὰ ἀπλὴ διαρρύθμιση τῆς ὑπάρχουσας τάξεως πραγμάτων καὶ σὲ ἀντιλήψεις ποὺ συνεπάγονται μιὰ ριζικὴ ἀνατροπὴ τῆς τεχνολογίας, τῆς κοινωνικῆς ὀργάνωσης

και της καθημερινής ζωής. Όπως ακριβώς έχουν ήδη παραπλανητικά παρουσιάσει σαν άξεχώριστα ή και συνώνυμα την «ιεραρχία» και την οργάνωση, τον «συγκεντρωτισμό» και τον σχεδιασμό, έτσι κολλάνε τη λέξη «νέος» σε σχέδια που μοναδικός τους στόχος είναι μια διαρρύθμιση των κατεστημένων αντιλήψεων και τεχνικών. Αυτή η μαγική λέξη τους δίνει ένα φωτισμένο ριζοσπαστικότητα, ποιοτικής διαφοράς. Όσο για τη λέξη «ενέργεια», χρησιμεύει σαν διαλυτικό για να υποβιβάσει σημαντικές διακρίσεις στην αδιαφοροποίητη ουσία μιας χυδαίας ψυχικής, υλικής και «οικολογικής» κυβερνητικής - ροή και επαναρροή, αντενέργεια και εκφόρτιση μιας δύναμης ποσοτικά μετρήσιμης. Έτσι, με τη βοήθεια της γλωσσικής ταχυδακτυλουργίας, το παλιό κατορθώνει να εμφανίζεται σαν εναλλακτική λύση απέναντι στον εαυτό του με μια μορφή φαινομενικά «άνανωμένη». Η ποικιλία, ή ποικιλική διαφορά, ή μοναδικότητα, αυτά τα τόσο πολύτιμα γνωρίσματα των φυσικών φαινομένων, που τα καταγράφει προσεκτικά ή αυθεντική οικολογική ευαισθησία, εξουδετερώνονται μέσα στα πλαίσια μιας «κοσμικής» ένότητας, μιας παγκόσμιας νύχτας όπου «όλες οι γάτες είναι μαύρες».

Αν η ενέργεια πρόκειται να γίνει η ουσία των πάντων, που επιτρέπει μια κοσμική ερμηνεία της πραγματικότητας ανάλογα με το «Κί» των κινέζων ή την οργάνη του Ράιχ, τότε ξεπέφτουμε σε μια μηχανιστική θεώρηση που δεν είναι λιγότερο ανεπαρκής από την - τόσο προσφιλή στον Νεύτωνα - σύγκριση του Σύμπαντος με ένα ρολόι. Τον χαρακτηρισμό «ανεπαρκής» δεν τον χρησιμοποιώ με απόλυτο τρόπο: οπωσδήποτε υπάρχει κάποια αλήθεια σ' όλες αυτές τις αντιλήψεις, στην αντίληψη του Νεύτωνα όπως και των κινέζων ή του Ράιχ, αλλά είναι μια αλήθεια τμηματική, δεν είναι η αλήθεια στην ολότητά της. Εάν η σύγκριση του Νεύτωνα εμπνεόταν από τη μηχανική, μια αντίληψη που τοποθετεί την

ένότητα του κόσμου στις ρεές, στις επαναρροές και στην κατανομή της ενέργειας βασίζεται στη θερμοδυναμική. Και στις δύο περιπτώσεις, το ποιοτικό υποβιβάζεται σε ποσοτικό και στις δύο περιπτώσεις, προσπαθούν να χωρέσουν τον κόσμο σε εξισώσεις· γαί πέφτουν σ' έναν επιφανειακό επιστημονισμό που παίρνει: την κίνηση για εξέλιξη, την αλλαγή για αύξηση και τα σωρευτικά επακόλουθα για διαλεκτική. Στην οικολογία, ο Νεύτωνας αυτής της θερμοδυναμικής, ή μάλλον αυτής της «ενεργειακής», είναι ο Χάουαρντ Όντουμ. Στον Όντουμ, η ανάλυση των συστημάτων ανάγει το οίκουσύστημα σε μία αναλυτική κατηγορία την οποία μπορούμε να περιγράψουμε με όρους ροών ενέργειας, λές και οι ζωντανές μορφές δεν είναι παρά αποθήκες και αγωγοί καλορι και όχι διαφοροποιημένοι οργανισμοί που υπάρχουν για τον εαυτό τους και αναπτύσσονται διαμέσου των ζωτικών σχέσεων που έχουν αναμεταξύ τους. Δεν είναι λίγοι οι καλοπροαίρετοι άνθρωποι που δυσχεραστούνται δικαιολογημένα από τη γραμμική σκέψη της παραδοσιακής επιστήμης, από τις στείρες για το πνεύμα φόρμουλες της και κυρίως από τον μηχανιστικό υλισμό της, και ασπάζονται μία πνευματοκρατία όχι λιγώτερο μηχανιστική, ή οποία τους γοητεύει με τη διαφορετική φρασεολογία της για να τους ξαναοδηγήσει πίσω σ' εκείνην ακριβώς την κοσμοθεώρηση που είχαν απορρίψει.

Αυτή ή άπλη αντιστροφή του επιστημονικού νομίσματος από την όψη της μηχανικής στην ενεργειακή όψη, οδηγεί στο θεωρητικό επίπεδο σε μία πραγματική όμελέττα, όμορφη και συγκεχυμένη. Η όνοποίηση του Σύμπαντος με όρους καθαρά ενεργειακούς καταλήγει στο μανιακό πιπίλισμα μιας νέας καρδιάς. Μέχρι τώρα, το μηχανικό διάδρωνε το πνευματικό. Άλλά δεν μπορεί κανείς να ζει διαρκώς στην κοσμική νύχτα. Έστω κι αν όλες οι γάτες είναι μαύρες, χρειαζόμαστε φώς για να τις μελετήσουμε. Έτσι όμως μερι-

κοί από τους συντρόφους μου, πού είναι παθιασμένοι με τη νέα τεχνολογία, έχουν μια υπέρμετρη τάση να αγνοούν τον πλοῦτο ἑνός πολύπλευρου φωτισμοῦ τοῦ προβλήματος πρὸς ὀφελος τοῦ πιδ ἀκατέργαστου καὶ μονόπλευρου, πού κάνει τὴ διαρθρωτικὴ λεπτομέρεια καὶ τὸ τεχνικὸ ἐπίτευγμα αὐτοσκοποῦς. Ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη κλίμακα φτάνουμε στὸν γιγαντισμὸ· πολλοὶ κηπουροί, πού προσελκύονται ἀπὸ τὴν ἀναπτυσσόμενη ἀγορὰ τῶν ὑγιῶν τροφίμων, καταλήγουν στὴ σκοτεινὴ μπίζνες τῆς βιολογικῆς γεωργίας· οἱ κατασκευαστὲς ἡλιακῶν δεκτῶν καὶ ἀτμοκινητῆρων ἀποκτοῦν φθῆμη σκαπνέων ἐπικυρωμένη ἀπὸ τὴν Ὑπηρεσία Εὐρεσιτεχνιῶν. Δὲν θὰ ὑπῆρχαν ἀντιρρήσεις σ' αὐτὴ τὴν ἐξέλιξη ἂν ἔντασσόταν σ' ἕνα κίνημα κοινωνικοῦ μετασχηματισμοῦ σὲ πλήρη ἀντιση, σ' ἕνα κίνημα ἀποφασιστικὰ κριτικὸ ἀπέναντι σ' ὅλες τὶς ὀψεις τῆς κατεστημένης τάξης πραγμάτων καὶ θεμελιωμένο σὲ ἠθικὲς, πνευματικὲς καὶ οἰκολογικὲς ἀξίες αὐθεντικὰ ἐπαναστατικοῦ χαρακτήρα. Ἀλλὰ στὸ μέτρο πού ἡ «ἐνεργειακή» παραμένει ὁ μόνος δεσμὸς ἀνάμεσα στὴ θεωρία καὶ τὴν πρακτικὴ, ὁ «οἶκο - φρήκ» συχνὰ παγιδεύεται στὸν ἴστό τῆς οἰκοτεχνοκρατικῆς ἀράχνης, ὅπου τὰ μέσα γίνονται σκοποὶ καὶ ὁ σκοπὸς εἶναι στὴν καλύτερη περίπτωση ὁ τεχνικὸς ὀθλος καὶ στὴ χειρότερη ἕνα ἀνετο εἰσόδημα. Μὲ δυὸ λόγια, ἐπειδὴ λείπει μιὰ στέρεη κοινωνικὴ θεωρία, μιὰ βαθειὰ οἰκολογικὴ εὐαισθησία, ἕνα πάθος γιὰ τὴ ζωὴ καὶ μιὰ ἠθικὴ ἀκεραιότητα, ὁ ἐπιστημονισμὸς καὶ ὁ καπιταλισμὸς ξαναπαίρνουν ἀνοιχτὰ ὑπὸ τὴν κατοχὴ τους ἀκόμα καὶ τὴ φρασεολογία πού ἡ μηχανιστικὴ πνευματοκρατία διεκδικοῦσε σὴν δικὴ της. Ἐν τὸ ὄνειρο τοῦ «οἶκο - φρήκ» ἀντλεῖ τὴ συνοχὴ τοῦ μόνου ἀπὸ τὴν «ἐνεργειακή», ἡ οἰκολογία καὶ ἡ ὀλικὴ φιλοσοφικὴ τῆς θεώρησης, πού ἀποσκοπεῖ στὴν ἐγκαθίδρυση τῆς ἀρμονίας μεταξὺ ἀνθρωπότητας καὶ φύσης, ἐκφυλίζεται σὲ «περιβαλλοντισμὸ» ἢ σὲ μιὰ ἀπλὴ μηχανολογία τοῦ περι-

βάλλοντος, ή οργανική σκέψη εκφυλίζεται σέ ανάλυση συστημάτων και ή «νέα τεχνολογία» σέ τεχνοκρατική χειραγώγηση.

Ο τομέας τής νέας τεχνολογίας έχει ήδη προσβληθεί σοβαρά από αυτή τήν όπισθοδρόμηση, και ειδικώτερα από τά μεγαλεπήβολα σχέδια νά «τιθασσευθούν» ό ήλιος και οι άνεμοι. Από τις κρατικές πιστώσεις για τήν ήλιακή ενέργεια, ή μερίδα του λέοντος πηγαίνει σέ σχέδια που άν πραγματοποιηθούν θά καταλάβουν τεράστιες έρημικές εκτάσεις. Τα σχέδια αυτά είναι έξευτελισμός τής ιδέας τής «νέας τεχνολογίας». Είναι τελείως παραδοσιακά χάρη στον γιγαντισμό τους, ό όποιος θά επιδεινώνε ακόμα περισσότερο έναν έθνικό καταμερισμό έργασίας που είναι ήδη νοσηρός, κυρίως εξαιτίας τής γραφειοκρατικής συγκεντροποίησης κι επειδή τοποθετεί τό σύνολο τής άμερικάνικης ήπείρου σέ μιá πολύ επικίνδυνη εξάρτηση από ένα μικρό αριθμό ειδικευμένων περιφερειών. Στο έξής οι ώκεανοί θγαίνουν κι αυτοί στο σφυρι σαν βιομηχανική ζώνη· στις ύποδείξεις νά εγκατασταθούν σ' αυτούς επιπλέοντες πυρηνικοί αντιδραστήρες ήρθαν νά προστεθούν τά σχέδια για σειρές από άνεμοτουρμπίνες. Τέλος, ό Γκλέιζερ προτείνει διαστημικές πλατφόρμες ενός τετραγωνικού μιλίου που θά συσώρευαν τήν ήλιακή ενέργεια έξω απ' τήν ατμόσφαιρα τής γής και θά κατευθύνανε μιá ροή θρεχέων κυμάτων σέ δέκτες που θά βρίσκονταν στο έδαφος: ένα δλόκληρο βιομηχανικό τοπίο επιστημονικής φαντασίας στον ούρανό. "Ίσως οι περισσότεροι δημιουργοί αυτών των τερατωδών σχεδίων νά έχουν καλές προθέσεις και ύψηλές επιδιώξεις. "Όσον άφορά όμως τις διαστάσεις και τό οικολογικό περιεχόμενο, οι αντιλήψεις τους δέν διαφέρουν καθόλου από τις αντιλήψεις του Τζέιμς Βάττ. "Ο όρίζοντάς τους εξακολουθεί νά είναι εκείνος που όρίστηκε από τή Βιομηχανική

Ἐπανάσταση κι ὄχι ὁ ὀρίζοντας μιᾶς νέας οἰκολογικῆς ἐπανάστασης, ὅσο περίπλοκα κι ἂν εἶναι τὰ σχέδιά τους.

Ἐὰν τὰ ἀνθρώπινα ὄντα, τὰ φυτά, τὰ ζῶα καὶ ἡ ἀνόργανη ὄλη ἐνὸς οἰκοσυστήματος ἀποτελοῦν μιὰ κοινότητα, αὐτὸ δὲν συμβαίνει ἐπειδὴ συμμετέχουν στὴν ἐνιαία ἀρχὴ τῆς «κοσμικῆς ἐνέργειας», ἀλλὰ κυρίως ἐπειδὴ εἶναι ποιοτικὰ διαφορετικὰ κι ἔτσι ἀλληλοσυμπληρώνονται μὲ τὸν πλοῦτο τῆς πολυμορφίας τους. Ἐὰν δὲν δοθεῖ ἡ μεγαλύτερη προσοχὴ καὶ φροντίδα στὶς διαφορὰς τῶν μορφῶν ποὺ παίρνει ἡ ζωὴ, τὸ οἰκοσύστημα θὰ ἔχει μιὰ μονοδιάστατη, ἰσοπεδωμένη κατὰ κάποιον τρόπο ἐνότητα, χάρη στὴν ἐξαφάνιση τῆς πολυμορφίας καὶ πολυπλοκότητος τῶν διατροφικῶν ἀλυσίδων ποὺ ἐξασφαλίζουν τὴ σταθερότητά του. Τὸ ἀποτρόπαιο ἐγκλημα τῆς ὑπάρχουσας κοινωνίας καὶ τοῦ παραγωγικοῦ τοῦ συστήματος, εἶναι ὅτι περιορίζει τὴν πολυπλοκότητα τῆς βιοσφαιρας. Ἀπλοποιεῖ τὰ περίπλοκα σύνολα διατροφικῶν ἀλυσίδων ἀντικαθιστώντας τὸ ὀργανικὸ μὲ τὸ ἀνόργανο - ὑποβιβάζοντας τὸ ἔδαφος σὲ ἄμμο, τὰ δάση σὲ ξυλουργικὰ ἐργοτάξια, τὰ χωράφια σὲ μπετονένιες πλάκες. Ἐνεργώντας μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο, ἡ κοινωνία πάει ἐνάντια ὀτὸ ρεῦμα τῆς ζωτικῆς καὶ φυτικῆς ἐξέλιξης τοῦ τελευταίου ἐνὸς δισεκατομμυρίου χρόνων, δταν ἡ τάση ἦταν νὰ ἀποικίζεται κάθε οἰκολογικὴ ἔστια ἀπὸ διαφοροποιημένες μορφές ζωῆς, ποὺ ἡ κάθεμία τους ἦταν εἰδικὰ καὶ μερικὲς φορές πολὺ ἐπιδέξια προσαρμοσμένη σὲ ἀκαμπτές ὕλικές συνθήκες. Ἐὰν ὑπάρχει μιὰ ὁμορφία στὴ μικρότητα, ὅπως τὸ θέλει ὁ Ἐ. Φ. Σουμάχερ, ὑπάρχει ἐπίσης καὶ στὴν πολυμορφία. Ἡ ἐνότητα τοῦ πλανήτη συνίσταται στὴν ποικιλία τῶν εἰδῶν καὶ στὸν πλοῦτο, τὴ σταθερότητα καὶ τὴν ἀλληλεξάρτηση ποὺ αὐτὴ ἡ ποικιλία δίνει στὴν ὀλότητα τῆς ζωῆς, κι ὄχι στὴ μονόχρωμη ἐνέργεια τῆς μηχανιστικῆς πνευματοκρατίας.

Οἱ «ἐναλλακτικὲς ἐνέργειες» εἶναι οἰκολογικὲς ὀτὸ μέ-

τρο πού εϋνοοϋν τήν πολυμορφία, ἀφ' ἑνός προωθώντας τὸ σεβασμὸ τῆς πολυμορφίας κι ἀφ' ἑτέρου διαφοροποιώντας πράγματι τοὺς ἐνεργειακοὺς πόρους ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐξαρτώμαστε. Ἡ κυρίαρχη ἰδεολογία μᾶς μαθαίνει νὰ ζητᾶμε πάντα μιὰ μαγική λύση, εἴτε πρόκειται γιὰ χημικὲς οὐσίες πού «θεραπεύουν» ὅλες τὶς ἀρρώστειες, εἴτε πρόκειται γιὰ τὴ μοναδική πηγὴ ἐνέργειας πού θὰ καλύψει ὅλες τὶς ἀνάγκες μας. Τὸ βιομηχανικὸ ἰσοδύναμο τῶν ἀντιβιοτικῶν εἶναι: ἡ πυρηνική ἐνέργεια. Ἔτσι ὅλα τὰ προβλήματα ἀπλοποιοῦνται, ὅλες οἱ διαφορὲς ἀγνοοῦνται, καὶ ὑποθάλπεται ἡ ἀντίληψη ὅτι ὁ ἀπείρωσ πολυποικίλος κόσμος τῶν φαινομένων ἔχει ἕναν κοινὸ παρονομαστὴ - βιολογικό, κοινωνικὸ ἢ ψυχολογικό - πού ἀνάγεται σὲ μιὰ φόρμουλα ἢ σὲ μιὰ ἀπλὴ οὐσία ἢ δύναμη. Ὁ σεβασμὸς τῆς πολυμορφίας γκρεμίζεται ἀπὸ τὴν προμηθεϊκὴ θεώρησι, τοῦ κόσμου ὡς ἀπειροελάχιστων μονάδων «ὕλης» ἢ «ἐνέργειας», πού μπορούμε νὰ «τιθασεύσουμε» γιὰ νὰ γεμίσουμε τὸ στομάχι τῆς ἀγρο - μιζζνης καὶ τῆς βιομηχανίας. Ἡ φύση δὲν εἶναι πιά παρὰ «φυσικοὶ πόροι», εἰ πόλεις «ἀστικοὶ πόροι» καὶ οἱ ἄνθρωποι σὲ τελικὴ ἀνάλυσι «ἀνθρώπινοι πόροι» - «ὕλικά» κατάλληλα γιὰ τὴν ἐκμετάλλευσι καὶ τὴν παραγωγὴ. Ἡ ἴδια ἡ γλῶσσα πιστοποιεῖ τὸν ἀδίστακτο μετασχηματισμὸ τοῦ ὀργανικοῦ σὲ ἀνόργανο, τὴν ἀπλοποίησι τῆς πλούσιας πολυμορφίας τῆς πραγματικότητας σὲ μιὰ ὁμοιόμορφη «ὕλη» προορισμένη νὰ τροφοδοτεῖ μιὰ κοινωνία πού εἶναι καταδικασμένη στὴν παραγωγὴ γιὰ τὴν παραγωγὴ, στὴν αὐξηση γιὰ τὴν αὐξηση καὶ στὴν κατανώλωσι γιὰ τὴν κατανώλωσι.

Τὸ νὰ θεωρηθεῖ ἡ ἡλιακὴ ἐνέργεια μόνη τῆς, ἡ ἐνέργεια τῶν ἀνέμων μόνη τῆς ἢ τὸ μεθάνιο μόνου τοῦ ὡς ἀποκλειστικὴ λύσι τῶν ἐνεργειακῶν μας προβλημάτων, θὰ ἦταν ἐξίσου ὀπισθοδρομικὸ ὡς καὶ ἡ υἱοθέτησι τῆς πυρηνικῆς ἐνέργειας. Ἄς ἀποδεχτοῦμε ὅτι ἡ ἡλιακὴ ἐνέργεια, γιὰ παράδειγμα,

θα μπορούσε να αποδειχτεί πολύ λιγότερο βλαβερή για τὸ περιβάλλον καὶ πιὸ ἀποτελεσματικὴ ἀπὸ τὶς κλασσικὲς μορφές ἐνέργειας. Δὲν παύει ὁμως νὰ εἶναι ἀλήθεια πῶς, ὅταν τὴν ἀπομονώνουμε σὰν μοναδική πηγὴ ἐνέργειας, δείχνουμε μιὰ νοοτροπία ποὺ δὲν θέτει ὑπὸ ἀμφισβήτηση τὴ δομὴ τοῦ καπιταλιστικοῦ παραγωγικοῦ μηχανισμοῦ οὔτε τὴν ἐπιδίωξη τοῦ κέρδους, τὰ ὁποῖα ἀπειλοῦν τὴ βιωσιμότητα τῆς οἰκοσφίρας. Σ' ὅλους τοὺς ἄλλους τομεῖς τῆς ζωῆς, ἡ παραγωγή, ἡ αὐξηση, ἡ κατανάλωση θὰ παρέμεναν αὐτοσκοποί, καὶ θὰ συνεχιζόταν ἡ ἀπλοποίηση τοῦ πλανήτη καθὼς καὶ ἡ οἰοδοξοποίηση τοῦ ὀργανικοῦ κόσμου πρὸς μιὰ πιὸ πρωτόγονη γεωλογικὴ ἐποχὴ. Στὸ θεωρητικὸ πεδίο, ἡ ἁμορφία τῆς «ἐναλλακτικῆς ἐνέργειας» δὲν θρῖσκόταν μόνο στὴν ἀποτελεσματικότητά της οὔτε στὴν «καθαρότητά» της, ἀλλὰ στὴν οἰκολογικὴ ἀ λ λ η λ ε π ἰ δ ρ α σ η τῶν ἡλιακῶν δεκτῶν, τῶν ἀνεμοκίνητων καὶ τῶν πολλῶν ἄλλων πηγῶν ἐνέργειας, συμπεριλαμβανομένου τοῦ μεθανίου, τοῦ ξύλου, τοῦ νεροῦ καί, φυσικά, τοῦ κάρβουνοῦ καὶ τοῦ πετρελαίου ἂν θὰ ἦταν ἀπαραίτητο, γιὰ νὰ δημιουργηθοῦν νέοι ἐνεργειακοὶ σ υ ν δ υ α σ μ ο ἰ ἔντεχνα ἑναρμονισμένοι μὲ τὰ οἰκονομικὰ ὅπου θὰ θρῖσκόντουσαν. Ἡ ποικιλία θὰ ἀπεκαθίστατο στὸν τομέα τῆς ἐνέργειας ὅπως καὶ στὴ γεωργία, κι αὐτὸ ὄχι μόνον ἐπειδὴ ἡ ποικιλία ἐπιτρέπει νὰ ἀποφεύγουμε τὴν προσφυγὴ σὲ «ἀντίδοτα» ποὺ εἶναι τὰ ἴδια καταστροφικά, ἀλλὰ κι ἐπειδὴ εὐνοεῖ τὴν οἰκολογικὴ εὐαίσθησις σ' ὅλους τοὺς τεχνικοὺς τομεῖς. Χωρὶς μιὰ ὕλική τεχνολογικὴ ἀντίληψη ποὺ νὰ ἐνοσηματώνει τὴν ποικιλία καὶ τὴν πολυμορφία, ἡ ἡλιακὴ ἐνέργεια δὲν θὰ ἦταν παρὰ ἓνα ὑποκατάστατο τοῦ κάρβουνοῦ, τοῦ πετρελαίου ἢ τοῦ οὐράνιου, καὶ ὄχι ἡ ἀπρετηρία ἐνὸς ριζικοῦ μετασχηματισμοῦ τῆς σχέσης τῶν ἀνθρώπων μὲ τὴ φύση καὶ ἀναμεταξύ τους.

Ἐὰν θέλουμε αὐτὴ τὴ «ἐναλλακτικὴ ἐνέργεια» νὰ ἀπο-

τελέσει τή θάση μιᾶς ἀληθινῆς οἰκο-τεχνολογίας, θά ἦταν ἐξίσου ἀπαραίτητο νά ἀντικαταστήσουμε τὸν γιγαντισμὸ τῶν ἀπρόσωπων ἐπιχειρήσεων καὶ τῶν ἀκατανόητων βιομηχανικῶν ἐγκαταστάσεων ἀπὸ μικρὲς παραγωγικὲς μονάδες ποῦ οἱ ἄνθρωποι θά μποροῦν νά κατανοοῦν καὶ νά διευθύνουν μόνοι τους. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση δὲν θά ὑπῆρχε καμμιά ἀνάγκη γιὰ βιομηχανικοὺς γραφευκοκράτες, οὔτε γιὰ πολιτικοὺς τεχνοκράτες, οὔτε ἀκόμα γι' αὐτὸ τὸ ἰδιόμορφο εἶδος τῶν «περιβαλλοντιστῶν» ποῦ ἀντικαθίστανται τοὺς ἑαυτοὺς τους σὰν μηχανικοὺς τῶν «φυσικῶν πόρων» ἐπιφορτισμένους νά λύσουν τὰ προβλήματα ποῦ δημιουργεῖ ἡ κραυγαλέα ἀνορθολογικότητα μιᾶς ἀντι-οικολογικῆς κοινωνίας. (Οἱ ἄνθρωποι δὲν θά ἦταν πιά διαχωρισμένοι ἀπὸ τὰ μέσα μὲ τὰ ὁποῖα ἱκανοποιοῦν τίς ὑλικὲς τους ἀνάγκες ἐξαιτίας μιᾶς ὑπερ-ἀνθρώπινης τεχνολογίας καὶ τοῦ συρφετοῦ τῆς τῶν «εἰδημόνων» καὶ τῶν «μάνατζερς»· θά εἶχαν ἔμμεση κυριαρχία πάνω σὲ μιὰ τεχνολογία ποῦ θά εἶχε ξαναγίνει κατανοητὴ, καθὼς καὶ σὲ ὅλες τίς ὀψεις τῆς καθημερινῆς τους ζωῆς ποῦ ἄλλοτε ἐγκαταλείπονταν στοὺς ἱεραρχημένους μηχανισμοὺς τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς οἰκονομίας.* Παρόμοια, οἱ

* Παρ' ὅλο τὸν κίνδυνο νά εἰσαγάγῃ ο' αὐτὲς τίς παρατηρήσεις προβλήματα ποῦ ἀποτελοῦν ἴσικὸ γιὰ πολιτικὴ συζήτηση, θά ἤθελα νά ὑπενθυμίσω σὲ μερικοὺς ἀπὸ τοὺς ἀντιαυταρχικοὺς μαρξιστὰς φίλους μου - δὲν μιλάω γιὰ τίς σέκτες ποῦ ἡ περίπτωσή τους εἶναι δίχως ἐλπίδα - ὅτι ἀκόμα καὶ ἡ ἐργατικὴ διεύθυνση τῆς παραγωγῆς, ποῦ ἔχει γίνει τόσο τῆς μόδας τελευταία, θά κατάληγε νά γόσει κάθε περιεχόμενο, ἂν ἡ τεχνολογία παρέμενε τόσο συγκεντρωτικὴ καὶ ὑπερ-ἀνθρώπινη ποῦ οἱ ἐργάτες δὲν θά μπορούσαν νά κατανοήσουν τὸν τεχνολογικὸ μηχανισμό πέρα ἀπὸ τὴ στενὴ σφίρα τῆς ἐργασίας τους. Ἔστω καὶ μόνο γι' αὐτὸ τὸν λόγο, οἱ ἀντιαυταρχικοὶ μαρξιστὰς θά ἔπρεπε νά ἔσθον τὴν κοινωνικὴ οἰκολογία μὲ καινούργιο πρίσμα καὶ νά δώσουν τὴν πρέπουσα προσοχὴ στὴν ἀνάγκη μετασχηματισμοῦ τῆς τε-

πόλεις θά έπρεπε νά διασπαστοϋν σέ άποκεντρωμένες κοινό-
τητες θεμελιωμένες στην άλληλοδοθήθεια και τις προσωπικές
σχέσεις.

Εύκολα μπορούμε νά φανταστοϋμε πώς αυτή ή
ποικιλία, αυτή ή παλινорθωμένη ανθρώπινη κλίμακα,
θά γεννοϋσαν μιá νέα ανθρώπινη συνείδηση - του έγώ, του
άτόμου, τής κοινότητας. Τά όργανα τής παραγωγής θά έ-
παυαν νά χρησιμεϋουν για την κυριαρχία και την έσωτερική
διάσπαση τής κοινωνίας· θά χρησίμευαν για την άπελευθέ-
ρωση και την κοινωνική άρμονία. Τά μέσα με τά όποια άν-
ταποκρινόμαστε στις πιό θεμελιώδεις αναγκαιότητες τής
ζωής θά ξέφευγαν από αυτό τό έκφοβιστικό μυστήριο, τό έ-
ποιο ένθαρρύνει διαρκώς την προσφυγή στο ύπερφυσικό για
νά άντισταθμίσουμε την έλλειψη έξουσίας πάνω στην τε-
χνολογία και την κοινωνία. Θά ξαναεπέστρεφαν στον καθη-
μερινό κόσμο του οικείου, του «ο ι κ ο υ», όπως άλλοτε τά
έργαλεία του τεχνίτη. Η άυτονομία του ύποκειμένου θά ξα-
ναοριζόταν μέσα στη νέα πρακτική τής άυτενέργειας, τής άυ-
τοδιεύθυνσης και τής άυτοπραγμάτωσης, έφόσον ο τεχνικός
μηχανισμός πού είναι τόσο άπαραίτητος για τη δικαιώνιση τής
ζωής - και σήμερα τόσο άποτελεσματικός για την καταστρο-
φή τής - θά άποτελούσε έναν κατανοητό τομέα όπου οι άν-
θρωποι θά μπορούσαν άμεσα νά διευθύνουν την κοινωνία.
Στην παραγωγική όπως και στην κοινωνική δραστηριότητα,
τό ύποκείμενο θά έβρισκε μιá νέα δυνατότητα ύλικής και
ύπαρξιακής έκφρασης.

Τέλος, ο ήλιος, ο άνεμος, τά νερά και πιθανώτατα κι
άλλα «άνόργανα» στοιχεία τής φύσης θά έμπαιναν στη ζωή
μας με νέα σημασία για νά άποτελέσουν αυτό πού άποκαλού-

γνολογίας, με τρόπο ώστε οι έργάτες νά μπορούν νά έχουν άμεση έ-
ποπτεία πάνω της και νά μεταμορφώσουν την έργασία για νά πάψει
νά είναι άποκτηνωτική για τό πνεύμα και έξαντλητική για τό σωμα.

σα πριν δέκα χρόνια «νέο άνιμιό». Δέν θά τά θεωρούσαμε πιά σάν άπλους «πόρους», σάν δυνάμεις πού πρέπει νά «τιθασεύσουμε» και νά «έκμεταλλευτούμε», άλλα σάν έκδηλώσεις τής φυσικής όλότητας, μιās φύσης έπαναπνευματικοποιημένης, είτε πρόκειται για τó μουσικό βουίτó τής φτερωτής ένός άνεμοκινητήρα είτε για τó λαμπύρισμα του φωτός στις επιφάνειες ένός ήλιοσυσσωρευτή. Αυτό τ' άκουσα και τó είδα ó ίδιος σέ έγκαταστάσεις χαμένες κάπου στό βάθος του Βέρμοντ, στό Γκόνταρ Κόλλετζ, ή στη Μασσαχουσέττη, στόν πειραματικό σταθμό του 'Ανατολικού 'Ινστιτούτου Νέας 'Αλχγμείας, και δέν διστάζω νά περιγράψω μέ αισθητικούς όρους έκεινο πού συνήθως άποκαλείται «θόρυβος» ή «έκτυπλωτικό άντικαθρέφτισμα». "Αν μάς άρέσει ó ήχος των πανιών ένός καίχιου όταν τ' χτυπάει ó άνεμος ή τó λαμπύρισμα του ήλιου στη θάλασσα, γιατί νά μη μάς άρέσει ó κρότος τής φτερωτής ένός άνεμοκινητήρα ή τó άντικαθρέφτισμα του ήλιακού φωτός σ' έναν ήλιοσυσσωρευτή; "Αν έχουμε άρνητική στάση ó λόγος είναι ότι, άπό παράδοση, οι ήχητικές ή όπτικές εικόνες πού συνδέονται μέ τήν τεχνική είναι ó κρότος παλιοσιδε- ρικών τής άλυσίδας συναρμολόγησης ή οι έκτυπλωτικές φλόγες του χυτηρίου. Αυτό είναι μιá σοβαρή μορφή άπίωθησης. "Ας μου έπιτραπεί νά πώ, έγώ πού έχω μιá έξοικείωση μ' αυτούς τούς δύο τεχνολογικούς κόσμους, πόσο διαφέρουν άπό αισθητική άποψη.

'Εάν όσα γράφτηκαν σ' αυτό τó άρθρο για τις νέες μορφές ένέργειας χρησιμεύσουν για μιá ένημέρωση του 'Εγγχειριδίου του έπιστήμονα μηχανολόγου, τότε θά έχουμε τελείως άποτύχει στόν σκοπό μας. 'Η έφευρεσούλα για τήν έφευρεσούλα, ή τεχνολογία μέ τήν άντικειμενοποιημένη της μορφή, για νά χρησιμοποήσουμε τή φιλοσοφική όρολογία, είναι ήδη ύπερβολικά διαδεδομένα και πρέπει νά τά άποφεύγουμε μέ κάθε μέσο. Βέβαια, όπως στην κλασσική τεχνολογία, έτσι

και στην οικοτεχνολογία δεν μπορεί κανείς να μην ξέρει τη δουλειά του. Το ίδιο ισχύει για τον γλύπτη όπως και για τον οικοδόμο, για τον ζωγράφο όπως και για τον μαραγκό. Όμως η οικοτεχνολογία απαιτεί μια νέα στάση απέναντι στην επαγγελματική επιτηδειότητα. Αν διευρύνουμε υπερβολικά το πεδίο εφαρμογής της, διατρέχουμε σοβαρό κίνδυνο να οδηγηθούμε πολύ μακριά από την άφετηρία μας, πολύ μακριά από την έννοια του «οίκου» κι από το οικολογικό πνεύμα που έδιναν το πρωταρχικό περιεχόμενο των προβληματισμών μας. Πάρα πολύ συχνά είδα να συμβαίνει κάτι τέτοιο ανάμεσα στους συντρόφους μου του οικολογικού κινήματος. Έχοντας εκπαιδευτεί πριν πολύ καιρό στα ηλεκτρονικά, ξέρω αλλοίμονο πολύ καλά την παράλογη μονομανία που κάνει κάποιον να σχεδιάζει: κυκλώματα, έπ' άπειρον και χωρίς λόγο, μέχρι που δοκιμάζει: την ίδια ευχαρίστηση όταν σχεδιάζει τον ηλεκτρονικό μηχανισμό πυροδότησης μιας ατομικής βόμβας όπως και όταν σχεδιάζει έναν δέκτη τηλεόρασης. Είναι ανάμεσα σ' αυτούς τους ανθρώπους, τους λάτρεις της αντικειμενοποιημένης επιστήμης και τεχνολογίας, που η Α.Ε.Σ. (Έπιτροπή Ατομικής Ένεργειας) στρατολογεί τους μηχανολόγους της στον τομέα των εξοπλισμών, το F.B.I. τους «υδραυλικούς» του και η C.I.A. τους εμπειρογνώμονές της της «άντι - εξέγερσης». Άς μην έχουμε αυταπάτες: ο «οίκο - φρήκ» δεν είναι περισσότερο προφυλαγμένος απέναντι στη Χρόνηθγουελλ και τη N.A.S.A. απ' όσο ο «μανιακός των ηλεκτρονικών» απέναντι στη Τζένεραλ Έλέκτρικ και την Α.Ε.Σ. - τουλάχιστον όχι πριν αφοσιωθεί, αισθηματικά και πνευματικά, στη δημιουργία μιας οικολογικής κοινωνίας.

Το να πραγματευόμαστε για τις νέες πηγές ενέργειας σε μια γλώσσα τελείως ξένη από την κοινωνική οικολογία, το να αντικειμενοποιούμε τη μελέτη αυτών των ζητημάτων μετατρέποντάς την σε αμάλγαμα μικροκαινοτομιών, σε έγκυ-

κλοπαίδεια «κόλπων», θά ήταν κάτι χειρότερο από σφάλμα.
Θά ήταν προδοσία - όχι τόσο απέναντι σ' εκείνους πού εξε-
ρεύνησαν πρώτοι αυτό τόν τομέα, όσο απέναντι στους ίδιους
τούς έαυτούς μας.

ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Τὸ πρόβλημα τῆς ἐπιδείνωσης τοῦ περιβάλλοντος φαίνεται νὰ παίρνει μιὰ περίεργη τροπή. Παρὰ τὴ μαζικὴ δημόσια ὑποστήριξη σὲ μέτρα προστασίας τοῦ περιβάλλοντος - ὅπως δείχνουν τὰ ἀποτελέσματα πρόσφατων δημοψηφισμάτων σὲ μερικές πολιτείες πάνω σὲ τέτοια θέματα - μᾶς προειδοποιοῦν γιὰ μιὰ σκλήρυνση ἐνάντια στοὺς «ἐξτρεμιστές» ποὺ προβάλλουν «ριζοσπαστικά» αἰτήματα γιὰ νὰ σταματήσει ἡ ἐπιδείνωση τοῦ περιβάλλοντος. Σὲ μεγάλο βαθμὸ ἡ «σκλήρυνση» αὐτὴ φαίνεται νὰ προέρχεται ἀπὸ τὴ βιομηχανία καὶ τὸν Λευκὸ Οἶκο, ὅπου ὁ Νίξον μὲ μεγάλη δόση αὐτοϊκανοποίησης μᾶς δεβαιώνει ὅτι «ἡ Ἀμερικὴ κοντεύει νὰ κερδίσει τὸν πόλεμο ἐνάντια στὴν ἐπιδείνωση τοῦ περιβάλλοντος, κοντεύουμε νὰ ἐπιτύχουμε τὴν εἰρήνη μὲ τὴ φύση». Ἡ ρητορεία αὐτὴ εἶναι ὑποπτὰ αἰσιόδοξη· ὑποτίθεται πὼς ἀρχίζουμε νὰ «βλέπουμε φῶς» στὴν ἄκρη τοῦ περιβαλλοντικοῦ τουννελ. Ὅπως καὶ νᾶχει τὸ πράγμα, οἱ διαφημιστικὲς καμπάνιες τῶν βιομηχανιῶν πετρελαίου, αὐτοκινήτου, ξυλείας καὶ χημικῶν, ἐξορκίζουν τοὺς ἀμερικανοὺς νὰ γίνουν πῶς «λογικοὶ» ὅσον ἀφορᾷ τὶς βελτιώσεις τοῦ περιβάλλοντος, νὰ ζυγίσουν «ὀρεοὺς» τὰ «ὐπὲρ» καὶ τὰ «κατὰ», νὰ μειώσουν τὶς νόρμες καθαρότητας τοῦ ἀέρα καὶ τοῦ νεροῦ ποὺ ἤδη ἔχουν υλοθετη-

θει από την Υπηρεσία Προστασίας Περιβάλλοντος, να δείξουν «υπομονή» και «κατανόηση» στα τεράστια τεχνικά προβλήματα που αντιμετώπιζουν τα βιομηχανικά συγκροτήματα της περιοχής τους.

Έδω δὲν θὰ προσπαθῆσω νὰ ἀναλύσω τίς σκανδαλώδεις διαστρεβλώσεις πού περιέχονται στήν προπαγάνδα αὐτοῦ τοῦ εἴδους. Ἦδη εἶναι πλατιά γνωστή ἡ πρόσφατη μελέτη μας ἐπιτροπῆς τῆς ἐθνικῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν πού κατηγορεῖ τήν αὐτοκινητοβιομηχανία ὅτι ἀναπτύσσει τὰ «πιθ ἀκριδὰ καί λιγώτερο ἱκανοποιητικά μέσα» γιά νὰ ἀνταποκριθεῖ στά ἀνώτατα ὄρια μόλυνσης πού θὰ ἀρχίσουν νὰ ἰσχύουν τὸ 1975. Ὅσο γιά τήν εὐλαβική ρητορεία τοῦ Λευκοῦ Οἴκου, οἱ προσπάθειες τοῦ Νίξον νὰ κάνει «εἰρήνη» μέ τή φύση φαίνονται ἀκόμα λιγώτερο ἀξιόλογες ἀπὸ τίς προσπάθειές του γιά εἰρήνη στήν Ἰνδοκίνα. Ὅπως γράφουν οἱ «Νιού Γιόρκ Τάιμς» σέ κύριο ἄρθρο τους, «οἱ δηλώσεις τοῦ Νίξον δρῖσκονται σέ πλήρη ἀντίθεση μέ τὰ γεγονότα... Ὁ ἀέρας πάνω ἀπὸ τίς ἀμερικάνικες πόλεις γίνεται ἀπειροελάχιστα καθαρότερος, καί εἶναι ἀμφίβολο ἂν μπορούμε νὰ τὸ ποῦμε κι αὐτό. Τὰ κυριώτερα ποτάμια τῆς χώρας ἔχουν μολυνθεῖ σέ τεράστιο βαθμό. Μεγάλα τμήματα τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ κινδυνεύουν νὰ γίνουν νεκρὲς θάλασσες. Τὰ πλαστικά, τὰ ἀπορρυπαντικά, τὰ χημικά καί τὰ μέταλλα βραίνονται μ' ἓνα ἀνυπόφορο φορτίο τῆ βιόσφαιρα. Καί τὸ ἴδιο τὸ ἔδαφος διαβρώνεται, καταστρέφεται, δηλητηριάζεται, βιάζεται».

Ὅχι μόνο δὲν δέχομαι τὸν ἰσχυρισμὸ ὅτι πολλὰ περιβαλλοντιστικά αἰτήματα εἶναι πολὺ «ριζοσπαστικά», ἀλλὰ ἀντίθετα ὑποστηρίζω ὅτι δὲν εἶναι ἀρκετὰ ριζοσπαστικά. Ἐχοντας νὰ κάνουν μέ μιὰ κοινωνία πού ὄχι μόνο μολύνει τὸν πλανήτη σέ μιὰ κλίμακα πού δὲν ἔχει τὸ προηγούμενὸ τῆς στήν ἱστορία, ἀλλὰ καί ὑπονομεύει τοὺς πιθ θεμελιώδεις βιοχημικοὺς κύκλους του, οἱ περιβαλλοντιστὲς κατὰ τὴ γνώμη

μου δὲν θέτουν τὰ στρατηγικά προβλήματα τῆς ἐγκαθίδρυσης μιᾶς νέας καὶ διαρκoῦς ἰσορροπίας μὲ τὴ φύση. Εἶναι ἀρκετὸ νὰ σταματᾶμε ἐδῶ κι ἐκεῖ τὴ δημιουργία ἐνὸς πυρηνικοῦ ἐργοστασίου ἢ ἐνὸς μεγάλου δρόμου; Μήπως μᾶς διαφεύγει τὸ θεμελιῶδες γεγονός διὰ τὴ ἐπιδείνωση τοῦ περιβάλλοντος πηγάζει ἀπὸ πολὺ βαθύτερα αἷτια κι ὄχι ἀπὸ τὰ λάθη ἢ τίς κακὲς προθέσεις τῆς βιομηχανίας καὶ τῆς κυβέρνησης; Μήπως μᾶς διαφεύγει πῶς τὰ ἀτέλειωτα κηρύγματα γιὰ τὴ δυνατότητα μιᾶς περιβαλλοντικῆς Δευτέρας Παρουσίας - ὡς ἀποτέλεσμα τῆς μόλυνσης, τῆς βιομηχανικῆς ἐπέκτασης ἢ τῆς πληθυσμιακῆς αὐξησης - σκεπάζουν μὴ πῶς θεμελιώδη κρίση στὴν ἀνθρώπινη συνθήκη, πού δὲν εἶναι ἀποκλειστικὰ τεχνολογικὴ ἢ ἠθικὴ ἀλλὰ βαθύτατα κοινωνικὴ; Ἄντι νὰ ἀναφερθῶ ξανά στίς διαστάσεις τῆς περιβαλλοντικῆς κρίσης μας, ἢ νὰ κάνω τὴν εὐκολὴ καταγγελία διὰ «τὴ μόλυνση εἶναι ἐπικερδῆς», ἢ ἀκόμα νὰ ὑποστηρίξω πῶς κάποιος ἀφηρημένο «ἐμεῖς» εἶναι ὑπεύθυνο πού κάνει πάρα πολλὰ παιδιά ἢ μιὰ βιομηχανία πού παράγει πάρα πολλὰ ἐμπορεύματα, θὰ ἤθελα νὰ ρωτήσω μήπως ἡ περιβαλλοντικὴ κρίση ἔχει τίς ρίζες τῆς στὴν ἴδια τὴ συγκρότηση τῆς κοινωνίας ὅπως τὴν ξέρομε σήμερα, μήπως οἱ ἀλλαγές πού χρειάζονται γιὰ νὰ δημιουργηθεῖ μιὰ νέα ἰσορροπία μεταξὺ τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ κόσμου ἀπαιτοῦν μιὰ ριζικὴ, πραγματικὰ ἐπαναστατικὴ ἀνασυσκρότηση τῆς κοινωνίας πάνω σὲ οἰκολογικὲς γραμμές.

Θὰ ἤθελα νὰ υπογραμμίσω τὴν ἔκφραση «πάνω σὲ οἰκολογικὲς γραμμές». Ὅταν καταπιανόμαστε μὲ τὰ προβλήματα μιᾶς οἰκολογικῆς κοινωνίας, ὁ ὁρος «περιβαλλοντισμὸς» (environmentalism) δὲν εἶναι καθόλου ἱκανοποιητικὸς. Ὁ «περιβαλλοντισμὸς» ἐκφράζει διαρκῶς περισσότερο μιὰ ὀφελμιστικὴ εὐαισθησία ὅπου ἡ φύση ἀντιμετωπίζεται ὡς ἓνας παθητικὸς χῶρος, ὡς μιὰ συνάθροιση ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων καὶ δυνάμεων πού πρέπει νὰ γίνουν πῶς εὐχρηστα γιὰ

τόν άνθρωπο, άσχετα από τό για ποιές χρήσεις πρόκειται. Πράγματι ό «περιβαλλοντισμός» άσχολεΐται με τούς «φυσικούς πόρους», με τούς «άστικούς πόρους», και άκόμα με τούς «άνθρώπινους πόρους». Ύποθέτω πως ό Νίξον είναι κατά κάποιον τρόπο «περιβαλλοντιστής» στο μέτρο που ή «εΐρήνη» που θέλει νά κάνει με τή φύση έγκειται στην άπόκτηση μιās τεχνικής για τή λεηλασία του φυσικού κόσμου με μίνιμουμ καταστροφή του βιοτικού χώρου. Ό «περιβαλλοντισμός» δέν άμφισβητεί τή θεμελιακή ιδέα της τωρινής κοινωνίας ότι ό άνθρωπος πρέπει νά κυριαρχεί πάνω στη φύση' αντίθετα, επιδιώκει νά διευκολύνει αυτή την κυριαρχία αναπτύσσοντας τεχνικές που θα μειώσουν τούς κινδύνους που αυτή συνεπάγεται. Ή ίδια ή ιδέα της κυριαρχίας δέν άμφισβητείται καθόλου.

Ή οικολογία, κατά τή γνώμη μου, δίνει μιá ευρύτερη αντίληψη για τή φύση και για τίς σχέσεις της ανθρώπινης με τον φυσικό κόσμο. Βλέπει τήν Ισορροπία και τήν άκεραιότητα της βίωσης σαν άυτοσκοπό. Ή φυσική πολυμορφία πρέπει νά υποθάλπεται, όχι μόνο έπειδή όσο πιο πολυποίκιλα είναι τά συστατικά στοιχεία του οικοσυστήματος τόσο πιο σταθερό είναι τό οικοσύστημα, αλλά κι έπειδή ή πολυμορφία είναι επιθυμητή καθαυτήν, μιá αξία που πρέπει νά γίνεται σεβαστή σαν τμήμα μιās ανώτερης αντίληψης του ζώντος σύμπαντος. Οι οικολόγοι έχουν ήδη δείξει ότι όσο πιο άπλουστευμένο είναι ένα οικοσύστημα - όπως στην άρκτική και στην έρημο ή στις περιοχές μονοκαλλιέργειας - τόσο περισσότερο ευθραυστο είναι και έπιρρεπές στην άστάθεια, στις έπιδημίες και στις καταστροφές. Ή αντίληψη της «ένότητας μέσα στην πολυμορφία», που βλέπει μέσα στη φύση τό όλο σαν κάτι διαφορετικό από τά μέρη, μιá αντίληψη που είναι κοινή στα πιο αξιόλογα οικολογικά γραφτά, θα μπορούσε νά παρθεί από τά έργα του Χέγκελ, κι αυτή είναι μιá σύμπτωση

πού δὲν θεωρῶ τυχαία καὶ πού θὰ ἀξίζε νὰ τὴν ἐρευνήσουν οἱ σύγχρονοι νεο - Χεγκελιανοί. Ἐπὶ πλέον, ἡ οἰκολογία ὑποστηρίζει πῶς ἡ ἀνθρωπότητα πρέπει νὰ σεβαστεῖ συνειδητὰ τὴν αὐθορμητισμὸ τοῦ φυσικοῦ κόσμου, ἑνὸς κόσμου πού εἶναι πάρα πολὺ περίπλοκος καὶ διαφοροποιημένος γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ περιοριστεῖ σὲ ἀπλῆς Γαλιλαϊκῆς φυσικο - μηχανικῆς ἰδιότητες. Σὲ ἀντίθεση μὲ μερικὸς οἰκολόγους, συμμερίζομαι τὴν ἀποψη τοῦ Τσάρλς Ἔλτον ὅτι «τὸ μέλλον τοῦ κόσμου πρέπει νὰ διευθυνθεῖ, ὅμως αὐτὴ ἡ διεύθυνση δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι σὰν παιχνίδι σκαριοῦ... ἀλλὰ μᾶλλον σὰν χειρισμὸς τοῦ πηδαλίου θάρκας». Ὁ φυσικὸς κόσμος πρέπει νὰ ἔχει τὴν ἐλευθερία μιᾶς αὐθόρμητης ἀνάπτυξης - ἐνημερωμένης θέβαια ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη συνείδηση καὶ διεύθυνση σὰν φύση πού γίνεται αὐτοσυνείδητη καὶ αὐτενεργὸς - γιὰ νὰ ξεδιπλώσει καὶ νὰ πραγματώσει τὸν πλοῦτο τῶν δυνατοτήτων της. Τέλος, ἡ οἰκολογία δὲν ἀναγνωρίζει καμμιά ἱεραρχία στὸ ἐπίπεδο τοῦ οἰκοσυστήματος. Δὲν ὑπάρχουν «βασίλεις τῶν ζώων» οὔτε «ταπεινά μηρυμύγνια». Αὐτὲς οἱ ἰδέες εἶναι προβολὴ τῶν κοινωνικῶν μας στάσεων καὶ σχέσεων στὸν φυσικὸ κόσμο. Στὴν οὐσία ὀτιδήποτε ζεῖ σὰν μέρος τῆς χλωρίδας καὶ πανίδας ἑνὸς οἰκοσυστήματος παίζει ἴσο ρόλο στὴ διατήρησή της ἰσορροπίας καὶ ἀκεραιότητος τοῦ ὅλου.

Αὐτὲς οἱ ἔννοιες, ἐνωμένες σὲ μιὰ ὁλότητα πού μπορεῖ νὰ ἐκφραστεῖ σὰν ἐνότητα στὴν πολυμορφία, αὐθορμητισμὸς καὶ συμπληρωματικότητα, δὲν περιλαμβάνουν μόνον μιὰ κρίση πού πηγάζει ἀπὸ μιὰ «καλλιτεχνικὴ ἐπιστήμη» ἢ «ἐπιστημονικὴ τέχνη» (ὅπως χαρακτήρισα ἄλλοῦ τὴν οἰκολογία)· ἐπίσης συγκροτοῦν μιὰ ὀλικὴ εὐαισθησία πού ἀνακτοῦμε σιγὰ σιγὰ ἀπὸ ἕναν ἀπόμακρο ἀρχαῖο κόσμον καὶ τοποθετοῦμε σ' ἕνα νέο κοινωνικὸ περίγυρον. Ἡ ἀντίληψη ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει προορισμὸ νὰ κυριαρχήσει πάνω στὴ φύση πηγάζει ἀπὸ τὴν κυριαρχία τοῦ ἀνθρώπου πάνω στὸν ἄνθρωπο - καὶ ἴ-

σως, ακόμα πιο πριν, από την κυριαρχία του άντρα πάνω στη γυναίκα και των αγγλικών πάνω στους νέους. Η ιεραρχική νοοτροπία, που διαρρυθμίζει την εμπειρία - μ' όλες της τις μορφές - σύμφωνα με ιεραρχικά πυραμιδοειδή πρότυπα, είναι ένας τρόπος αντίληψης και εννοιολογικής ταξινόμησης που μάς έχει καλλιεργήσει ή ιεραρχική κοινωνία. Η νοοτροπία αυτή είναι συνήθως ανεπαίσθητη ή τελείως ανύπαρκτη στις μη ιεραρχικές κοινότητες. Οι λεγόμενες «πρωτόγονες» κοινωνίες, που βασίζονται σ' ένα απλό καταμερισμό εργασίας με κριτήριο το φύλο και δεν έχουν κράτη και ιεραρχικούς θεσμούς, δεν αντιλαμβάνονται την πραγματικότητα όπως εμείς μέσω ενός φίλτρου που ταξινομεί τα φαινόμενα σε «άνωτερα» και «κατώτερα», «υπέρτερα» και «υποδεέστερα». Με το να μη γνωρίζουν την ανισότητα, αυτές οι αληθινά οργανικές κοινότητες ούτε καν έχουν λέξη για την ισότητα. Όπως παρατηρεί η Ντόροθυ Λη στην έξοχη ανάλυσή της του «πρωτόγονου» μυαλού, «η ισότητα υπάρχει στην ίδια τη φύση των πραγμάτων, σαν υποπροϊόν της δημοκρατικής δομής της ίδιας της κουλτούρας, όχι σαν μία αρχή που πρέπει να εφαρμοστεί. Στις κοινωνίες αυτές δεν υπάρχει καμιά προσπάθεια για επίτευξη του σκοπού της ισότητας, και στην πραγματικότητα δεν υπάρχει η έννοια της ισότητας. Πολύ συχνά δεν υπάρχει κανείς γλωσσολογικός μηχανισμός που να μπορεί να χρησιμεύσει για συγκρίσεις σ' αυτό το σημείο. Εκείνο που βρίσκουμε είναι ο απόλυτος σεβασμός του ανθρώπου, όλων των ατόμων άσχετα από ηλικία και φύλο».

Η έλλειψη εξαναγκαστικών και εξουσιαστικών αξιών σ' αυτές τις κουλτούρες έχει ίσως το καλύτερο παράδειγμά της στη γλώσσα των Ινδιάνων Βιντού της Καλιφόρνια, ενός λαού που φαίνεται πως τον μελέτησε πρώτη ή Λη. Οι δροι που συνήθως εκφράζουν εξαναγκασμό στις σύγχρονες γλώσσες, σημειώνει η Λη, είναι έτσι διευθετημένοι από τους Βιν-

τού ώστε εκφράζουν συμπεριφορά συνεργασίας. Μια μητέρα Βιντού, για παράδειγμα, δέν «παίρνει» τὸ μικρὸ της στὸν ἴσχιο «πηγαίνει» μαζί του στὸν ἴσχιο. Ἐνας ἀρχηγὸς δέν «κυβερνά» τὸν λαὸ του «στέκεται» μαζί του. Ὅπωςδήποτε σὲ χαμηλά περιπτώση δέν εἶναι κάτι παραπάνω ἀπὸ σύμβουλος του, καὶ δέν ἔχει ἐξαναγκαστική δύναμη γιὰ νὰ ἐπιβάλλει τίς ἀπόψεις του. Οἱ Βιντού «ποτέ δέν λένε, καὶ στὴν πραγματικότητα δέν μποροῦν νὰ ποῦν ὅπως ἐμεῖς "ἔχω μιὰ ἀδελφή" ἢ "γίό" ἢ "ἄντρα"», παρατηρεῖ ἡ Λή. «Τὸ "ζῶ μαζί" εἶναι ὁ συνήθης τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο εκφράζουν αὐτὸ πὸ ἐμεῖς εκφράζουμε σὰν κατοχή, καὶ χρησιμοποιοῦν αὐτὸν τὸν ὄρο γιὰ κάθε τι πὸ σέβονται, ἔτσι ὥστε μπορεῖ νὰ λεχθεῖ ὅτι: Ἐνας ἄνθρωπος ζεῖ μαζί μὲ τὸ τόξο του καὶ τὰ θέλη του».

«Ζῶ μαζί» - ἡ φράση δέν περιέχει μόνον μιὰ βαθειὰ αἰσθησιμὴ ἀλληλοσεβασμοῦ καὶ μιὰ ὑψηλὴ ἐκτίμηση τῆς ἀτομικῆς ὑπόστασης· περιέχει ἐπίσης μιὰ βαθειὰ αἰσθησιμὴ τῆς ἐνότητας τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς ομάδας. Ἡ αἰσθησιμὴ τῆς ἐνότητας μέσα στὴν ομάδα προβάλλεται, μὲ τὴ σειρά της, στὴ σχέση τῆς κοινότητας μὲ τὸν φυσικὸ κόσμο. Ψυχολογικά, οἱ ἄνθρωποι στίς ὀργανικὲς κοινότητες πρέπει νὰ πιστέψουν ὅτι ἀσχοῦν μεγαλύτερη ἐπιρροή στίς φυσικὲς δυνάμεις ἀπ' ὅσο ἐπιτρέπει ἡ σχετικὰ ἀπλὴ τεχνολογία τους, μιὰ ψευδαἰσθησιμὴ πὸ ἀποκοτῶν μὲ ὀμαδικὲς τελετουργίες καὶ μαγικὲς ἱεροτελεστιές. Ὅσο ὅμως περίπλοκες κι ἂν εἶναι αὐτὲς οἱ τελετουργίες, ἡ αἰσθησιμὴ τῆς ἀνθρώπινης κοινότητας πὸς ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν φυσικὸ κόσμο, στὴν πραγματικότητα ἀπὸ τὸ ἄμεσο περιβάλλον της, ποτέ δέν ἐξαφανίζεται τελείως. Αὐτὴ ἡ αἰσθησιμὴ τῆς ἐξάρτησης μπορεῖ νὰ γεννήσει: ἕναν χαμερπὴ φόβο ἢ ἕναν ἐξίσου χαμερπὴ σεβασμό, ἀλλὰ σ' ἕνα σημεῖο στὴν ἀνάπτυξη τῆς ὀργανικῆς κοινωνίας μπορεῖ ἐπίσης νὰ γεννήσει μιὰ αἰσθησιμὴ συμπίεσης, ἢ ἀκριθέστερα ἀμοιβαίας ἐξάρτησης καὶ συνεργασίας, πὸ τείνει νὰ ξεπεράσει τὰ ἀκατέρ-

γαστα αίσθήματα του τρόμου και του φόβου. Στην περίπτωση αυτή οι άνθρωποι δεν ξεσημενίζουν απλώς τις πανίσχυρες δυνάμεις ούτε προσπαθούν μόνο να τις χειραγωγήσουν· οι τελετές τους συντελούν (όπως το βλέπουν) προς μία δημιουργική κατεύθυνση: να πολλαπλασιαστούν τα ζώα με τα οποία τρέφονται, να έρθουν οι αλλαγές των εποχών και του καιρού, να αυξηθεί ή γονιμότητα της γης. Η οργανική κοινότητα πάντα έχει μια φυσική διάσταση, αλλά εδώ η κοινότητα γίνεται αντιληπτή σαν συστατικό μέρος της φυσικής ισορροπίας - μία βασική κοινότητα ή εδαφική κοινότητα - με δυο λόγια, μία αληθινά οικολογική κοινότητα ή ο λ κ ο κ ο : ν ό τ η τ α που αντιστοιχεί ειδικά στο οικοσύστημά της, με μία ενεργό αίσθηση συμμετοχής στο όλο περιβάλλον και στους κύκλους της φύσης.

Αυτή η όψη γίνεται φανερή όταν δούμε τις τελετές λαών οργανικών κοινοτήτων. Πολλές τελετές και ιεροτελεστίες δεν χαρακτηρίζονται μόνο από κοινωνικές λειτουργίες, όπως οι ιεροτελεστίες μύησης, αλλά και από οικολογικές λειτουργίες. Στους Χόπι, για παράδειγμα, οι κυριώτερες αγροτικές τελετουργίες έχουν ρόλο επίκλησης των κύκλων της κοσμικής τάξης, πραγματοποίησης των ήλιοστασιών και των διαφόρων σταδίων στην ανάπτυξη του καλαμποκιού από την εκκόλαψη μέχρι την ωρίμανση. Μολονότι η διαδοχή των ήλιοστασιών και τα στάδια στην ανάπτυξη του καλαμποκιού είναι γνωστά πώς είναι προκαθορισμένα, η ανθρώπινη τελετουργική παρέμβαση αποτελεί αναπόσπαστο συστατικό στοιχείο αυτού του προκαθορισμού. Σε αντίθεση με τις καθαρά μαγικές ιεροτελεστίες, οι τελετουργίες των Χόπι αποδίδουν στους ανθρώπους ρόλο συμμετοχής μάλλον παρά χειραγώγησης. Οι άνθρωποι συμμετέχουν στους φυσικούς κύκλους: διευκολύνουν τις διεργασίες της κοσμικής τάξης. Οι τελετουργίες τους είναι τμήμα ενός πολύπλοκου ιστού ζωής που εκτείνεται από

τήν εκκόλαψη τοῦ καλαμποκιοῦ μέχρι τὸν ἐρχομὸ τῶν ἡλιοστασιῶν. «Κάθε ὄψη τῆς φύσης, τὰ φυτὰ καὶ οἱ βράχοι καὶ τὰ ζῶα, τὰ χρώματα καὶ ἡ κίνηση τῶν οὐράνιων σωμάτων καὶ οἱ ἀριθμοὶ καὶ ἡ διάκριση φύλου, οἱ νεκροὶ καὶ οἱ ζωντανοί, ὅλα ἔχουν μερίδιον συνεργασίας στὴ διατήρηση τῆς τάξης τοῦ σύμπαντος», παρατηρεῖ ἡ Λη. «Τελικά, ἡ προσπάθεια κάθε ὄντος, ἀνθρώπινου ἢ μὴ, πηγαίνει σ' αὐτὸ τὸ τεράστιο ὄλο. Κι ἐδῶ ἐπίσης, ἔχουν σημασία ὅλες οἱ ὕψεις ἐνὸς προσώπου. Ὅλο τὸ εἶναι τοῦ ἀτόμου στοὺς Χόπι ἐπηρεάζει τὴν ἰσορροπία τῆς φύσης· κι ὅσο κάθε ἄτομο ἀναπτύσσει τὶς ἐσωτερικὲς του δυνατότητες, τόσο ἐντείνεται ἡ συμμετοχὴ, τόσο ἐνισχύεται ὁλόκληρο τὸ σύμπαν».

Δὲν εἶναι δύσκολο νὰ διακρίνουμε πῶς αὐτὴ ἡ ἀρμονικὴ ἀντίληψη τῆς φύσης πηγάζει ἀπὸ τὶς ἀρμονικὲς σχέσεις μέσθ στις πρῶτες ἀνθρώπινες κοινότητες. Ὅπως ἡ μεσαιωνικὴ θεολογία δόμησε τὸν χριστιανικὸ οὐρανὸ σύμφωνα μὲ τὰ φεουδαλικὰ πρότυπα, ἔτσι κι οἱ ἄνθρωποι ὄλων τῶν ἐποχῶν πρόσβαλαν τὴν κοινωνικὴ τους δομὴ στὸν φυσικὸ κόσμον. Γιὰ τοὺς Ἀλγκόνκιαν τῶν βορειοαμερικάνικων δασῶν, οἱ κάστορες ζοῦσαν κατὰ φυλὲς σὲ δικές τους κατοικίες, συνεργαζόμενοι σοφὰ γιὰ νὰ προωθήσουν τὴν εὐημερία τῆς κοινότητάς. Τὰ ζῶα εἶχαν κι αὐτὰ τὴ «μαγεία» τους, τοὺς τοτεμικοὺς προγόνους τους καὶ ζωογονοῦνταν ἀπὸ τὸν Μανιτόου, ποὺ τὸ πνεῦμα του τροφοδοτοῦσε ὁλόκληρο τὸ σύμπαν. Κατὰ συνέπεια τὰ ζῶα ἔπρεπε νὰ ἐξευμενίζονται, διαφορετικὰ θὰ μπορούσαν νὰ ἀρνηθοῦν νὰ προμηθεύουν στοὺς ἀνθρώπους δέρμα καὶ κρέας. Τὸ πνεῦμα συνεργασίας ποὺ ἀποτελοῦσε μιὰ προϋπόθεση γιὰ τὴν ἐπίβωση τῆς ὀργανικῆς κοινότητάς ἐντασσόταν λοιπὸν ὁλοκληρωτικὰ στὴ στάση τῶν «πρωτόγονων» λαῶν ἀπέναντι στὴ φύση καὶ στὴν ἀλληλεπίδραση μεταξὺ φυσικοῦ καὶ κοινωνικοῦ κόσμου.

Τὸ κοιμάτισμα αὐτῶν τῶν ἐνοποιημένων ὀργανικῶν

κοινοτήτων, πού βασίζονταν σ' ένα καταμερισμό εργασίας με βάση τὸ φύλο καὶ στοὺς δεσμούς συγγενείας, καὶ ἡ ἐξέλιξή τους σὲ ἱεραρχικὲς καὶ τελικὰ ταξικὲς κοινωνίες, ὑπονόμισε βαθμιαία τὴν ἐνότητα τῆς κοινωνίας μετὸν φυσικὸ κόσμο. Ἡ διαίρεση τῶν φυλῶν καὶ «οἰκογενειῶν» καὶ ἡ διαμόρφωση γεροντοκρατιῶν ὅπου οἱ ἡλικιωμένοι ἄρχισαν νὰ κυριαρχοῦν πάνω στοὺς νέους· ἡ ἐμφάνιση τῆς πατριαρχικῆς οἰκογένειας ὅπου οἱ γυναῖκες εἶναι πλήρως ὑποταγμένες στοὺς ἄντρες· καὶ ἀκόμη παραπέρα, ἡ ἀποκρυστάλλωση τῶν ἱεραρχιῶν τῶν βασισμένων στὴν κοινωνικὴ θέση σὲ οικονομικὲς τάξεις βασισμένες στὴ συστηματικὴ ὕλικὴ ἐκμετάλλευση· ἡ ἐμφάνιση τῆς πόλης, ἀκολουθούμενη ἀπὸ τὴν διερχομὴν αὐξανόμενη κυριαρχία τῆς πόλης, πάνω στὴν ὑπαίθρο καὶ τὴν ἐπικράτηση τῶν ἐδαφικῶν δεσμιῶν εἰς βάρος τῶν ἐσθμῶν συγγενείας· καὶ τέλος ἡ ἐμφάνιση τοῦ Κράτους, ἐνὸς ἐπαγγελματικοῦ στρατιωτικοῦ, γραφειοκρατικοῦ καὶ πολιτικοῦ μηχανισμοῦ πού ἀσκεῖ καταναγκασμὸ καὶ κυριαρχία πάνω στὰ ἐπιζῶντα κατάλοιπα τῆς κοινοτικῆς ζωῆς - ἕλες αὐτὲς οἱ διαίρεσεις καὶ ἀντιφάσεις πού τελικὰ κομμάτιασαν καὶ ἐξαφάνισαν τὸν ἀρχαῖο κόσμο εἶχαν σὰν ἀποτέλεσμα μιὰ ἐπικρατικὴν κοινωνικοποίηση τοῦ ἀνθρώπινου μηχανισμοῦ ἀντ' ἑλπίδος καὶ ἐμπειρίας πάνω σὲ ἱεραρχικὲς γραμμές. Αὐτὴ ἡ ἐπικρατικὴ κοινωνικοποίηση δὲν χρησίμευε μόνο σὸ νὰ διαίρει ἐσωτερικὰ τὴν κοινότητα, ἀλλὰ καὶ ἔκανε τίς ἐξουσιαζόμενες τάξεις συνένοχες τοῦ ἐξουσιασμοῦ τους, τίς γυναῖκες συνένοχες τῆς Ἰδίας τους τῆς δουλείας. Πράγματι, ἡ Ἰδία ἡ «ψυχὴ» τοῦ ἀτόμου διασπάστηκε ἐσωτερικὰ μετὸν ἐγκαθίδρυση τῆς κυριαρχίας τοῦ νοῦ πάνω σὸ σῶμα, τῆς ἱεραρχικῆς ὀρθολογικότητος πάνω στὴν αἰσθησιακὴ ἐμπειρία. Στὸ μέτρο πού τὸ ἀνθρώπινο ὑποκείμενο ἔγινε ἀντικείμενο κοινωνικῆς χειραγώγησης καὶ τελικὰ αὐτὸ - χειραγώγησης, ἡ φύση ἀντικειμενοποιήθηκε, ἀποπνευματοποιήθηκε, καὶ περιορίστηκε σὲ μιὰ μεταφυσικὴ

όντοτητα που από πολλές απόψεις δεν είχε επινοηθεί νοητικά - από μιὰ φυσικο - μηχανική αντίληψη της εξωτερικής πραγματικότητας - λιγώτερο απ' όσο θα μπορούσαμε να πούμε για τις άνωμιστικές αντιλήψεις που επικρατούσαν στον αρχαϊκό κόσμο. Ο χώρος δεν μου επιτρέπει να ασχοληθώ εδώ λεπτομερειακά με τή διάβρωση της σχέσης της αρχαϊκής ανθρωπότητας με τόν φυσικό κόσμο. Τή διαλεκτική αυτή άποπειράθηκα να τήν εξετάσω σ' ένα άλλο βιβλίο που θα δημοσιευτεί σύντομα. Ίσως όμως χρειάζεται να γίνουν μερικές παρατηρήσεις. Η κληρονομιά του παρελθόντος εισέρχεται σιμρευτικά στό παρόν σάν ενεδρευόντα προβλήματα που ή έποχή μας ποτέ δεν έλυσε. Δεν αναφέρωμ: μόνο στά εμπόδια της άστικής κοινωνίας, που μας δένουν με τό αίτημα της επιτακτικής άμεσότητας, αλλά και σ' εκείνα που δημιουργήθηκαν από χιλιετηρίδες ιεραρχικής κοινωνίας, και που δένουν τήν οικογένεια με τήν πατριαρχία, τίς ανθρώπινες ομάδες με τή γεροντοκρατία και τήν «ψυχή» με τίς διαστρεβλωτικές στάσεις της άπάρνησης και της αυτο - ταπείνωσης.

Ήδη πριν τήν εμφάνιση της άστικής κοινωνίας, ο Έλληνιστικός όρθολογισμός επικυρώνει τή θέση της γυναίκας σάν ουσιαστικό κατοικίδιο ζώο και ή Έβραϊκή ήθική δάζει στά χέρια του Άβραάμ τήν έξουσία να σκοτώσει τόν Ίσαάκ. Ο ύποδιχασμός των ανθρώπων σέ αντίκειμένα, με τήν ιδιότητα δούλων είτε γυναικών είτε παιδιών, βρίσκει τήν άκριδη άναλογία του στην έξουσία του Νώε να όνομάσει τά ζώα και να κυριαρχήσει πάνω τους, να τοποθετήσει τόν κόσμο της ζωής στη δουλική ύπηρεσία του ανθρώπου. Έτσι από τίς δύο κύριες πηγές του δυτικού πολιτισμού, τόν Έλληνισμό και τόν Ίουδαϊσμό, οι Προμηθεϊκές δυνάμεις του άρσενικού συγκεντρώνονται σέ μιὰ ιδεολογία κατασταλτικής όρθολογικότητας και ιεραρχικής ήθικής. Η γυναίκα «έγινε ή ενσάρκωση της βιολογικής λειτουργίας, ή εικόνα της φύσης», παρατηρούν

ὁ Χορκχάιμερ καὶ ὁ Ἀντόρνο, «ποῦ ἡ καθυπόταξη τῆς ἀποτελοῦσε τὴν περγαμηνὴ αὐτοῦ τοῦ πολιτισμοῦ. Ἐπὶ χιλιετηρίδες οἱ ἄνθρωποι ὀνειρευόντουσαν νὰ ἀποκτήσουν ἀπόλυτη κυριαρχία πάνω στὴ φύση, νὰ μετατρέψουν τὸν πλανήτη σ' ἕνα τεράστιο κυνηγετικὸ πεδίο. Μ' αὐτὸ συνδέθηκε ἡ ἀντίληψη γιὰ τὸν ἄνθρωπο σὲ μιὰ ἀνδροκρατούμενη κοινωνία. Αὐτὸ ἦταν ἡ σημασία τῆς λογικῆς, τὸ μεγαλύτερο καύχημά του. Ἡ γυναίκα ἦταν πῶς ἀδύνατη καὶ μικρὴ. Ἀνάμεσα σ' αὐτὴν καὶ τὸν ἄντρα ὑπῆρχε ἕνα χάσμα ποῦ δὲν μπορούσε νὰ γεφυρώσει - μιὰ διαφορὰ ἐπιβλημένη ἀπὸ τὴ φύση, ἡ πῶς ἐξευτελιστικὴ πῶς μπορεῖ νὰ ὑπάρξει σὲ μιὰ ἀνδροκρατούμενη κοινωνία. Ἴσχει ὅπου ἡ ἐξουσία τῆς φύσης εἶναι ὁ ἀληθινὸς σκοπός, ἡ βιολογικὴ κατωτερότητα εἶναι ἕνα ἐκτυφλωτικὸ στίγμα, ἡ ἀδυναμία ποῦ ἔχει ἐντυπωθεῖ ἀπὸ τὴ φύση εἶναι ἕνα βασικὸ κίνητρο γιὰ ἐπιθετικότητα». Δὲν εἶναι τυχαίον ποῦ ὁ Χορκχάιμερ καὶ ὁ Ἀντόρνο συγκεντρώνουν αὐτὲς τὶς παρατηρήσεις κάτω ἀπὸ τὸν τίτλο «Ἄνθρωπος καὶ Ζῶα», γιατί ἐμβαθύνουν ὄχι μόνον στὴ σχέση τοῦ ἄντρα μὲ τὴ γυναίκα, ἀλλὰ καὶ στὴ σχέση τοῦ ἀνθρώπου μέσα στὴν ἱεραρχικὴ κοινωνία μὲ τὸν φυσικὸ κόσμον στὴν ὁλότητά του.

Ἡ ἔννοια τῆς δικαιοσύνης, σὲ διάκριση ἀπὸ τὸ ἰδεῶδες τῆς ἐλευθερίας, συγκεντρώνει ὅλες αὐτὲς τὶς ἀξίες σ' ἕνα κανόνα ἰσοδυναμίας ποῦ ἀρνεῖται: ὅλο τὸ περιεχόμενον τῆς ἀρχαϊκῆς ἰσότητος. Στὴν ὀργανικὴ κοινωνία ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἔχουν δικαίωμα στὰ μέσα τῆς ζωῆς, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ συμβολὴ τους στὴ κοινωνικὸ ἀπόθεμα ἐργασίας. Ὁ Πῶλ Ράντιν ἀποκαλεῖ αὐτὴ τὴν κατάστασιν κανόνα τοῦ «ἀσυμπίεστον μινιμουμ». Ἡ ἀρχαϊκὴ ἰσότης, μέσα σ' αὐτὸ τὸν κανόνα, ἀναγνωρίζει τὸ γεγονὸς τῆς ἀνισότητος - τὴν ἐξάρτησιν τῶν ἀδύναμων ἀπὸ τοὺς ἰσχυροὺς, τῶν ἄρρωστων ἀπὸ τοὺς ὑγιεῖς, τῶν νέων καὶ τῶν γέροντων ἀπὸ τοὺς ὄριμους. Πράγματι ἡ ἀληθινὴ ἐλευθερία εἶναι μιὰ ἰσότης ἀνισων ποῦ δὲν ἀρνεῖται τὸ

δικαίωμα τῆς ζωῆς σ' ὅσους τούς ἐγκαταλείπουν οἱ δυνάμεις τους ἢ εἶναι λιγώτερο ἀναπτυγμένοι ἀπὸ ἄλλους. Κατὰ εἰρηνικό τρόπο, σ' αὐτὴ τὴν ὕλικὰ ὑπανάπτυκτη οἰκονομία ἡ ἀνθρώπινη ἀναγνωρίζει τὸ δικαίωμα ὅλων στὰ σπάνια μέσα τῆς ζωῆς ἀκόμα πιὸ ἐμφαντικὰ - καὶ στὸ πνεῦμα τῆς ἀλλοτριοφροσύνης τῆς φυλῆς ποὺ κάνει ὅλους τοὺς συγγενεῖς ὑπεύθυνους τὸν καθένα γιὰ τὸν ἄλλον, ἀκόμα πιὸ γενναϊόδωρα - ἀπ' ὅσο σὲ μιὰ ὕλικὰ ἀναπτυσσόμενη οἰκονομία ποὺ παράγει αὐξανόμενα πλεονάσματα κι ἕνα συνακόλουθο ἀγῶνα γιὰ προνόμια.

Ἄλλὰ αὐτὴ ἡ ἀληθινὴ ἐλευθερία μιᾶς ἰσότητος ἀνισῶν ἀτόμων ἐκφυλίζεται ἐσωτερικὰ. Καθὼς τὰ ὕλικὰ πλεονάσματα αὐξάνονται, δημιουργοῦν τὶς κοινωνικὲς τάξεις ποὺ ἀπομυζοῦν ἀπὸ τὴν ἐργασία τῶν πολλῶν τὰ προνόμια τῶν λίγων. Τὸ δῶρο ποὺ κάποτε συμβόλιζε μιὰ συμμαχία μεταξὺ ἀνθρώπων ποὺ συνδέονται μὲ δεσμὸ αἵματος μεταμορφώνεται σιγὰ - σιγὰ σὲ μέσο ἀνταλλαγῆς σὲ εἶδος καὶ τελικὰ σὲ ἐμπόρευμα, τὸ σπέρμα τῆς σύγχρονης ἀστικῆς ἀγοραπωλησίας. Ἡ δικαιοσύνη ἀναδύεται ἀπὸ τὸ πτώμα τῆς ἐλευθερίας γιὰ νὰ διαφυλάξει τὴν ἀνταλλακτικὴ σχέση - ἀγαθῶν εἴτε ἠθικῆς - σὰν τὴν ἀκριβὴ ἀρχὴ τῆς ἰσότητος σὲ ὅλα τὰ πράγματα. Τώρα οἱ ἀδύναμοι εἶναι «ἴσοι» μὲ τοὺς ἰσχυροὺς οἱ φτωχοὶ μὲ τοὺς πλούσιους, οἱ ἄρρωστοι μὲ τοὺς ὑγιεῖς σὲ ὅλα ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀδυναμία, τὴ φτώχεια καὶ τὴν ἀρρώστια. Στὴν οὐσίαν ἡ δικαιοσύνη ἀντικαθιστᾷ τώρα τὴν ἰσότητα τῶν ἀνισῶν τῆς ἐλευθερίας μὲ τὴν ἀνισότητα τῶν ἴσων. "Ὅπως παρατηροῦν ὁ Χορκχάιμερ καὶ ὁ Ἀντόρνο: «Προηγουμένως τὰ φετιχὰ ὑπέκειντο στὸ νόμο τῆς ἰσοδυναμίας. Τώρα ἡ ἰσοδυναμία ἔχει γίνῃ φετιχὸ. Τὸ μαντήλι στὰ μάτια τῆς Δικαιοσύνης δὲν σιμαίνει μόνο ὅτι δὲν πρέπει ἡ δικαιοσύνη νὰ δέχεται ἐπιθέσεις, ἀλλὰ καὶ ὅτι δὲν πηγάζει ἀπὸ τὴν ἐλευθερία».

Ἡ ἀστικὴ κοινωνία ἀπλῶς φέρνει τὸν κανόνα τῆς ἰσο-

δυναμίας στο λογικό και ιστορικό του άκρο. "Όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι σαν αγοραστές και πωλητές - όλοι είναι κυρίως για εγώ στο χώρο της ελεύθερης αγοράς. Οι συλλογικοί δεσμοί που ένωνανε κάποτε τους ανθρώπους σε ομάδες συγγενείας και φυλές, ή αδελφότητα της αρχαίας πόλης και ή επαγγελματική κοινότητα της συντεχνίας έχουν διαλυθεί ολοκληρωτικά. 'Ο μοναδικός άνθρωπος αντικαθιστά τον συλλογικό άνθρωπο' ή ανταλλακτική σχέση αντικαθιστά τους συγγενικούς, συναδελφικούς ή επαγγελματικούς δεσμούς του παρελθόντος. Έκείνο που ένώνει τους ανθρώπους στο χώρο της αστικής αγοράς είναι ο ανταγωνισμός: ο γενικός ανταγωνισμός του καθένα έναντιόν όλων. Στο επίπεδο των ανταγωνιζομένων κεφαλαίων, των άρπακτικών και φιλοπόλεμων αστικών επιχειρήσεων, ή αγορά ύπαγορεύει τον άμελιχτο κανόνα: «Μεγάλωσε ή πέθανε» - όποιος δέν έπεκτείνει τό κεφάλαιό του και δέν καταβροχθίζει τον ανταγωνιστή του, θά καταβροχθιστεί ο ίδιος. Σ' αυτό τον άστερισμό των όλόεναντι όπισθοδρομικών ή - κοινωνικών σχέσεων, όπου άκόμα και ή ίδια ή προσωπικότητα ύποβιάζεται σε ανταλλάξιμο αντικείμενο, ή κοινωνία κυριαρχείται από την παραγωγή για την παραγωγή. 'Η ίσοδυναμία έπιβεβαιώνεται σαν ανταλλακτική αξία' με τή μεσολάβηση του χρήματος, κάθε έργο τέχνης, άκόμα και κάθε ήθικός δισταγμός, ύποβιάζεται στο επίπεδο ενός ανταλλάξιμου ποσού. 'Ο χρυσός ή τό χάρτινο σύμβολό του κάνει δυνατό νά ανταλλαγεί ο πιό θαιμιαστός καθεδρικός ναός μ' έναν όρισμένο αριθμό σπέρτων. 'Ο κατασκευαστής κορδονιών για παπούτσια μπορεί νά μετουσιώσει τά έμπορεύματά του σε πίνακα του Ρέμπραντ, αφήνοντας πολύ πίσω του άκόμα και τή φαντασία του Ικανώτερου άλχημιστή.

Σ' αυτό τό ποσοτικό βασίλειο των ίσοδυναμιών, όπου ή κοινωνία κυριαρχείται από την παραγωγή για την παραγωγή

γή και ή αδήση είναι τὸ μόνο ἀντίδοτο στὸν θάνατο, ὁ φυσικὸς κόσμος καταπτάει νὰ εἶναι φυσικοὶ πόροι - ὁ κατ' ἐξοχὴν τομέας τῆς ἀχαλίνωτης ἐκμετάλλευσης. Ὁ καπιταλισμὸς δχι: μόνο ἐπικυρώνει τὶς προκαπιταλιστικὲς ἀντιλήψεις γιὰ κυριάρχηση τῆς φύσης ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ και κάνει τὴ λεηλασία τῆς φύσης ζωτικὸ νόμο τῆς κοινωνίας. Τὸ νὰ ἐπιχειρηματολογεῖς μ' αὐτὸ τὸ σύστημα γύρω ἀπὸ τὶς ἀξίες του, τὸ νὰ προσπαθεῖς νὰ τὸ φοβῆσαι μὲ προβλέψεις γιὰ τὶς συνέπειες τῆς ἀνάπτυξης, εἶναι σὰν νὰ προσπαθεῖς νὰ τὸ πείσεις νὰ ἐγκαταλείψει τὸν ἴδιο του τὸν μεταβολισμό. Ὅπως δὴποτε εἶναι εὐκολώτερο νὰ πείσεις ἓνα πράσινο φυτὸ νὰ ἐγκαταλείψει τὴ φωτοσύνθεση παρὰ νὰ ζητήσαι ἀπὸ τὴν ἀστική οἰκονομία νὰ ἐγκαταλείψει τὴ συσσώρευση τοῦ κεφαλαίου. Κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ σ' ἀκούσει. Ἡ συσσώρευση δὲν καθορίζεται ἀπὸ τὶς καλὲς ἢ κακὲς προθέσεις τοῦ ἀτομικοῦ ἀστοῦ, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἐμπορευματικὴ σχέση, ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ ὁ Μάρξ εἶστοχα ἀποκάλεσε κύτταρο τῆς ἀστικής οἰκονομίας. Ἐκεῖνο ποὺ δημιουργεῖ τὴν παραγωγή γιὰ τὴν παραγωγή δὲν εἶναι ἡ δὶαστροφή τοῦ ἀστοῦ, ἀλλὰ τὸ ἴδιο τὸ ἐμπορευματικὸ δίκτυο στὸ ὁποῖο ὁ ἀστὸς προΐσταται ἀλλὰ και ὑποτάσσεται. Τὸ νὰ κάνουμε ἐκκλήση στὰ ἀνθρώπινα ἐνάντια στὰ οἰκονομικὰ συμφέροντά του σημαίνει πὼς ἀγνοοῦμε τὸ ἀδυσώπητο γεγονός πὼς τὸ ἴδιο του τὸ κύρος και ἡ ἐξουσία του εἶναι συνάρτηση τῆς ὕλικῆς θέσης του. Τὰ οἰκονομικὰ του συμφέροντα μπορεῖ νὰ τὰ ἀπαρνηθεῖ μόνο ἂν ἀπαρνηθεῖ τὴν ἴδια του τὴν κοινωνικὴ πραγματικότητα. ἂν δηλαδὴ ἀπαρνηθεῖ τὴν ἴδια τὴν ἐξουσία του ποὺ ἐκμηδενίζει τὴν ἀνθρωπιά του. Πρέπει νὰχεῖ κάποιος χονδροειδεῖς αὐταπάτες, ἢ ἀκόμα χειρότερα πρόθεση ἰδεολογικῆς ἐξαπάτησης τῶν ἄλλων, γιὰ νὰ ἐνισχύει τὴν ἀποψη πὼς ἡ κοινωνία αὐτὴ μπορεῖ νὰ ἀρνηθεῖ τὸν ἴδιο τὸ νόμο τῆς ζωῆς τῆς ἀποκρινόμενῃ σὲ ἠθικὰ ἐπιχειρήματα ἢ πνευματικὴ πειθῶ.

Όμως πρέπει να αντιμετωπιστεί το άδυσώπητο γεγονός ότι αυτό το σύστημα πρέπει να καταστραφεί και να αντικατασταθεί από μια κοινωνία που θα αποκαταστήσει την Ισορροπία μεταξύ ανθρώπινης κοινωνίας και φύσης - μια οικολογική κοινωνία που πρώτα απ' όλα θα πρέπει να βγάλει το μαντίλι από τα μάτια της Δικαιοσύνης και να αντικαταστήσει την ανισότητα των Ισων με την Ισότητα των Άνισων. Σε άλλα γραπτά αποκάλεσα μια τέτοια οικολογική κοινωνία 'αναρχοκομμουνισμό' στο προσεχές μου βιβλίο την αποκαλώ «οικοτοπία». Ονομάστε την όπως θέλετε. Άλλά οι μέχρι τώρα παραρητήσεις μου δεν θα σημαίνουν τίποτα αν δεν κιντορθώσουμε να δούμε ότι ή προσπάθεια κυριαρχησης της φύσης πηγάζει από την κυριαρχία του ανθρώπου πάνω στον άνθρωπο' ότι ή έναρμόνιση των σχέσεων μας με τον φυσικό κόσμο προϋποθέτει την έναρμόνιση του κοινωνικού κόσμου. Η φυσική οικολογία δεν θάναί για μās τίποτα περισσότερο από τα γυμνά κόκκαλα ενός επιστημονικού κλάδου αν δεν αναπτύξουμε μια κοινωνική οικολογία που να ανταποκρίνεται στα προβλήματα της εποχής μας.

Οι εναλλακτικές λύσεις που αντιμετωπίζουμε σε μια κοινωνία κυριαρχούμενη από την παραγωγή για την παραγωγή είναι πράγματι πολύ άκαμπτες. Περισσότερο από οποιαδήποτε κοινωνία του παρελθόντος, ο σύγχρονος καπιταλισμός έφερε την ανάπτυξη των τεχνολογικών δυνάμεων στο ύψηλότερο σημείο τους, σ' ένα σημείο όπου πράγματι θα μπορούσαμε τελικά να καταργήσουμε τον μόχθο σαν βασική προϋπόθεση της ζωής για τη μεγάλη πλειοψηφία της ανθρωπότητας, να καταργήσουμε τη μακράιωνη κατάρα της ύλικης σπάνης και της ανασφάλειας σαν βασικών χαρακτηριστικών της κοινωνίας. Σήμερα ζούμε στο κατώφλι μιας κοινωνίας μετά τη σπάνη, όπου ή Ισότητα των Άνισων δεν χρειάζεται πιά να είναι ο πρωταρχικός κανόνας μιας μικρής ομάδας τυγγενείας

ἀλλὰ ἡ καθολικὴ συνθήκη τῆς ἀνθρωπότητας στὸ σύνολό της, τοῦ ἀτόμου πού οἱ κοινωνικοὶ του δεσμοὶ καθορίζονται ἀπὸ τὴν ἐλεύθερη ἐκλογή του καὶ τὶς προσωπικὲς του συμπάθειες καὶ ὄχι ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο δόξο αἵματος. Ἡ Προμηθεϊκὴ προσωπικότητα, ἡ πατριαρχικὴ οἰκογένεια, ἡ ἰδιωτικὴ ἰδιοκτησία, ἡ κατασταλτικὴ λογικὴ, ἡ συγκεντρωτικὴ πόλη καὶ τὸ Κράτος ἔχουν ἐκπληρώσει τὸ ἱστορικὸ τους ἔργο, ἐπιστρατεύοντας ἀδυσώπητα τὴν ἐργασία τῆς ἀνθρωπότητας, ἀναπτύσσοντας τὶς παραγωγικὰς δυνάμεις καὶ μετασχηματίζοντας τὸν κόσμον. Σήμερα εἶναι τελείως παράλογοι ὅσοι θεσμοὶ καὶ τρόποι συνείδησης - τὰ λεγόμενα «ἀναγκαῖα κακά», σύμφωνα μὲ τὰ λόγια τοῦ Μπακούνιν, ἔχουν γίνῃ ἀπόλυτα κακά. Ἡ οἰκολογικὴ κρίση τῆς ἐποχῆς μας πιστοποιεῖ τὸ γεγονός ὅτι τὰ μέσα παραγωγῆς πού ἀναπτύχθηκαν ἀπὸ τὴν ἱεραρχικὴ κοινωνία, καὶ ἰδιαίτερα ἀπὸ τὸν καπιταλισμό, ἔχουν γίνῃ πολὺ ἰσχυρὰ γιὰ νὰ ἐξακολουθήσουν νὰ ὑπάρχουν ὡς μέσα κυριαρχίας.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, ἂν ἡ ὑπάρχουσα κοινωνία συνεχίσει ἐπ' ἀόριστον τὸ ἔργο της, τὰ οἰκολογικὰ προβλήματα πού θὰ ἀντιμετωπίζουμε θὰ εἶναι πολὺ πρὸς τέρᾳ ἀπὸ ἐκεῖνα πού ταξινομοῦμε κάτω ἀπὸ τὸν χαρακτηρισμὸ «μόλυνση». Μιὰ κοινωνία βασισμένη στὴν παραγωγή γιὰ τὴν παραγωγή εἶναι ἀπὸ τὴ φύση της ἀντι - οἰκολογικὴ καὶ ἐπακόλουθό της εἶναι ἕνας κατασπαραγμένος φυσικὸς κόσμος, ἕνας φυσικὸς κόσμος τοῦ ὁποῦ ἡ ὀργανικὴ πολυπλοκότητα ἔχει ὑποβιβαστεῖ ἀπὸ τὴν τεχνολογία στὸ ἀνόργανο ὕλικό πού βγαίνει στὸ τέλος τῆς παραγωγικῆς ἀλυσίδας· κυριολεκτικὰ, στὴν ἀπλή ὕλη πού ἀποτελεσε τὴ μεταφυσικὴ προϋπόθεση τῆς κλασσικῆς φυσικῆς. Καθὼς οἱ πόλεις ἐξακολουθοῦν νὰ μεγεθύνονται ὡς καρκίνωμα πάνω στὸ ἔδαφος, καθὼς τὰ πολύπλοκα ὕλικά μετατρέπονται σὲ ἀπλά ὕλικά, καθὼς ἡ πολυμορφία ἐξαφανίζεται στὸ χωνευτήρι ἐνὸς συνθετικοῦ περιβάλλοντος ἀποτελούμενου ἀπὸ γυαλί, τοῦβλα, ἀσβεστοκονία,

μέταλλα και μηχανές, οι περίπλοκες αλυσίδες διατροφής από τις οποίες εξαρτιόμαστε για την υγεία του εδάφους μας, για την άκεραιότητα των ωκεανών και της ατμόσφαιράς μας, και για τη φυσιολογική βιωσιμότητα των έαυτών μας, θα γίνονται ολοένα πιο άπλες. Το σύστημα, με το άδιάκοπό του κατασπάραγμα της φύσης, θα υποβιβάσει: κυριολεκτικά δόκλρηη τη βίωση στην εύθραυστη απλότητα των έρημικών ή άρκτικών βιοτικών χώρων. Θα αντίστρέψουμε το προτσέσο της οργανικής εξέλιξης που έχει διαφοροποιήσει: τη χλωρίδα και την πανίδα σε ολοένα πολυπλοκώτερες μορφές και σχέσεις, δημιουργώντας έτσι έναν απλούστερο και λιγότερο σταθερό κόσμο ζωής. Οι συνέπειες αυτής της τρομακτικής αποσθοδρόμησης είναι μακροπρόθεσμα προβλέψιμες - ή βίωση θα γίνει τόσο εύθραυστη ώστε τελικά θα καταρρεύσει από την άποψη των άναγκών της ανθρώπινης επιδίωξης και θα απομακρύνει τις οργανικές προϋποθέσεις της ανθρώπινης ζωής. "Ότι κάτι τέτοιο θα προκύψει από μία κοινωνία βασισμένη στην παραγωγή για την παραγωγή είναι κατά τη γνώμη μου άπλως ζήτημα χρόνου, παρ' όλο που είναι άδύνατο να προβλεφθεί πότε.

Πρέπει να δημιουργήσουμε μία οικολογική κοινωνία - όχι μόνο επειδή μία τέτοια κοινωνία είναι επιθυμητή αλλά κι επειδή είναι: επιτακτικά άναγκαία. Για να επιζήσουμε πρέπει να άρχίσουμε να ζούμε. Μία τέτοια κοινωνία συνεπάγεται μία ριζική αντίστροφή όλων των τάσεων που σημαδεύουν την ιστορική άνάπτυξη της καπιταλιστικής τεχνολογίας και της άστικής κοινωνίας - της άκραίας εξέλιξης των μηχανών και της έργασίας, της συγκέντρωσης των πόρων και των άνθρώπων σε γιγάντιες βιομηχανικές έπιχειρήσεις και πόλεις, της στατικοποίησης και γραφειοκρατικοποίησης της ζωής, του χωρισμού πόλης και ύπαιθρου, της αντικειμενοποίησης της φύσης και των άνθρώπινων όντων. Κατά τη γνώ-

μη μου, αυτή ή ριζική αντιστροφή σημαίνει ότι πρέπει να αρχίσουμε αποκεντρώνοντας τις πόλεις μας και εγκαθιδρύοντας δόλοτελα νέες οίκοκοινότητες πού θά είναι καλλιτεχνικά έναρμονισμένες με τά οίκοσυστήματα όπου βρίσκονται. Ίποστηρίζω ότι ή αποκέντρωση δέν σημαίνει τόν ασυνάρτητο διασκορπισμό του πληθυσμού στην ύπαιθρο σέ μικρά απομονωμένα νοικοκυριά ή σέ κομμουνες αντικουλτούρας, όσο σημαντικές κι αν είναι: οί τελευταίες, αλλά μάλλον ότι πρέπει να διατηρήσουμε τήν παράδοση τής πόλης με τήν έλληνική έννοια του όρου, σάν πόλη για τήν όποία να μπορούν να έχουν όλική αντίληψη και να τή διαμορφώσουν όπως θέλουν αυτοί πού τήν κατοικούν, ένα νέο άστυ σέ ανθρώπινες διαστάσεις πού, κατά τό περίφημο ρητό του Άριστοτέλη, θά μπορεί κανείς να έχει μία όλική αντίληψή του με μία ματιά.

Μία τέτοια οίκοκοινότητα πιστεύω πως θά επούλωνε τή διάσταση μεταξύ πόλης και ύπαιθρου, και ακόμα μεταξύ μυαλού και σώματος, συγχωνεύοντας τήν πνευματική με τή χειρωνακτική εργασία, τή βιομηχανία με τή γεωργία, σέ μία έναλλαγή ή διαφοροποίηση τών τεχνικών καθηκόντων. Μία οίκοκοινότητα θά υποστηριζόταν από ένα νέο είδος τεχνολογίας - ή οίκοτεχνολογίας - βασισμένης σέ ευκαμπτα, πολύπλευρα μηχανήματα τών όποιων οί παραγωγικές εφαρμογές θά έδιναν έμφαση στην ανθεκτικότητα και στην ποιότητα, όχι στην προσχεδιασμένη φθορά, όχι στην παράλογη μαζική παραγωγή άχρηστων αγαθών και στην γρήγορη κυκλοφορία αναλώσιμων έμπορευμάτων. "Άς μου επιτραπεί να υπογραμμίσω έδω ότι δέν υποστηρίζω να εγκαταλείψουμε τήν τεχνολογία και να γυρίσουμε πίσω στην παλαιολιθική περισυλλογή τής τροφής. Έντελώς αντίθετα, έπιμένω ότι ή υπάρχουσα τεχνολογία μας δέν είναι αρκετά επεξεργασμένη σέ σχέση με τή μικρότερη κλίμακα και περισσότερο πολύπλευρη οίκοτεχνολογία πού θά μπορούσε να αναπτυχθεί και πού σέ μεγά-

λο βαθμό είναι ήδη διαθέσιμη σε πειραματική μορφή ή στα σχεδιαστήρια. Μιά τέτοια οίκοτεχνολογία θα χρησιμοποιούσε το ανεξάντλητο ενεργειακό δυναμικό της φύσης - τὸν ἥλιο καὶ τὸν ἀνεμο, τὶς παλίρροιες καὶ τὰ κανάλια, τὶς διαφορὲς θερμοκρασίας τῆς γῆς καὶ τὴν ἀφθονία ὕδρογόνου γύρω μας - γιὰ νὰ προσφέρει στὴν οἰκοκοινότητα ὕλικά πού δὲν μολύνουν ἢ ἀπορρίμματα πού μποροῦν εὐκολὰ νὰ ξαναενταχθοῦν στοὺς φυσικοὺς κύκλους. Πράγματι, ἡ ἀποκέντρωση θὰ ἐπέτρεπε νὰ ἀποφευχθοῦν τὰ προβλήματα τῶν συγκεντρωμένων ἀπορριμμάτων πού δημιουργοῦν οἱ γιγάντιες πόλεις μας, ἀπορριμμάτων πού μποροῦν μόνο νὰ καοῦν ἢ νὰ θαφτοῦν μαζικά στὶς θάλασσές μας.

Πιστεύω ὅτι οἱ οἰκοκοινότητες καὶ οἱ οἰκοτεχνολογίες, ἀναπτυγμένες σὲ ἀνθρώπινες διαστάσεις, θὰ ἀνοίγαν μιὰ νέα ἐποχὴ στὶς κατὰ πρόσωπο σχέσεις καὶ στὴν ἀμεση δημοκρατία, προμηθεύοντας τὸν ἐλεύθερο χρόνο πού θὰ ἔκανε δυνατόν στοὺς ἀνθρώπους, κατὰ τὰ ἐλληνικὰ πρότυπα, νὰ διευθύνουν τὶς ὑποθέσεις τῆς κοινωνίας δίχως τὴ μεσολάβηση γραφειοκρατιῶν καὶ ἐπαγγελματικῶν πολιτικῶν λειτουργῶν. Τὰ χάσματα πού ἀνοίξε ἡ ἱεραρχικὴ κοινωνία μέσα στὴ μακροαιωνη ἱστορικὴ πορεία τῆς θὰ ἐπουλώνονταν καὶ θὰ ξεπερνοῦνταν. Ἡ ἀνταγωνιστικὴ διαίρεση τῶν φύλων, τῶν ομάδων ἡλικίας, τῆς πόλης καὶ τῆς υπαίθρου, τῆς διοίκησης καὶ τῆς κοινότητας, τοῦ μυαλοῦ καὶ τοῦ σώματος, θὰ συμφιλιωνόταν καὶ θὰ ἐναρμονιζόταν σὲ μιὰ πρὸ ἀνθρωπιστικὴ καὶ οἰκολογικὴ σύνθεση. Ἀπὸ αὐτὸ τὸ ξεπέραςμα θὰ πῆγαζε μιὰ νέα σχέση μεταξύ ἀνθρωπότητας καὶ φυσικοῦ κόσμου ὅπου ἡ ἴδια ἡ κοινωνία θὰ γινόταν ἀντιληπτὴ ὡς ἓνα οἰκοσύστημα μὲ δάση τὴν ἐνότητα στὴν πολυμορφία, τὸν ἀθορυμητισμὸ καὶ τὶς μὴ ἱεραρχικὲς σχέσεις. Γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ θὰ ζητούσαμε νὰ ἐπιτύχουμε στὰ ἴδια μας τὰ μυαλὰ τὴν ἐπαναπνευματικοποίηση τοῦ φυσικοῦ κόσμου - ὄχι βέβαια ἐπιστρέφοντας χ-

μερπῶς στους μύθους τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ βλέποντας στήν ἀνθρώπινη συνειδητότητα ἕναν φυσικό κόσμο πού ἔγινε αὐτοσυνειδητός καί αὐτενεργός, ἐνημερωνόμενος ἀπό μιᾶ μὴ κατασταλακτὴ ἔρθεολογικότητα πού ἐπιζητεῖ νὰ υποβάλλει τὴν πολυμορφία καί τὴν πολυπλοκότητα τῆς ζωῆς. Ἀπὸ αὐτὸ τὸν μῦθ - Προμηθεϊκὸ προσανατολισμὸ θὰ ἀναδυόταν μιὰ νέα εὐαισθησία, πού σύμφωνια μὲ τὰ λόγια τοῦ Μάρξ θὰ ἔφερνε τὸν ἐξανθρωπισμὸ τῆς φύσης καί τὴ φυσικοποίηση τῆς ἀνθρωπότητας.

Μὲ τὴν ἀντιπαράθεση τοῦ «περιβαλλοντισμοῦ» κατ' ἐκείνη οἰκολογίας δὲν θέλω νὰ πῶ ὅτι δὲν θὰ πρέπει νὰ ἀντιπροσδοκῶμετε στήν κατασκευή πυρηνικῶν ἐργοστασίων ἢ μεγάλων αὐτοκινητοδρόμων καί νὰ καθόμαστε μὲ σταυρωμένα χέρια περιμένοντας τὸν ἐρχομὸ μιᾶς οἰκολογικῆς δευτέρας παρουσίας. Ἀντίθετα, τὸ ὑπάρχον ἔδαφος πρέπει νὰ κρατηθεῖ μὲ όλες μας τίς δυνάμεις καί σέ όλα τὰ σημεῖα, γιὰ νὰ σώσουμε ὅτι μᾶς ἀπομένει καί νὰ μπορέσουμε νὰ ἀνασυγκροτήσουμε τὴν κοινωνία πᾶν ὡς τὴ βάση ἑνὸς περιβάλλοντος ὅσο τὸ δυνατόν λιγώτερο μολυσμένου καί κατεστραμμένου. Ἀλλὰ ἡ ἀδυσώπητη ἐναλλακτικὴ λύση τῆς οἰκοτοπίας ἢ τοῦ οἰκολογικοῦ ἀφανισμοῦ πρέπει νὰ παραμένει στὸ προσκήνιο, καί νὰ προβάλλεται μιὰ θεωρία μὲ συνοχή. Ἐκτός κι ἂν προσφέρουμε ἐναλλακτικὲς λύσεις πού εἶναι τὸ ἴδιο ἀνούσιες ὅσο εἶναι ἐάρθρες οἱ προοπτικὲς τῆς ὑπάρχουσας κοινωνίας. Δὲν μπορούμε, γιὰ παράδειγμα, νὰ ποῦμε στὸν «Τρίτο Κόσμο» νὰ μὴν ἐκδιομηχανιστεῖ ὅταν ἀντιμετωπίζει ἀμειλικτη ὕλική στέρηση καὶ φτώχεια. Μὲ μιὰ συνεκτικὴ θεωρία πού ἀγγίζει τὴν οὐσίαν τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος μπορούμε, ὅμως, νὰ προσφέρουμε στὰ ἀναπτυσσόμενα ἔθνη τὰ τεχνολογικὰ καί κοινοτικά πρότυπα πού χρειάζομαστε γιὰ τὴ δική μας κοινωνία. Χωρὶς ἕνα συνεκτικὸ θεωρητικὸ πλαίσιο, λίγα πράγματα μπορούμε νὰ ποῦμε ἐκτός ἀπὸ ἀνιαρὲς κοινοτοπίες, ἐπεισοδιακοὺς ἀγῶ-

νες και εύσεβεις πόθους, που το κοινό μπορεί δικαιολογημένα να αγνοήσει με μόνη εξαίρεση ότι αφορά τα στενά καθημερινά του συμφέροντα.

Ίποθέτω πως θα μπορούσα να συζητάω αυτά τα προβλήματα δίχως σταματημό. Άλλά ως τελειώνω με μιά μάλλον άδυσώπητη αλλά έντιμη παρατήρηση. Η μοναδική ελευθερία που μπορεί να μας περιμένει πηγάζει κατά τρόπο είρωνικό - ή μάλλον διαλεκτικό - από το γεγονός ότι οι δυνατότητες έκλογής μας είναι αξιοθρήνητα περιορισμένες. Πριν ένα αιώνα ο Μάρξ μπορούσε θάυμα να ύποστηρίζει ότι ή έναλλακτική λύση του σοσιαλισμού είναι ή θαρβαρότητα. Όσο σκληρή κι αν ήταν ή χειρότερη έναλλακτική λύση, ή κοινωνία μπορούσε τουλάχιστον να έλπίζει πως κάποτε θα την ξεπερνούσε και θα συνερχόταν. Σήμερα ή κατάσταση έχει γίνει πολύ πιο σοβαρή. Η οικολογική κρίση της έποχής μας έχει τοποθετήσει τις έναλλακτικές λύσεις της κοινωνίας σ' ένα πιο κρίσιμο επίπεδο. Η θα δημιουργήσουμε μιά οικολογία βασισμένη σε οικολογικές αρχές, ή απλούστατα θα αφανιστούμε σαν είδος. Κατά τή γνώμη μου αυτό δέν είναι καταστροφιστικός στόμφος - είναι μιά έπισημονική κρίση που επικυρώνεται καθημερινά από τον ίδιο το νόμο ζωής της ύπάρχουσας κοινωνίας.

«Roots», Νο 3 του 1974

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ ΣΥΝΤΟΜΑ
ΑΠΟ ΤΗ «ΔΙΕΘΝΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ»
ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΑΝΤΟΝΙΟ ΤΕΛΛΕΖ
Σ Α Μ Π Α Τ Τ Ε

Στήν Ευρώπη υπάρχει ακόμη και σήμερα μιὰ άγνωστη χώρα. Μάλλον, είναι μιὰ χώρα πού ό υπόλοιπος κόσμος, κάνει έπίτηδες τά στραβά μάτια για τίς νομιμοποιημένες έπίσημα θηριωδίες έπί σαράντα χρόνια, κι αυτό τοό είναι πολύ βολικό. Μιλάμε φυσικά για τήν 'Ισπανία.

'Υπάρχει άφθονη βιβλιογραφία για τόν 'Ισπανικό έμφύλιο Πόλεμο, άρκετή ίσως για νά γεμίσει μιάν όλόκληρη βιβλιοθήκη αλλά κανένα βιβλίο δέν ιστορεί τίς λεπτομέρειες τοό άγώνα τών θαρραλέων άνδρών και γυναικών πού μετά τήν κατάρρευση τής Δημοκρατίας πολεμούσαν τόν τόσο άνισο άντίπαλο. Αύτοί ήταν ή 'Αντίσταση. 'Η σύγκρουση τής 'Ελευθερίας με τήν Τυρανία δέν έληξε με τή νίκη τοό Στρατηγοό Φράνκο τό '39 όπως θέλουν νά πιστεύουν οι άστοί ιστορικοί. Με έγκληματική έπιμονή ό Φράνκο, οι καταδότες, οι συκοφάντες, ή 'Ισπανική άρχουσα τάξη με όλους τοός συμμάχους της στοό έξωτερικό προσπαθούν ως τά σήμερα (κι αυτό μπορεί νά τό διαπιστώσει όποιοσδήποτε με μιὰ ματιά στις έφημερίδες) νά σπάσουν τό πνεύμα τής αντίστασης τοό 'Ισπανικό λαοό με τήν τρομοκρατία και με τά έγκλήματα τοό κρατικού μηχανισμού καταστολής: δίκες πολιτικής σκοπιμότητας, στρατοδικεία, φυλακές, βασανιστήρια και δολοφονίες. "Αν και τό 'Ισπανικό όπουργείο Πληροφοριών και Τουρισμοό θά προτιμούσε νά πιστευόμαε άλλα πράγματα, ή ένσάρκωση τοό Μολώχ ακόμη παραλάυνει με περιφάνεια στοός δρόμους τής ηλιόλουστης 'Ισπανίας. Οι δραστηριότητες τών άνδρών και γυναικών τής άντιεξουσιαστικής αντίστασης - ήμέδων δράσης στούν άγώνα ένάντια στούν στρατηγό Φρανοίσκο Φράνκο είναι γενικά άγνωστες στούν έξω κόσμο. Τό μόνο πού ζητούν στη ζωή τους είναι ή κατάλυση αύτοό

τοσ μισητοσ συστήματος καταπίεσης και μ' αυτό τόν σκοπό δίνουν καθημερινά τις ζωές τους στους δρόμους τών πόλεων, στις γιάφκες, στα χωριά και στα βουνά, σέ απευγνωσμένες μάχες με τις «δυνάμεις τοσ Νόμου και της τάξεως». Ίσως τó πιο τραγικό στοιχείο αὐτοσ τοσ ἀγώνα ήπηρεσε ἀκριβώς τó πόσο μόνοι ήταν.

Αὐτό τó βιβλίο είναι μιὰ μικρή συνεισφορά στην ιστορία αὐτοσ τοσ ἀγώνα. Ὁλόκληρη ή ιστορία αὐτή ποτέ δέν θά γραφεί ίσως. Οι ἀνώνυμοι ἄνδρες και γυναίκες πού ἐξεγέρθηκαν ἐνάντια στη δδικη ταξική κοινωνία με μόνο σκοπό νά τήν καταστρέψουν και νά χτίσουν έναν καλύτερο κόσμο για δλη τήν ἀνθρωπότητα δέν «παράγουν ιστορία» όπως θέλουν οι δστοί. Ὁ Φρανσισκο Σαμπατέ Λιοπάρτ ήπηρεσε και τὰ δυό, φίλος και σύντροφος. Συχνά κάναμε συζητήσεις για τήν Ἰσπανία και για τó πώς θά μπορούσαμε νά χτίσουμε έναν αποτελεσματικό μηχανισμό ἀντίστασης - με αὐτές τις περιορισμένες δυνατότητες τοσ ἀντιεξουσιαστικοσ κινήματος - πού θά μπορούσε νό ἀπιταχύνει τήν πτώση τοσ καθεστώτος. Ὁ Σαμπατέ όμως συνήθως θά ἔκοθε αὐτές τις συζητήσεις με ένα χαμόγελο και θά ἔλεγε:

•Τὰ λόγια δέ μπορούν νά ὑποκαταστήσουν τή ὁρδή. Ἐν πάνω ἀπ' όλα αγαπάτε τήν ἐλευθερία θά πρέπει νά εἴστε ἔτοιμοι νά καλέσετε για αὐτήν ἀδιάκοπα και χωρίς ποτέ νά κουραστήτε, κι ἔν χρειαστή, νά πεθάνετε για αὐτήν».

Τοσ ἄρεσε ἔπίσης νά ἀναφέρη τὰ λόγια τοσ Κατωύφ, τοσ Ρώσου Φιλόσοφου: «Ὁ ἐπαναστάτης δέν ἀφιερώνει τή ζωή του στην προετοιμασία της ἐπανάστασης: Ἐπαναστατεῖ!».

Ὁ Σαμπατέ ἔμεινε πιστός σ' αὐτή τήν ἀντίληψη για τόν ἐπαναστατικό ἀγώνα σ' ἔλη του τή ζωή. Σ' ἔλες του τις ἐνέργειες και τις σχέσεις του με τοὺς ἀνθρώπους διατήρησε τόν ὑψηλότερο βαθμό ἀκεραιότητας και εὐλικρίνειας, χωρίς δέβαια νά είναι ὁ μόνος πού τó κατάρφε αὐτό. Οι χαρακτήρες τών περισσότερων ἀνδρῶν και γυναικῶν πού ἀναφέρονται σ' αὐτό τó βιβλίο ήταν τó ἴδιο καταπληκτικοί. Τό ἐξαιρετικό με τόν Σαμπατέ ήταν ὅτι μέχρι νά δολοφονηθῆ, για περισσότερο ἀπό τριάντα χρόνια, ἔπαιζε καθημερινά με τή φωτιά χωρίς ὅστε μιὰ στιγμή νά ξεκουραστή, νά ήσυχάση. Οι ὑπόλοιποι πού ὄαν κι' αὐτόν ρίχτηκαν ἀπό μικροί στόν ἐπαναστατικό ἀγώνα ἔχασαν σύντομα τή ζωή τους. Ἄλλοι πολέμησαν μερικά χρόνια κι ἔπειτα σταμάτησαν. Ὁ Σαμπατέ ἔπέζησε ἀπό τριάντα χρόνια μόνιμου κίνδυνου και, μέσα σέ τέτοιες περιστάσεις, ἄλλάξιμοι θά μπορούσαν νά ἀμφισβητήσουν τις ἐξαιρετικές του ἱκανότητες ὡς ἐπαναστάτη μαχητή.

Αυτό το βιβλίο δεν είναι μια βιογραφία του, ούτε μια ψυχολογική μελέτη πάνω στον Σαμπατέ. Είναι μια σκιαγραφία. Ένα ανάγλυφο αν θέλετε, ενός ανθρώπου που η βιογραφία του δεν έχει γραφή ακόμη. Δεν ζητάει να είναι περιεκτικό. Οι ήμερομηνίες, οι τοποθεσίες και τα ονόματα έχει γίνει προσπάθεια να επαληθευθούν, αλλά σε μερικές περιπτώσεις μάλιστα έχουν αλλάξει, καθώς ο αγώνας ενάντια στον Φράνκο συνεχίζεται και πολλοί απ' τους πρωταγωνιστές αυτών των σελίδων ζουν και βρίσκονται ακόμη στην πρώτη γραμμή του ανατρεπτικού αγώνα είτε καπίζουν στις φυλακές. Γι' αυτό τον λόγο ίσως υπάρχουν μερικά κενά σ' αυτή την ιστορία αλλά ελπίζουμε ότι ο αναγνώστης θα μας συγχωρήσει' δεν θέλουμε αυτό το βιβλίο να δώσει πληροφορίες που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ενάντια στο αντιφρανκικό κίνημα.

Στον Σαμπατέ ποτέ δεν άρεσε να μιλά για τον εαυτό του ή για τα κτερθώματά του, αλλά αυτά που ακολουθούν είναι ένας ακριβής απολογισμός των περιόδων της ζωής του που κατορθώσαμε να ανασυνναρμολογήσουμε. Οι διάλογοι είναι γενικά όπως μιλούσαν στην πραγματικότητα ο Σαμπατέ και οι υπόλοιποι σύντροφοι που έζησαν, θυλάσαν και πολέμησαν στο πλευρό του. Ίσως όρισμένες μικρές λεπτομέρειες είναι λάθος αλλά, όπως είπα και παραπάνω, αυτή δεν είναι μια όριστική βιογραφία.

Παρ' όλα αυτά, τα προβλήματα που αναφέρονται εδώ βρίσκονται ακόμη σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, κι' έχει σημασία να τα μάθει ένα ευρύτερο κοινό. Σκοπός μας είναι να θάλουμε κάποιο συμπέρασμα από αυτή την μέχρι τώρα τελείως άγνωστη δράση. Σήμερα πολύ περισσότερα είναι γνωστά για τους άντάρτες των πόλεων στην Ούρουγουάη, στην Αργεντινή ή στην Βραζιλία παρά για τους Ισπανούς, παρ' ότι οι Ισπανοί γκουερίλλας ήταν αυτοί που έδωσαν πρότυπο τόσο το όνομα όσο και την εμπνευσή. Γι' αυτό θέλουμε να φωτίσουμε τον αγώνα ενάντια στην τυραννία στην Ισπανία και να δώσουμε μια σκιαγραφία μερικών απ' αυτούς που αγωνίστηκαν.

Ο Φρανσίσκο Σαμπατέ ήταν ένας παράνομος - πάντοτε 'Από πολύ μικρός διαχώρισε τη θέση του από την ταξική κοινωνία και προσπάθησε να συμμετάσχει, όσο καλύτερα μπορούσε, στο χτίσιμο μιας νέας, πιο δίκαιης και ανθρώπινης, όπου οι ελπίδες, οι αξίες κι' οι δραματισμοί του ατόμου δεν θα ποδοπατιούνταν: προμελετημένα και μόνιμα. Γι'α να πετύχουμε αυτή την απελευθερωμένη κοινωνία πρέπει να μη διστάσουμε να προκαλούμε την υπάρχουσα τάξη. Ο Σαμπατέ αγνόησε

τά κτυπήματα τὰ ἑποία ἐπρόκειτο νὰ τὸν πληξοῦν. Δὲν εἶχε νὰ διαλέξῃ τὰ μέσα γιὰ τὸν ἀγώνα του. Τὰ μόνο ποὺ διέθετο ἦταν τὸ κουράγιο, ἡ ἐξυπνάδα, καὶ ἡ δύναμη τῆς θέλησής του.

Πάνω ἀπ' ἔλλα, ἡ ἱστορία του δείχνει ὅτι τὸ άτομο ποτὲ δὲν εἶναι ἀπόλυτα ἀδύναμο. Ἡ δυνατότητα τῆς ἐξέγερσης καὶ τῆς υπερπόσης μιᾶς ιδέας ποὺ θεωρεῖ σωστὴ πάντα ὑπάρχει, ἀκόμη καὶ στίς πιὸ δύσκολες καὶ ἀντίξοες περιστάσεις - ποὺ ἦταν αὐτὲς ποὺ ὄρθηκε καὶ αὐτὲς ποὺ πολέμησε.

ANTONIO TALLERZ

Παρίσι, Μῆνης '73

Βρισκόμουν στίς φυλακὲς Καραμπανουέλ τῆς Μαδρίτης στὴν πρωτοῦρηθα σὲ ἐπαφὴ μὲ δύο δραστήρια μέλη τῆς Ἰσπανικῆς ἀντίστασης τῆς ἐποχῆς ποὺ καλύπτει αὐτὸ τὸ βιβλίο. Τὸ ὄνομα ποὺ ξαναγυροῦσε ἐπιμονα σ' ἄλλες τίς συζητήσεις ἦταν αὐτό: Σαμπατέ. Κι ὅμως, εἶναι σχεδὸν ἀγνωστὸς πέρα ἀπὸ τὰ Πυρηναία.

Ἐπάρχει ἓνα κεφάλαιο στὸ βιβλίο τοῦ καθηγητῆ Χόμπσμπάουμ «Οἱ ληστές», ὅπου ὁ Χόμπσμπάουμ βασίζεται σὲ γεγονότα σταχυολογημένα ἀπὸ τὸν συγγραφέα αὐτοῦ τοῦ βιβλίου γιὰ νὰ στηρίξῃ τὴ δική του ἀποψη. Ἐπάρχει ἐπίσης ἓνα φιλμ τοῦ Χόλλυγουντ βασισμένο πολὺ χαλαρὰ στὴ ζωὴ τοῦ Σαμπατέ, τὸν ὁποῖο παρουσιάζει περὶπου σὰν λαθρέμπορο, «κοίταξε τὸ ἄσπρο ἄλογο» μὲ τοὺς Γκρέγκορυ Πέκ καὶ Ἄντονι Κουήν. Μιὰ πιὸ σοβαρὴ ἀναφορὰ στοὺς ἀγῶνες τῶν ἀδερφῶν Σαμπατέ εἴρεται στὸ βιβλίο τοῦ Μιγκουέλ Γκαρσία «Φυλακισμένος τοῦ Φράνκο» (ἐκδομένο τὸ 1972).

Ὁ Ἄντονιο Τελλέρζ μᾶς δίνει μὲ τὴ ζωὴ τοῦ Σαμπατέ τὴ δυνατότητα νὰ διακρίνουμε ὀρισμένα σημεῖα ἀπ' ὅσα ἴσθουν τοὺς ἀντάρτες τῶν πόλεων σ' αὐτὴ τὴν τοποθέτηση καί, πολὺ σημαντικό, δείχνει πῶς ὁ καθένας - ἀδιάφορο πόσο δύσκολη μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ θέση του ἢ πόσο ὀμὸ τὸ καθεστῶς - μπορεῖ νὰ ἀγωνιστῇ γιὰ τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν ἐλευθερία, ἂν εἶται ἔχει διαλέξει.

Ἡ ἱστορία δὲν τελειώνει στὸ Σάν Θελόνη, μὲ τὸν θάνατο τοῦ Σαμπατέ. Τὴν ἴδια μέρα ποὺ τὸν πυροβολοῦσαν, ἡ ἀτυνομία καὶ ἡ Γκουαρντία Σιβίλ ὁ ἀγῶνας του, αὐτὸς τῶν ἐλεύθερων ἀνθρώπων ἐναντίον τοῦ τυράννου, πέρασε στὰ χέρι τῶν ἄλλων ἀνθρώπων καὶ γυναι-

κων που πρέπει να μένουν ανώνυμοι. Αυτοί κέρδιζαν από τη θετική κι άρνητική έμπειρία του όχι μόνο στην Ίσπανία αλλά σ' όλόκληρο τον κόσμο, κάτω απ' τὰ λάβαρα της Πρωτομαγιάς - της μέρας της Διεθνούς άλληλεγγύης της εργατικής τάξης.

Λιγότερο από ένα μήνα μετά τον θάνατο του Σαμπατέ σχηματίστηκε το DRIL (Ίπαναστατικό Διευθυντήριο για την Άπελευθέρωση της Ίθηρικής) για να μετασχηματιστεί αργότερα στο CIL (Συμβούλιο για την Άπελευθέρωση της Ίθηρικής). Αυτό το σχήμα ήταν υπεύθυνο, ανάμεσα σε άλλα, για την πρώτη πολιτική άεροπειρατία και άπαγωγές της πρόσφατης Ιστορίας. Ένα παράδειγμα ήταν η κατάληψη του Πορτογαλικού κρουαζιερόπλοιου «Σάντα Μαρία» στις θόρειες θάλασσες το '61. Στο Μιλάνο αντιεξουσιαστές άκτιβιστές έκαναν την πρώτη μιας σειράς πετυχημένων άπαγωγών με τον Ίσπανό ύποπρόξενο σ' αυτή την πόλη, Σενιόρ Έλιας, το '62, για να άποτρέψουν την έκτέλεση του μέλους της F.I.J.L. (Ίθηρικής Όμοσπονδία; Άντιεξουσιαστικής Νεολαίας) Γιόργκε Κουνίλλ Βάλς.

Άρκετοι ξένοι πολιτικοί κρατούμενοι με ποινές από είκοσι ως τριάντα χρόνια άπελευθερώθηκαν μετά την άπαγωγή του έκκλησιαστικού άκόλουθου της Ίσπανικής πρεσβείας στο Βατικανό, Μάρκου, Ουσοία, το '66.

Οι άναρχικοί δέν θρύσκουν πολύ ευχάριστες τις άπαγωγές και τις συλλήψεις όμύρων, γιατί αυτές προϋποθέτουν τη χρήση άκριβώς των συστημάτων που ζητούν να καταλύσουν. Ζητάμε να συντρίψουμε τη δύναμη της Άρχουσας τάξης, όχι να την φυλακίσουμε. Όμως πάλι, πώς άλλοίως μπορούμε να γλυτώσουμε τους συντρόφους που σαπίζουν στις φυλακές; Έτσιω καταφέρουμε κάποτε το κράτος που κρατάει πολιτικούς όμήρους να περιμένη κι έμεις να πάρουμε όμήρους, το παιχνίδι να πάψη πιά να παίζεται με τους κανόνες που α ο τ ο ι θέσπισαν, για να βοηθάνε τ η θ ι κ ή τ ο υ ς επιβράτηση.

Συχνά μπαίνει το έρώτημα πώς θα άποφύγη, πώς θα εξαλειφθή κανεις την πολιτική θία. Έ άπάντηση είναι εύκολη. Έξαλειφοντας την τυρανία του κράτους. Έχει δημιουργηθεί ένα κλίμα, είδικά ανάμεσα στη γενειά μου, άμφισβήτησης των άσιοποιημένων από τον χρόνο κανόνων κατά τους όποιους όλα τα παιχνίδια έχουν παιχθή. Για αυτό-όλοι ενδιαφέρονται για τις πιο διαφορετικές τάσεις, σαν τον άναρχισμό, την Νέα Άριστερά, ή άκόμη και τον μυστικισμό.

Κατά τὰ '30 - '40 η οδισιαστική πολιτική φαινόταν να είναι ανάμεσα στις δύο μορφές δικτατοριών, τον... κρατικό κομμουνισμό και τον φασισμό που έκαναν κάθε μορφή άποκεντρωτισμού να δεί-

χνη εκτός τόπου και χρόνου. "Επειτα, μέχρι τὰ τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ '50 ἡ διαμάχη τῶν δύο μπλόκ ἔκανε τὴν ἰδέα τῶν ἀπελευθερωμένων κοινοτήτων νὰ δείχνη παρανοϊκή. "Ὅμως τώρα εἶναι φανερό ἀκρί-μη και γιὰ τὸ, πὸ ἀσχετο πολιτικά θημοσιογράφος πὸ δὲν ξέρει κα-λά - καλὰ τι σημαίνει ἀναρχισμός, ὅτι ἡ συγκρούση τῆς ἐποχῆς μου γίνεται ἀνάμεσα στὸ κράτος - τὶς «δυνάμεις τοῦ Νόμου» και τῆς τα-ξέως· ἂν θέλετε - και τὴν ἀναρχία.

Ἡ κατανόηση αὐτῆς τῆς κατάστασης ἔδωκε ἰσὴ διεθνή συνεργα-σία ἀνάμεσα στὶς δυνάμεις τῆς καταστολῆς, τὶς ἀστυνομίες - κι ὁ Ἄν-τόνιο Τελλέζ δείχνη καθαρά τὸ πῶς αὐτὲς ἀντιμετώπιζον τὸν Σα-μπατέ. Ὁ εἰδικὸς κλάδος τῆς Βρετανικῆς ἀστυνομίας συμμετέχει κι αὐτὸς μὲ τὴν ἴδια θέρμη ἐνάντια στὸν Εὐρωπαϊκὸ λαὸ και τοὺς Ἴσπα-νοὺς ἀντιφασίστες ὅσο και ὅλες οἱ ἄλλες ἀστυνομίες, ἂν και βέβαια ἡ λαϊκὴ ἀγανάκτηση γιὰ τὶς μεθόδους τοῦ φράνκο δὲν ἔχει δώσει τὴν θυ-νατότητα οἱ καιμιὰ Ἀυτικὴ κυβέρνηση νὰ τὸν καλῶσι ἐπίσημα ὅστε κι ἡ Βρετανικὴ κυβέρνηση παραδέχεται ὅτι τὸν ὑποστηρίζει και μάλιστα βάζοντας τὴν ἀστυνομία τῆς ἐπὶ διαίθεσή του. Αὐτοὶ πὸ ἀγωνίζονται ἐνάντια στὸν φασισμό και τὴν κταπίεση δὲν ἔχουν καιμιὰ «πατρίδα» πίσω τους.

Ἐπὶ χρόνια οἱ Ἴσπανικὲς ἀρχὲς προσπαθοῦσαν νὰ πιέσουν διὰ μέσου τῆς ἀστυνομίας ἄλλων χωρῶν τοὺς δραστήριους ἀντιπάλους τοῦ καθεστώτος ἐπὶ ἐξωτερικῶ. Ἀλλὰ ἡ ἀποδοκιμασία τοῦ κοινῶ γιὰ τὴν κατάσταση ἐπὶν Ἴσπανία ἔκανε στὶς χώρες πὸ ἡ κοινὴ γνώμη ἔχει κάποιαν ἰσχύ ἀπὸ νὰ γίνη μὲ συνομιλίες και ἱστορικὰς μᾶλλον παρὰ ἀνοιχτά, μὲ νόμους. Ἄν και ἡ τελευταία κυβέρνηση Οὐλλσον δὲν ἤ-ταν μὲ κανέναν τρόπο προετοιμασμένη νὰ ἱκανοποιήσῃ ἀνοιχτά τὶς ἀ-παιτήσεις τους, ἡ Σκώτλαντ Γιάρντ συνέγιζε νὰ τὸν ὑποστηρίξῃ ἀγνο-ώντας τὴν ἐπίσημη πολιτικὴ και ἀφ' ὅτου πάλι ἀνέβηκαν οἱ συντη-ρητικοὶ τὸν ἐξυπηρετοῦσαν μὲ κάθε δυνατὸ τρόπο. Σανάρχισαν οἱ ἀ-ποστολὲς ὅπλων ἐπὶν Ἴσπανία. Και κανεὶς δὲν ξέρει καλύτερα ἀπὸ μένα ἂν και γεννήθηκα ἐπὶ Σκωτία, πῶς οἱ ἀντίπαλοι τοῦ καθεστώτος διαρκῶς ἀντιμετωπίζουν ἐπιδρομὰς κι ἔρευνες ἐπὶ σπῆτα τους, π.έ-σεις τῶν ἐργοδοτῶν, πιέσεις ἐνάντια στοὺς φίλους τους ὅστε νὰ ἀπο-μονωθοῦν οἱ ἴδιοι., «διαρροὲς» κατασκευασμένων πληροφοριῶν ἐπὶν τό-πο κλπ. Τὶ θὰ συνέβαινε ἄραγε ἂν εἶχα γεννηθεῖ ἐπὶν Ἴσπανία, ὅ-πότε θὰ χρειαζόμουν και τὴν ἄδεια τῆς ἀστυνομίας γιὰ νὰ περνᾶω τὰ σύνορα; Ποιὸ ἦταν τὸ ἔγκλημά μου; "Ὅτι πήρα ἀνοιχτά μέρος ἐπὶν ταξικὸ πόλεμο και, βέβαια, ἔδειξα ἀλληλεγγύη οἱ πολιτικῶς κρα-τούμενους, θύματα τοῦ φασισμού.

Υπάρχουν θέβαια αρκετοί με «προχωρημένες» πολιτικές ιδέες που βλέπουν τέτοιες ενέργειες αποδεκτές για την Νοτιοανατολική Ασία, την Αφρική ή την Νότιο Αμερική αλλά τρομάζουν όταν φαντάζονται τους αντίρτες των πόλεων στη δική τους χώρα. Για τον «επαναστάτη» σοσιαλιστή ή Βόρεια Ίρλανδία είναι ο πλησιέστερος τόπος όπου είναι δυνατές αυτές οι δραστηριότητες χωρίς να είναι «επιτιμολογικές» ή «αποκομμένες απ' τις μάζες». Όμως ο Σαμπατέ κατάφερε να σπάσει την ακαδημαϊκή, άστοχη ατμόσφαιρα των ατέλειωτων συζητήσεων στην έξορά δείχνοντας ότι οι συζητήσεις και τα πρακτικά είναι συχνά προφάσεις για δειλία και αδράνεια.

Οι αντίρτες των πόλεων δεν είναι ή «πρωτοπορεία» της επανάστασης κι αυτό το έδειξε καθαρά ο Σαμπατέ με τη ζωή του. Είναι ή διανοηφυλακή και το ξέρουν πολύ καλά ότι μόνος στρατός της επανάστασης μπορούν να είναι οι ίδιοι οι εργάτες. Το περισσότερο που μπορούν να κάνουν είναι να αντιτάσσονται στις επιθέσεις που γίνονται εναντίον του λαού όταν αυτός βρίσκεται σε διανοηχώρηση. Οι σημερινές κυβερνήσεις ξέρουν καλά τους κινδύνους που συνεπάγεται μιιά ταξική κοινωνία και τις αντιθέσεις του καπιταλισμού, μετά τα γεγονότα του Μάη '68 που καθαυτά έδωσαν μιιά νέα προοπτική της επανάστασης. Μέχρι τότε πολλοί πολιτικοί ήθελαν να πιστεύουν στη «σοσιαλιστική αντίληψη» της Ιστορίας, ότι δημιουργοί όλων των καταστάσεων είναι κάποιες μικρές ομάδες Ικανών ατόμων με σαφή επίγνωση του στόχου (Ισως επειδή κι οι ίδιοι μ' αυτόν τον τρόπο απέκτησαν δύναμη, δουλεύοντας για τους δικούς τους σκοπούς). Η αλαζονεία τους έμπόδιζε να διακρίνουν ότι οι επαναστατικές καταστάσεις κι οι επαναστάτες ξεπηδούν από τη δυσαρέσκεια του κόσμου και την ανικανότητα του ταξικού συστήματος να κρύψει έπαρκώς την κοινωνική άδικία. - για αυτούς οι επαναστάτες έζησαν και έδρασαν σε κάποιον κοινωνικό χώρο τελείως άσχετο με την καθημερινή ζωή του συνηθισμένου ανθρώπου. Αλλά πάντα έεχνοσαν ότι κάθε συνηθισμένος άνθρωπος είναι ένας δύναμι επαναστάτης.

Μετάφρασα αυτό το βιβλίο στην φυλακή, υπόδικος. Μέχρι τότε ο συγγραφέας το είχε αναθεωρήσει και συμπλήρωσε και μερικές λεπτομέρειες ώστε αυτή ή έκδοση είναι πληρέστερη από την Ιταλική και την Ίσπανική.

Στιούαρτ Κρίστι:
Λονδίνο

“Αν και μόνον από το 1945 το ‘Ισπανικό ‘Αντιεξουσιαστικό Κίνημα της εξορίας (M.L.E) μπόρεσε να έπαν - αυτοργανωθή άνοιχτά, ή ένοπλη αντίσταση ενάντια στον Φράνκο σέ Ισπανικό έδαφος ξεκίνησε άπ’ τή στιγμή πού αυτός πρωτοπάτησε τό πόδι του στή Μαδρίτη.

‘Από τήν επικράτησή του, τό ‘39, μέχρι τό ‘60 όταν εξοντώθη-
σαν ό Σαμπατέ και ή ομάδα του, οι μόνοι από τις αντιφρανκικές δυνά-
μεις πού ανέλαβαν και συνέχισαν τόν αγώνα ενάντια στήν τυραννία
ήταν οι άναρχικοί. “Όλες οι άλλες οργανώσεις προτιμούσαν νά έπα-
ναπαύονται και νά έλπίζουσαν στήν καλή θέληση τών ...συμμάχων για
μιά λύση του «Ισπανικού προβλήματος», κατά τά δέκα έξη συνολικά
χρόνια πού τό άναρχικό κίνημα έκανε διαρκώς επιθέσεις ενάντια στή
δικτατορία.

Τό αντιεξουσιαστικό κίνημα τό παρέλυε σέ έναν βαθμό ή ανάγκη,
νά άναγνωρίζεται έπίσημα στή Γαλλική επικράτεια. ‘Αλλά οι ομάδες
δράσης, άσχετα άν ήταν στήν όργάνωση ή όχι, ήταν οι μόνοι πού
συκρούσανταν άνοιχτά μέ τόν κρατικό μηχανισμό μαζικής καταπίεσης.
‘Ενώ τό κράτος προσπαθούσε νά άσφαλίση τήν εξουσία του και νά ά-
ποτρέψη όποιαδήποτε επαναστατική μορφή αντίστασης του λαού, οι
ομάδες δράσης έδειχναν τό δρόμο για τήν άπελευθέρωση από τόν φα-
σισμό. “Ετσι έ άριθμής τών φυλακισμένων ή δολοφονημένων αντιεξου-
σιαστών διαρκώς μεγάλωνε μέ άλματα.

Κατά τά τέλη του ‘60, όταν άκόμη και οι πιό αισιόδοξοι είχάν
πάψει νά έλπίζουσαν στή δυνατότητα μιας διπλωματικής λύσης του «Ι-
σπανικού προβλήματος» ή πτώση της δικτατορίας του Μπασίστα στήν
Κούβα έδωσε νέες έλπίδες στό αντιφρανκικό κίνημα γενικά. ‘Η έπιτυ-
χία τών ένοπλων γκουερίλλας στήν Κούβα έκανε όλους νά προσέξου-
τούς πρωταγωνιστές της «άκτιβιστικής γραμμής» στήν ‘Ισπανία. Ατό
ήταν πού όδήγησε στήν επανανοποίηση του ‘Ισπανικού ‘Αντιεξουσια-
στικού Κινήματος τό όποιο άποφάσισε τή συγκρότηση ενός μυστικού
τμήματος, γνωστού σαν D.I. (Internal Defence ‘Εσωτερική ‘Α-
μυνα) πού θά ξαναοργάνωνε και θά έδινε και πάλι ζωή στήν άνατρε-
πτική δράση ενάντια στή δικτατορία.

Αίγους μήνες μόνον μετά τόν σχηματισμό του D.I. ό παγκόσμιος
τύπος άφιέρωνε πολλές στήλες στό άποτελέσματα τών ήραστηριοτή-
των του. Αότες ήταν τό χτύπημα του Ισπανικού καθεστώτος μέσα ν:
έξω από τήν ‘Ισπανία και παράλληλα ή άγκιτάτσια στό έσωτερικό,
κυρίως στό στρώματα του βιομηχανικού προλεταριάτου, μέσα από τόν
‘Συνασπισμό τών έργαζομένων» (CNT, ‘Εθνική Συνομοσπονδία έργα-
ζών UGT. Γενική ‘Ενωση τών έργαζών και Ένωξη τών Βάσκων έρ-

γατών). Προσπαθούσαν να ριζοσπαστικοποιήσουν τις μάζες που τις χαρακτήριζε μια άπλη αντίθεση προς τον Φράνκο και να δείξουν στον υπόλοιπο κόσμο ότι στην Ισπανία υπήρχε ακόμη αντίσταση. Ή ιδέα ήταν ότι η παγκόσμια κοινή γνώμη θα κατέληγε να εξαναγκάσει άλλες χώρες να άρξουν να πιέζουν το Φρανκικό καθεστώς. Θα έδειχναν έτσι επίσης την υποκρισία της «Φιλελευθεροποίησης» της Ισπανικής Κυβέρνησης και το διπλό παιχνίδι της Έκκλησίας.

Ή αναβίωση του αντιφρανκικού αγώνα, που πολλά όφειλε: στην αναρχικό επαναστατικό ακτιβισμό, έδωσε νέα ώθηση στο Ισπανικό αναρχικό κίνημα και οι δημοσιογράφοι αναγκάστηκαν να το ξαναθυμηθούν, και μάλιστα να το ξαναθυμούνται καθημερινά. Παρόμοια, ο έ διεθνές επίπεδο, την ίδια περίπου εποχή το αναρχικό κίνημα άρξισε πάλι να παίζει έναν εξέχοντα ρόλο στα πλαίσια του επαναστατικού αγώνα καθώς κατορθώθηκε κι ένας συντονισμός των αναρχικών ακτιβιστών στα διάφορα μέρη της Εξόρυξης. Αιτός ήταν ένας παράγοντας που έσπρωξε τα αντιφρανκικά γενικά κινήματα ο έ κιό μχιητικές και ριζοσπαστικές θέσεις, λόγω της έντονης άγκι:άτοις στην ίδια την Ισπανία καθώς και της κινητοποίησης της διεθνούς κοινής γνώμης. Άξίζει ίως να σημειωθεί ότι το '62 - 63, την ίδια εποχή με τις σειρές των δίαιων ενεργειών που όργάνωναν οι ομάδες όρσης, ήταν που έξεπούσαν οι μαζικές κινητοποιήσεις και άπεργίες στη χώρα των Βάσκων και στις Άστουρίες. Μιά έκταταμένη κμπάνια ενάντια στον Φράνκο είχε μεγάλη έπιτυχία στην Ιταλία, τέλη του '62, μετά την άπαγωγή του Ισπανού ύποπρουένου στο Μιλάνο για να έμποδισθεί ή έκτέλεση του νεαρού καταλανού αντίξουσιαστη Γιόργκε Κουνίλλ. Και ήταν γενική ή κατακραυγή ο' όλη την Εύρύση για την έκτέλεση του Κούλλιαν Γκριμέου και των νεαρών αντίξουσιαστών Χοακίν Ντελγκάδο και Φρανσίσκο Γκρενάδος στα '63.

Το καθεστώς σκόπευε να εξαπολύσει ένα νέο κύμα τρομοκρατίας στα '62 αλλά έμποδίστηκε από την πίεση της Παγκόσμιας κοινής γνώμης. Όμως, έχοντας να αντιμετωπίσει μια τόσο μεγάλη άνάπτυξη του ακτιβισμού, άδιαφόρησε για τις τυχόν συνέπειες και θέλησε να διαλαλήσει τη δύναμή του σηκώνοντας την εδθνή της έκτέλεσης των τριών και δείχνοντας την άδιαφορία του για τις κριτικές των ξένων.

Άτυχεως ο Φράνκο είχε ύπολογίσει σωστά, καθώς οι «δημοκρατικές» κυβερνήσεις έυ: μόνο δέν άντέδρασαν αλλά μάλιστα ή Γαλλική κι ή Βελγική κυβέρνηση βοήθησαν την έσωτερική του πολιτική, έντεινοντας οι ίδιες την καταστολή ενάντια στην εξέριστη Άντιξουσιαστική Νεολαία.

Αυτό ένωχυσε τή θέση τού μη άκτιβιστικοϋ τμήματος του εξόριστου άντιεξουσιαστικοϋ κινήματος τού όποιο απέσυρε και αυτή τή μικρή ύποστήριξη πρός τίς ομάδες των νέων άντιεξουσιαστών που έτειναν πρός τόν άκτιβιστικό άναρχισμό, με τή δικαιολογία ότι αυτός έλαζε σά κίνδυνο τή νομιμότητα τής Όργάνωσης στην έξορία. Έτσι για μιάν ακόμη φορά τού Ισπανικό άντιεξουσιαστικό κίνημα πέρασε μιάν έσωτερική κρίση ή όποια άνέστειλε προσωρινά και πάλι τίς δυναμικές άντικαθεστωτικές ενέργειες. Άνάμεσα στα '64 και '65 τού κίνημα τής Άντιεξουσιαστικής Νεολαίας βρέθηκε σχεδόν μόνο στον δύσκολο κι έπικίνδυνο άγώνα ένάντια στο Φρανκικό καθεστώς. Άλλά αυτή ήταν επίσης και μιá περίοδος γενικής άναδιοργάνωσης του παράνομου άντιεξουσιαστικοϋ κινήματος, και στά κλεισίδια τής ό Σκωτσέζος άναρχικός Στιούαρτ Κρίστι πιάστηκε μαζί με τόν Ισπανό άντιεξουσιαστή Φερνάντο Καρμπάγιο Μπλάνκο με τήν κατηγορία ότι προετοίμαζαν άπόπειρα δολοφονίας του στρατηγού Φράνκο στο γήπεδο Σαντιάγο Μπερναμπέου τής Μαδρίτης. Ή σύλληψη του νεαρού Σκωτσέζου έκανε τού κοινού νά προσέξη τή στενή συνεργασία ένάντια στον Φράνκο του Ίσπανικού Άναρχικού Κινήματος και τής έπαναστατικής νεολαίας τής Εδρώπης. Αυτό είχε φανεί και μερικούς μήνες νωρίτερα, όταν πιάστηκαν μιá νεαρή Γαλλίδα καθηγήτρια και τρεις Γάλλοι σπουδαστές, οι Γκώ Μπατό, Άλαιν Λεκουριά κι ό Μπερνάρ Φερρό, καθώς βέβαια και με τήν άπαγωγή του ύποπροξένου στο Μινάλο, για συμπάρταση στον Γκόργκε Κουβίλλ.

Άργότερα, στις 29 Άπριλη ή ημέρα 1 Μάη άπήγαγε με μιάν έντυπωσιακή ενέργεια τόν έκκλησιαστικό άκόλουθο τής Ισπανικής πρεσβείας τής Ρώμης Μάρκος Ολοσία. Ή προσοχή όλου του κόσμου στράφηκε στα θεινά των πολιτικών κρατομενών που άργοπέθιναν στα μπουντρούμια του Φράνκο και έδωσε νέον ένθουσιασμό στον διεθνή άναρχικό άκτιβισμό, πολύ περισσότερο μετά τήν σύλληψη ενός άναρχικού κομμάντο στη Μαδρίτη λίγους μήνες άργότερα, που κατηγορήθηκε ότι σχεδίαζε νά άπαγάγη τόν Άργιστράτηγο των Άμερικανικών δυνάμεων στην Ίσπανία.

Αυτός ό άκτιβισμός ήταν πού, μαζί με πολλές άλλες τάσεις π.χ. τίς μαχητικές όργανώσεις των μαύρων στις ΗΗΙΑ, τούς γκουερίλλα τής Λατινικής Άμερικής, τίς πορείες ένάντια στον πόλεμο του Βιετνάμ, τήν άνάπτυξη των ριζοσπαστικών κινήμάτων τής νεολαίας στην Εδρώπη κλπ έξπνευσε τήν έπαναστατική συνείδηση στην Εδρώπη. Άλλά, κατά τόν τύπο, ήταν ό έπαναστατικός άναρχικός άκτιβισμός ό μόνος που προσπάθησε νά σπάση τήν απομόνωση από τήν έσχατηνή τάξη χρησι-

μοποιώντας σε διεθνές επίπεδο την άμεση δράση και μάλιστα με ενέργειες σαν π.χ τον πολυβολισμό της 'Αμερικανικής πρεσβείας.

'Ενώ διαρκούσε ακόμη αυτή ή άλματώδης ριζοσπαστικοποίηση του άκτιβιστικού κινήματος ξέσπασε ο Μάης του '68 στο Παρίσι. 'Εκείνη την εποχή ο τύπος ήθελε να τον αποδίδη στους άναρχικούς είτε σε μεμονωμένες προσωπικότητες σαν τον Κόν - Μπεντινί. Τώρα της μόδας είναι να άγνοείται το άναρχικό κίνημα και ή δράση διαφόρων ομάδων σαν την 22 Μάρτη που θρούσαν επίσης έλαίντ, τήν περίοδο. Ίσως υπάρχουν διαφωνίες ως προς τις αιτίες αυτού του καταπληκτικού άντιεξουσιαστικού ξεσπάσματος στη Γ'αλλία αλλά είναι άναμφισβολο ότι ήταν το άναρχικό και άντιεξουσιαστικό πνεύμα που μόλυθε τόσο πολλά άτομα, άπογητευμένα από τις κλασσικές όργανώσεις, κόμματα και ομάδες της άριστερας (τά όποια έβίβια τώρα έχουν επαναφομοιωθή από τά καπιταλιστικά και κρατικοκαπιταλιστικά συστήματα της Δύσης και της Άνατολής) και τά έκανε να συμμετάσχουν ένεργά σε έναν αλόθρητο άγώνα, και ο επαναστατικός άναρχικός άκτιβισμός ήταν που μόφερε να μεταδώση αυτό το Πνεύμα.

Οι κλασσικοί τύπου όργανώσεις προσπάθησαν να ξεριζώσουν και πάλι την άρρώστια, τον... «άριστερισμό» από την έργατική τάξη όσο και από τά φοιτητικά στρώματα, με καμπάνιες ενάντια σ' αυτό που δνόμαζαν «τυχοδιωκτισμό» το κράτος έξεδήλωσε καθαρότητα την αντίθετή του, με άλλες μεθόδους, τις συνηθισμένες: την άστυνομική καταστολή ενάντια σε κάθε μορφή άκτιβισμού, ή όποια διευκολόνθηκε πολύ μετά τις μανούβρες των άριστερών κομμάτων που άπομόνωσαν τις ομάδες. Στην 'Ιταλία ο Πινέλλι δολοφονήθηκε κι ο Βαλμπρέντζ με την ομάδα του μπήκαν στη φυλακή. Στην Άγγλία νέοι άκτιβιστές πιάνονται με την κατηγορία ότι άνήκουν στην όργισμένη ταξιαρχία. Στη Γερμανία ή άστυνομία δολοφονεί προμελετημένα άγωνιστές που κατηγορεί για μέλη της Φράξιας Κόκκινος Στρατός, και ακολουθεί ή σύλληψη πολλών άλλων, μαζί και του Άντρεά Μπάαντερ το '72.

Ίσως δείχνει πεισμένος σήμερα ο επαναστατικός πυρετός σαν άποτέλεσμα της άστυνομικής καταστολής, αλλά για πόσο; 'Εμείς είμαστε βέβαιοι ότι ο επαναστατικός άναρχικός άκτιβισμός, - είτε άποδέχεται αυτή την όνομασία είτε όχι - θα είναι εκείνος που θα διώση το έναυσμα για τις μελλοντικές εξαγέρσεις και τις επαναστάσεις ενάντια σε κάθε έξουσία...

'Οκτώδιο Άλμπερόλο
Λιέγη, Ίανουάριος '74

*Συγκέντρωση ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗΣ ΑΛΛΑΓΗΣ
Πλατεία Συντάγματος 8-12-07*

